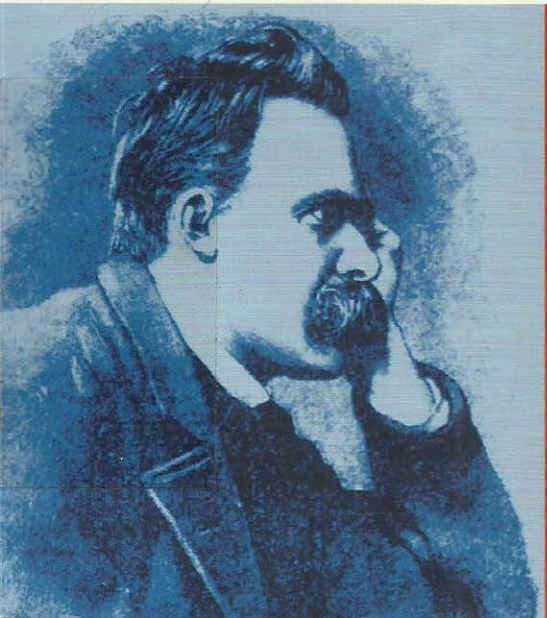
FRIEDRICH NIETZSCHE

Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine

2

BÜTÜN YAPITLARI

SAY

TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE YARARSIZLIĞI ÜZERİNE
(Çağa Aykırı Düşünceler II)

Friedrich (Wilhelm) Nietzsche
(d. 15 Ekim 1844, Röcken – ö. 25 Ağustos 1900, Weimar, Almanya)

Alman asıllı İsviçreli filozof, ilkçağ uzmanı, kültür eleştirmeni ve şair.

Babası da, dedesi de papaz olan Nietzsche, klasik öğrenimini ünlü din okulu Schulpforta'da yaptı. 1869'da Basel Üniversitesi klasik filoloji profesörlüğüne atandı. Nietzsche, eski metinlerin okunmasından kaynaklanan felsefi sorunlara açık tutumuyla zaman içinde öbür filologlardan ayrıldı. Özellikle trajedi konusunda, Yunanlılar'da sanatla dinin ve sanatla sitenin birliğini kavramak gerektiğini gösterdi. Ocak 1872'de yayımlanan ve Yunanlılar'ın Dionysosçu yanını ilk kez ortaya koyan *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu* adlı ilk yapıtı, onun Alman filoloji çevrelerince dışlanmasına yol açtı. Yapıt, özgün karakteri ve özellikle yazarın, çağdaş kültüre ilişkin sorunlar üzerindeki kişisel görüşleriyle sarsıcı bir nitelik taşıyordu. Yapıtta filolog, giderek bir estetikçi, hatta bir filozof ve bir ahir zaman peygamberi halini alıyordu.

1874'ten itibaren Nietzsche, sürekli baş ağrılarından yakınmaya başladı. Aynı yıl, iki yıllığına fakültesinin dekanlığına atandı. Mayıs 1879'da sağlık nedenleriyle istifa etmek zorunda kaldı. Bundan böyle, on yıllık öğretim görevinden dolayı kendisine bağlanan emekli aylığı ile kanton yönetiminin bağışları biricik geçim kaynağını oluşturdu. *Menschliches, Allzumenschliches* (İnsanca, Pek İnsanca), adlı yapıtının ilk iki cildini tamamladı. 1873-1876 arasında *Unzeitgemäße Betrachtungen* (Çağa Aykırı Düşünceler) adlı dört ciltlik yapıtını yayımladı. Daha sonra yaşamı, bir kentten öbürüne göçmekle geçti; Marienbad, Rappallo, Roma, Nice, Venedik, Torino, Sils-Maria. Yapıtlarını bu göçebeliği sırasında yazdı. Wagner'le olan dostluğu bestecinin *Menschliches, Allzumenschliches*'in ilk cildini, filozofun da *Parsifal*'i yermesi üzerine son buldu (1878). Tüm aldatmacaları açığa vurmak ve tüm önyargıları yıkmak isteyen Nietzsche, 1881'de *Morgenröte*'yi (Tan Kızıllığı), 1882'de *Die fröhliche Wissenschaft*'ı (Şenbilim), 1883'te *Also sprach Zarathustra*'nın (Böyle Buyurdu Zerdüşt) ilk bölümünü yayımladı. 1885'e kadar bu sonuncu yapıtını yazmaya devam etti. 1886'da *Jenseits von Gut und Böse* (İyinin ve Kötünün Ötesinde), 1887'de de *Zur Genaologie der Moral*'i (Ahlakın Soykütüğü Üzerine) yazdı ve yayımladı. 1888'de *Götzen - Dämmerung*'u (Putların Alacakaranlığı), yayımcıya gönderdi (kitap ertesi yıl basıldı). *Der Fall Wagner* (Wagner Olayı, Eylül 1888'de basıldı) ve *Der Antichrist*'i (Deccal, 1896'da basıldı) yayımcıya gönder-

di. 1889'da, Torino'nun bir sokağında aniden yere yıkıldı. Jena'da hastaneye yatırıldı. Önce annesi onu yanına aldı, sonra kız kardeşi Elisabeth Förster-Nietzsche, kardeşini Weimar'daki evine götürdü. Nietzsche, yaşamının sonuna kadar hiç konuşmadı. Yalnız zaman zaman zekâ belirtileri gösterdi. 1896'da *Nietzsche contra Wagner* (Nietzsche Wagner'e Karşı); 1908'de *Ecce Homo* adlı yapıtları yayımlandı. 1886'dan beri yazmakta olduğunu arkadaşlarına söylediği *Der Wille zur Macht* (Güç İstenci) adlı yapıtından taslaklar, aforizmalar ve parçalar kalmıştır.

Nietzsche'nin özgün yanı, Batı uygarlığının temel felsefi sorunlarını köktenci bir kuşkuyla ele almasıdır. Nietzsche, bilginin (bilim), varlığın (Batı'ya özgü apaçık hakikatler) ve nihayet eylemin (ahlak ve siyaset) yeniden sorun haline getirilmesine olanak sağladı. Kantçı eleştirinin sonucunu daha ilerlere vardıran Nietzscheçi eleştiri, giderek Kantçı eleştirinin kendisine yöneldi; aklın sözde önsel kategorilerini kabul etmeyerek, bunların, bedensel ve sosyoekonomik kökenli, salt 'yaşamsal' zorunluluklardan başka bir şey olmadıklarını ileri sürdü. Nietzsche, bilimsel hakikat da dahil olmak üzere, her türlü hakikatin içyüzünü ortaya çıkardı; insanın ayırt edici özelliği olan icat gücünü ve aynı zamanda yeniliğe karşı direnişini (yabancısı olduğu şeyi 'barbarca', kendi aklına uyduramadığı şeyi 'akıldışı' diye niteleyen o değil midir?) göstermeye çalıştı.

Nietzsche'den yoğun biçimde etkilenen düşünür ve sanatçılar arasında edebiyat alanında Thomas Mann, Hermann Hesse, André Gide, D. H. Lawrance, Rainer Maria Rilke ve William Butler Yeats; felsefe alanında Max Scheler, Karl Jaspers, Michel Foucault sayılabilir. Psikoloji alanında ise başta Sigmund Freud olmak üzere Alfred Adler ve Carl G. Jung, birçok görüşlerini Nietzsche'ye borçlu olduklarını belirtirler.

Başlıca Yapıtları:

Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik (1872, Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu); *David Strauss, der Bekenner und der Schriftsteller* (1873, David Strauss, Dindar ve Yazar); *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* (1874, Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine); *Schopenhauer als Erzieher* (1874, Eğitimci Olarak Schopenhauer); *Richard Wagner in Bayreuth* (1876); *Menschliches, Allzumenschliches* (1878, İnsanca, Pek İnsanca); *Die fröhliche Wissenschaft* (1882, Şen Bilim); *Also sprach Zarathustra* (1883-85, Böyle Buyurdu Zerdüşt – dört bölüm); *Jenseits von Gut und Böse* (1886, İyinin ve Kötünün Ötesinde); *Zur Genealogie der Moral* (1887, Ahlakın Soykütüğü Üstüne); *Dionysos-Dithyramben* (1888); *Der Fall Wagner* (1888, Wagner Olayı); *Die Götzen-Dämmerung* (1889, Putların Alacakaranlığı); *Nietzsche contra Wagner* (1895, Nietzsche Wagner'e Karşı); *Antichrist* (1895, Deccal); *Ecce Homo* (1908).

Friedrich Nietzsche'nin Say Yayınları'ndaki öteki yapıtları:

Tragedyanın Doğuşu; Böyle Buyurdu Zerdüşt; İnsanca, Pek İnsanca; Putların Alacakaranlığı

Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine

(Çağa Aykırı Düşünceler II)

Friedrich Nietzsche

Almanca aslından çeviren:
Nejat Bozkurt

SAY
İstanbul

Say Yayınları
Friedrich Nietzsche / Bütün Yapıtları 2

Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine - Çağa Aykırı Düşünceler II

ISBN 975-468-060-4

Özgün adı: Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben

Yayın Yönetmeni: Murat Batmankaya
Editör: Özgü Çelik
Almanca aslından çeviren: Nejat Bozkurt
Düzelti: Kiraz Özmen Doğan

Baskı: Engin Ofset
IL Matbaacılar Sit. A Blok
1NA33 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 612 05 53

Ön kapak resmi: *Friedrich Nietzsche*

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 1986
7. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2003
8. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2005

Say Yayınları
Ankara Cad. 54 / 12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: sayyayinlari@ttnet.net.tr

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54 / 4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
Friedrich Nietzsche ve Felsefesi Üzerine 15

TARİHİN YAŞAM İÇİN
YARARI VE YARARSIZLIĞI ÜZERİNE 31

Önsöz 33

1. 37
2. 47
3. 55
4. 63
5. 73
6. 81
7. 93
8. 101
9. 111
10. 125

SUNUŞ

Aşağı yukarı tüm düşüncelerinin girişi özelliğini taşıyan *Unzeitgemäße Betrachtungen I - IV* (Çağa Aykırı Düşünceler) adlı yapıtını Nietzsche, ilk kitabı sayılan *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*'in (Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu 1872) hemen ardından yayımlamıştır. İlk yapıtında, antik sanat ve yazına tutkun biri olarak, modern kültürün bu çağa neler borçlu olduğunu göstermeye çalışmış ve çağdaş kültürü de başlıca şu üç öğe üzerinde temellendirmiştir: Yunan Tragedyası, Wagner'in Müzikal Dram Sanatı ve Schopenhauer'in Felsefesi (Tümel bir kötümserlik ile istencin yadsınması). Düşünceleriyle, örneğin "üstinsan" kavramıyla, kendisini özdeşleştirmiş olan Nietzsche, neredeyse kendisini de bir mitoloji kahramanı haline sokmuştur. İlk yapıtında geçen tezini, ikinci yapıtı olan *Çağa Aykırı Düşünceler*'de de yeniden ele almış ve geliştirmiştir. Burada, D. F. Strauss ve onun tarih anlayışıyla (Historismus) hesaplaşmış, hatta savaşmış, Schopenhauer ile Richard Wagner'i de yüceltip göklere çıkarmıştır. Ne var ki, bir süre sonra ikisine karşı da düşmanca bir tutum içine girecektir. Schopenhauer'in istenç metafiziğinden ve kötümser mantığından yararlandığı gibi ayrıca zamanında oldukça etkili olan Darwin'in "Yaşam Kavgası, Varolma Savaşımı" ilkesinden de etkilenmiştir. İşte bu temel üzerinde yola çıkan Nietzsche, çağının tüm değer ve kurumlarını yadsımış (nihilizm), her şeyiyle yeni bir insan yaratma amacına yönelmiştir. Hıristiyanlığı bir "köleler ahlakı" (Sklavenmoral) olarak

gören filozof, antikçağ dinine dönmeyi ve Rönesans (Uyanış) dönemi insanlarını yeniden yetiştirmeyi özler. Bu tip dehaların yaratılması tarihin de yönünü belirleyecektir. Ona göre çağımıza gerekli olan, çok sayıda büyük eylem ve düşünce adamlarıdır. İnsan bilgisi de dahil olmak üzere her şey güçlülük istencinin ya da güçlülüğü istemenin görünüşe çıkmış biçiminden başka bir şey değildir. Ona göre, hiçbir saltık varlık var değildir, çünkü varlık oluş içindedir; ama bu sonsuza doğru yenilenen bir oluşum değil, sonrasız ve sürekli bir yinelenmedir (ewige Wiederkehr). Süreç kavramıyla bağlantı içinde yeni bir kültür anlayışının başlatıcısı olan filozof, Almanlar'ın henüz 'kültür' sözcüğünü tümüyle tanımadıklarını öne sürer ve kültürün taşıdığı tarihsel anlamı vurgular. Nietzsche'ye göre tarih, insanların acı çektikleri bir hastalık değil, yaşam ve eylemin bir hizmetkârıdır. Tarihin oluşumunda tüm bireylerin ve kurumların bilinçli işlevleri olmalıdır ve varlıkları da bu eylemlerine bağlıdır. Nietzsche'nin düşünceleri hemen tüm varoluşçu felsefeleri etkilemiştir. Örneğin onun "ein öffentlich meinender Scheinmensch"* kavramı ile Heidegger'in "Das Mann" kavramı arasında bir koşutluk vardır. Çağımızın kültür felsefeleri ile yaşama felsefeleri de Nietzsche'den oldukça etkilenmiştir.

Nietzsche'nin *Çağa Aykırı Düşünceler*'i, herbiri kendi başına bağımsız birer yazı olan şu alt başlıklardan oluşmuştur: *David Strauss, der Bekenner und der Schriftsteller* (David Strauss, Dindar ve Yazar, 1873), *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* (Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine, 1874), *Schopenhauer als Erzieher* (Eğitimci Olarak Schopenhauer, 1874) ve *Richard Wagner in Bayreuth* (Richard Wagner Bayreuth'da, 1876). Biz burada *Çağa Aykırı Düşünceler*'in yalnızca ikinci yazısını, yani *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*'yi çevirdik. Bu parçaların tümünde Nietzsche, çağının Alman uygarlığına karşı çok sert bir saldırı başlatmıştır. Kendi bilimleriyle

* Bu sözcük öbeği 'aydın'ın anlam alanı içine girmektedir. (*Eğitimci Olarak Schopenhauer, 1874*)

övünerek sahte bir doyuma ulaşan dar kafalıların ve yalınkat düşünen kimselerin saflığa varan iyimserliklerine karşı savaş açan filozof, gençlerin yaşama arzusu ile eylemde bulunma neşesini baskı altında tutan ya da ellerinden alan *tarihsel kökenli* bir kültürün abartılmasına karşı çıkmış; bilim, kültür ve tarih alanında bir ulusun kendine aşırı güvenmesinin ve başarılarıyla yetinerek doyuma ermiş görünmesinin, o ulusun geleceği bakımından hiç de parlak sonuçlar yaratmayacağını vurgulamıştır. Kendi ulusunu bu denli sert bir biçimde eleştiren Nietzsche'ye yurttaşlarının ve yönetimlerin gösterdiği hoşgörü ve anlayış da dikkate değer bir durumdur.

Burada Nietzsche'nin son yapıtları arasında sayılan ve tüm yapıtlarının bir değerlendirilmesi niteliğini taşıyan *Ecce Homo*'dan *Çağa Aykırı Düşünceler*'le ilgili bölümü bazı çeviri değişiklikleriyle alıntılayarak sözü bitirmek istiyoruz. Filozof bu yapıtı için şöyle diyor:

I

Çağa Aykırı Düşünceler'*in dördü de savaşçı mı savaşçıdır. Bunlar 'başımda kavak yelleri esmediğini', kılıcımı çekmekten hoşlandığımı, belki de bileğimin pek sağı solu olmadığını kanıtlar. İlk saldırı,* –David Strauss, Dindar ve Yazar *(1873)– daha o zaman bile hiç acımaksızın yukarıdan baktığım Alman kültürüne yöneltilmiştir. Anlamsız, özsüz, amaçsız bir kültür: Bir 'kamuoyu', o kadar. Savaştaki büyük başarının Alman kültüründen yana bir şey kanıtladığını, hele onun böylelikle Fransa'yı yenmiş olduğunu sanmaktan daha beter bir yanılma olamazdı...* Çağa Aykırı Düşünceler'*in ikincisi* –Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine *(1874)– bilim düzenimizin gidişindeki tehlikeyi, yaşamı kemiren, zehirleyen yanı açığa vurur: İnsan için anlamını yitirmiş çarklar, mekanizma, işçinin 'kişiliksizleşmesi', 'iş bölümü'nün sözde verimliliği, tüm bunlardan "hasta düşmüştür yaşam." Amaç, yani kültür, elden çıkmıştır; araç, yani çağdaş bilim düzeni ise yabanca-*

laşmıştır... İşte bu incelemede, çağımızın böylesine kurumlandığı "tarihsel anlayış" ilk kez bir hastalık, bir örnek çöküş belirtisi olarak tanıtılıyor. Üçüncü ve dördüncü Çağa Aykırı Düşünceler'*de ise daha üstün bir kültür kavramına dikkati çekmek için bencilliğin, kendini sıkıya sokmanın en aşırı iki örneği konuyor ortaya; olabildiğince çağa aykırı iki örnek, çevrelerinde 'Alman Devleti', 'Kültür', 'Hıristiyanlık', 'Bismarck', 'Başarı' denen her şeye karşı yüce bir küçümseme ve tiksinme duyuyor bu iki düşünür de -Schopenhauer ve Wagner ya da tek sözcükle Nietzsche...*

II

Bu dört düşmanca yazıdan ilki olağanüstü bir başarı kazandı. Kopardığı gürültü her bakımdan duyulmaya değerdi. Üstün gelmiş bir ulusun yarasına parmak basmıştım, kazandıkları başarı bir kültür olayı değildi, tersine bambaşka bir şeydi belki de... Yalnız David Strauss'un eski dostlarından değil, her yandan yanıt geldi; onu kendinden hoşnut, dar kafalı Alman aydını örneği olarak, kısacası* 'Eski ve Yeni İnanç Üzerine' *adlı birahane incilinin yazarı olarak gülünç düşürmüştüm Kutsal hayvanlarını, Strauss'larını (devekuşu demektir) gülünç bulmakla, Würtemberg'li ve Suab olarak derinden gocundurduğum bu eski dostlar öyle açık yüreklilikle ve kabaca yanıt verdiler ki, bundan daha iyisini doğrusu isteyemezdim; Prusyalılar'ın tepkisi daha da akıllıca oldu, ne de olsa 'Berlin mavisi' vardı kanlarında. Çiğliğin daniskasını bir Leipzig gazetesi, o adı çıkmış 'Grenzboten' yaptı; gazaba gelen Basel'lileri zor zaptettim. Yüzde yüz benim yanımı tutan -çeşit çeşit, kimi zaman da hiç anlaşılmaz nedenlerden- yalnızca birkaç yaşlı bay oldu. Örneğin Göttingen'den Ewald (Alman doğubilimci, 1803-1875), Strauss'a karşı saldırmam öldürücü olmuş demeye getirdi. Ya da eski Hegel'cilerden Bruno Bauer (Alman tanrıbilimci, 1809-1882), ki o yazıdan sonra en dikkatli okuyucularımdan biri olmuştu, yaşamının son günlerinde, yitmiş 'kültür' kavramı üzerine kimden bilgi edinilebileceğini göstermek için örneğin Prusyalı tarihçi von Treitschke'ye (Alman*

tarihçi, 1834-1896) benim yazılarımı salık vermeyi severdi. Bizim yazı ve yazarı üzerine en çok önemseyerek ve uzun uzadıya konuşan, filozof Baader'in (Alman filozof ve tanrıbilimci, 1765-1841) eski bir öğrencisi, Würzburg'da Prof. Hoffmann (Alman tanrıbilimci, 1806-1873) adında biri oldu. Yazımdan benim için büyük bir gelecek okuyordu -tanrısızlık konusunda bir bunalım yaratacak en son sözü söyleyecektim; ona göre tanrısızlığın en kökten, en amansız temsilcisi bendim. Beni Schopenhauer'e çeken şey de buydu. Ama hepsinin içinde en çok okunanı, herkese en acı koyanı, aslında öylesine yumuşak huylu Karl Hillebrand'ın (Alman tarihçi ve gazeteci, 1829-1884), eli kalem tutan o sonuncu insan Alman'ın olağanüstü sert ve yürekli savunuşu oldu. Yazısı 'Augsburger Zeitung'da çıkmıştı; bugün biraz daha yumuşatılmış biçimiyle toplu yazıları arasında okunabilir. Burada benim yazı bir olay, bir dönüm noktası, ayılıp kendine geliş, çok hayırlı bir belirti olarak, düşünce işlerinde Alman ağırlığının ve tutkusunun yeniden doğuşu olarak gösteriliyordu. Hillebrand yazının biçimini, olgun beğenisini, kişiyle konuyu ayırmaktaki şaşmaz ölçülülüğünü öve öve bitiremiyordu: Onu Almanca yazılmış en iyi tartışma yazısı olarak niteliyordu; o tartışma sanatı ki, Almanlar için tehlikelidir ve hiç salık verilmez. Beni yüzde yüz onaylıyor, Almanya'da dilin bayağılaşması üstüne söylemeyi göze aldıklarımdan da ileri gidiyor (–bugün özleştirmecilik oynuyorlar, bir tek cümle bile kuramıyorlar artık–), ulusun 'başta gelen yazarları'na karşı aynı küçümsemeyi duyuyor ve benim 'bir ulusun hem de sevgililerini suçlu sandalyesine oturtmaktaki üstün yürekliliğime' olan hayranlığını söyleyerek bitiriyordu... Bu yazının yaşamımda paha biçilmez etkileri oldu. Bugüne dek hiç kimse benimle hır çıkarmaya kalkmadı. Almanya'da bana karşı susuyorlar, ürkek ve çekingen davranıyorlar: Bugün, hele 'Alman Devleti'nde, kimsenin göze alamadığı, sınırsız bir söz özgürlüğünden olabildiğince yararlandım yıllardır. 'Kılıcının gölgesindedir' benim cennetim... Aslında Stendhal'in bir ilkesini uygulamıştım: Yüksek bir topluluğa girerken, işe bir düello ile başlamayı salık verir o. Nasıl da seçmiştim düşmanımı! İlk Alman özgür düşünürü!.. Bana bugüne dek o Avrupalı, Amerikalı 'libres penseurs' (özgür düşünürler) ulusundan da-

ha uzak, daha yabancı olan hiçbir şey bilmiyorum. O 'çağdaş ülküler'e inanan, uslanmaz kuşbeyinlilerle, soytarılarla aramdaki uçurum, düşmanlarıyla aramda olandan çok daha derindir. Onlar da bir yol tutturmuş insanlığı kendilerine göre 'düzeltmek' isterler; benim kim olduğumu, ne istediğimi bir bilseler, amansız bir savaş açarlardı bana karşı, – topu da 'ülküler'e inanır daha... İlk töresizci'yim ben...

III

Schopenhauer ve Wagner adlarını taşıyan Çağa Aykırı Düşünceler'*in bu iki psikolojiyi anlamakta, ondan da geçtim, bu sorun'un yalnızca ortaya konmasında pek işe yaradıklarını ileri sürecek değilim, – bunun dışında kalan şeyler de var elbette. Örneğin Wagner'in yaradılışındaki ana öğeyi, o tiyatro oyuncusu yeteneğini daha o zamandan sezivermiştim; kullandığı araçlar olsun, niyetleri olsun, hepsi bunun zorunlu sonuçlarıydı. Aslına bakarsanız, bu yazılarda yapmak istediğim psikoloji değil, bambaşka bir şeydi: Eşine rastlanmamış bir eğitim sorunu, insanı çelik gibi yapacak, yepyeni bir 'kendini sıkıya koyma', 'kendini savunma' kavramı, büyüklüğe, evrensel, tarihsel ödevlere götüren bir yol, – bunlar dile gelmek istiyordu ilk kez. Sözün kısası, insan bir şeyi anlatabilmek, elinde birkaç deyim, işaret, söyleme yolu daha çok bulundurmak için önüne çıkan fırsattan nasıl yararlanırsa, ben de bu iki ünlü, ama daha hiç mi hiç belirlenmemiş örneğe öylece yapışıverdim. Üçüncü yazının 7. bölümünde hepten korkunç bir uzgörüyle değinilmiştir buna. Bunun gibi Platon da Sokrates'den bir işaret dili olarak yararlanmıştı. – Bu yazıların tanık olduğu o hayli geride kalmış durumları şimdi göz önüne getirdiğimde, aslında yalnız kendimden söz açmış olduğumu saklayamam.* Richard Wagner Bayreuth'*da yazısı kendi geleceğimin bir düşüdür;* Eğitimci Olarak Schopenhauer'*de ise benliğimin en iç öyküsü, oluşması yazılıdır. En başta da içtiğim and!.. Bugün neyim ben, nerelerde yaşıyorum –artık sözlerle değil, yalnız yıldırımlarla konuştuğum yükseklerde–, o zamanlar*

*nasıl da uzaktım bunlardan! Ama ülkeyi gördüm; yol, deniz, tehlike ve başarı üstüne bir an olsun yanılmadım! Söz verirken ne büyük durgunluktur o; yalnız sözde kalmayacak bir geleceğe doğru o ne mutlu bakıştır! Derinden, içten yaşanmıştır burada her söz; acı çeken, nerdeyse kanayan sözcükler eksik değildir. Ama hepsinin üstünden büyük bir özgürlük yeli esip geçer; itiraz gibi gelmez yaranın kendisi bile. Benim filozoftan anladığım şey, o yakınında ne varsa hepsinin tehlikede olduğu korkunç dinamit, benim filozof kavramımla -yüksek öğretimdeki 'geviş getirenler'i, öbür felsefe öğretmenlerini bir yana bırakın- koskoca Kant'ın bile içine girdiği filozof kavramı arasındaki uçurum, o yazı bunların hepsi üstüne paha biçilmez şeyler öğretir; ama burada sözü edilen 'Eğitimci Olarak Schopenhauer' değilmiş de, onun tam karşıtı, 'Eğitimci Olarak Nietzsche'ymiş, ne çıkar. - O zamanlar zanaatımın bilginlik olduğu, benim de bu işin belki ehli olduğum göz önüne alınırsa, bu yazıda bilginlerin psikolojisi üstüne birdenbire çıkıveren o acı eleştirmeyi pek de önemsiz saymamalıdır: Bendeki 'ayrı oluş bilincini,' benim için ödev nedir, yalnızca araç, arada eğlence, katkı nedir, bunu hiç şaşmadan ayırdettiğimi gösterir o parça. Tek bir şey olabilmek, tek bir şeye varabilmek için çok yerde, çok şey olmak, bu bendeki sağduyudur. Bir süre için de bilgin olmam gerekiyordu."**

Kitabın çevirisinde, "*Friedrich Nietzsche*, Werke in drei Bänden, Carl Hanser Verlag, München, 1954" basımı esas alınmış ve "*The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, edited by Dr. Oscar Levy, Translated by Adrian Collins, M. A.; George Allen and Unwin Ltd., London" İngilizce çevirisiyle de karşılaştırılmıştır.

Nejat Bozkurt

* Friedrich Nietzsche, Ecce Homo, Çev. Can Alkor, Say Yayınları, 1983, 2. baskı, s. 79-85.

FRIEDRICH NIETZSCHE VE FELSEFESİ ÜZERİNE

XIX. yy.'ın ikinci yarısına rastlayan Friedrich Nietzsche'nin yaşamı, çağının sonlarını bilinçli bir biçimde yaşamasına olanak tanımadı. Yakalandığı zihinsel bir rahatsızlık yaşamının son on yılını bir düşünme karanlığı içinde geçirmesine neden oldu. Bu çağda bütün Batı Avrupa'da kendinden emin bir kentsoylu yaşamı egemendi; sahip olunan eğitim düzeyi ve kültürden büyük bir övünç duyulmaktaydı. Bu dönemdeki Avrupa ulusları gelişme fikrine inanıyor ve gelişme ile ilerlemenin en yüksek aşamasını da kendilerinin yaşadıklarını sanıyorlardı. XIX. yy.'ın ikinci yarısı aynı zamanda Avrupa'da siyaset bakımından demokratik rejimin egemen olduğu bir dönemdi. Ama bu demokrasi; ne Yunan ve Rönesans demokrasilerine benziyordu ne de günümüzdekilere. Olsa olsa XIX. yy. demokrasisi, günümüz demokrasisinin ilk ve eksik modeliydi. Aslında bu çağda din, sanat ve bilim bakımından da aynı belirsizlikle karşılaşırız. Bilim alanında ekonomizm en son sınırına vardırılırken, sanat alanında da bugün gotik stilde bir kilise yapılırken, yarın bir Rönesans sarayı, ertesi gün de eski Yunan stilinde bir anıt yapılıyordu. Bilginin, özellikle de tarih alanındaki bilginin bu dönemde oldukça yoğun bir biçimde bir araya getirildiğini görüyoruz. Ne var ki, bu çağda toplanan bilgiye dayandırılmış bir evren görüşünü oluşturmak konusunda hiçbir girişime rastlanmıyor. Gerçi ideolojiler çağı da denilen XIX. yy.'da pek çok felsefe ve bilim sistemleriyle karşılaşıyoruz, ama bunların hiçbiri bir kültür eleştirisi olarak kar-

şımıza çıkmıyor. Örneğin diyalektiği ve tarihi işleyen **Hegel**, dünyayı bir istenç ve ide olarak gören Schopenhauer, pozitivmin babası Auguste Comte, liberalizmin ve yararcılık anlayışının azizi John Stuart Mill, evrimin felsefe alanındaki havarisi Herbert Spencer ile bilim alanındaki öncüsü Darwin, diyalektik materyalizmin ve tarihsel diyalektiğin kurucuları Marks ve Engels, varoluşçuluğun öncüsü Sören Kierkegaard ve Aydınlanma ya da XVIII. yy. deneyciliğine bir dönüşü simgeleyen Ernst Mach benzeri bilim ve düşün adamlarından hiçbirisi Nietzsche gibi bir tutum ve anlayış içinde olmamışlardır. Kendisini çok erkenden bu dönemin bir karşıtı olarak ortaya koyan ve onunla savaşmaya, onu düzeltmeye girişen Nietzsche, neredeyse bir kurtarıcı olarak çıkar karşımıza. Zamanına ve zamanının kültürsüzlüğüne karşı isyan eden biricik insan Nietzsche değildir. Onun yanında başkalarını da, örneğin XIX. yy.'ın toplumcularını, Marks'ı, Ruskin'i, Proudhon'u, bilimin üstünlüğü görüşünü savunan A. Comte'u, ayrıca Saint Simon'u görüyoruz. Fakat o, doğacı, Hıristiyan ya da hümanist olan toplumculardan derin bir biçimde ayrılır. XIX. yy.'ın toplumcuları kitlenin mekanikleşmiş bir yaşam içinde ezilmesine, ekonomik gönencin ve kültürün azınlığı oluşturan yüksek bir sınıfa maledilmesine karşı çıkıyorlar ve her şeyden önce bu kitleye ait olmasını istedikleri bir kültürün ortaya konulmasına çalışıyorlardı. Nietzsche ise bu görüşün tam tersi yönde yol almaktaydı. Çalışan bir kesimle işten uzakta bulunan ve yalnızca kültür alanıyla uğraşan bir sınıf arasındaki karşıtlık, onun gözünde gerçek anlamıyla her yüksek kültürün zorunlu bir koşulunu oluşturmaktaydı. Elitizm filozofu Nietzsche'nin kültür idealinin eski Yunan, Rönesans ve XVIII. yy. Fransız kültürlerinde örneğini bulmak ve geçmişteki bu kültürlerin aristokratik özelliklerine duyduğu sempatiyi onun bütün düşüncelerinde izlemek olasıydı. Nietzsche'yi zamanından farklı düşündüren önemli nokta işte budur. O tam anlamıyla savaşımcı bir yaradılışa sahipti; tek başına bütün bir döneme karşı savaşmaktan çekinmiyor, kendi görüşleri

uğruna yaptığı eleştirilerinde hemen her şeyi göze alıyordu. Ne var ki hiç kimse de döneminin etkisinden tümüyle sıyrılamaz; bir insanın dönemine, çağına karşı açtığı bir savaş aynı zamanda kendisine karşı açtığı bir savaştır da. İşte bu düşüncenin doğruluğunu özellikle Nietzsche'nin yaşamında görüyoruz, çünkü o da içinde yaşadığı toplumun ve çağın bir parçasıydı. Felsefe dünyasının bu şövalyesi gerçeği, doğruyu büyük bir tutkuyla arayan bir insandı. Ancak savunmak zorunda kaldığını sandığı doğrular, savaşarak kazanmak zorunda olduğu doğrulardı. Doğrunun başlıca düşmanı, onun gözünde, kendi kendimizi aldatmaktı; bizler kendimizi aldatmaktan hoşlanırız, çünkü gururumuz bundan hoşlanır. Psikoanalizin ilk işaretlerini veren bir yazasında Nietzsche, gururla belleğin sık sık birbirleriyle çatıştığını söyler. Bellek, "sen bunu yaptın" diye gururu uyarır, gurur ise "ben bunu yapmış olamam" diye yanıtlar. En sonunda da mücadeleden yorulan bellek, savlarından vazgeçmek zorunda kalır ve gurur üstün gelir. Oysa doğruluk gururun da üstünde yer almalıdır.

Nietzsche özellikle yaşamının son yıllarında doğruluk ve bilgi kuramı sorunlarıyla uğraştı. Bu konudaki problemlere verdiği yanıtlar, kendimizi aldatma eğilimimize karşı açılan bir mücadele olarak anlaşılan doğruluğun yaşanılmasından doğar. Böyle bir yanıt sonuna kadar götürüldüğünde ise doğruluğu tutkuyla arayan bir kimseyi, bir doğruluk göreceliğine (hakikatin relatifliğine) ve sonunda da doğrunun yadsınmasına dek vardırması söz konusudur. İşte bu sonuç bize Nietzsche'yi tanıtan çok tipik ve aynı zamanda garip bir sonuçtur. Nietzsche'nin doğruluk anlayışı neydi ve her şeyden önce doğruluk, hakikat (Wahrheit) nedir? Evren hakkında doğru bir bilgiye nasıl ulaşırız? Klasik bir kurama göre doğruluğun ölçütü nesnelliktir (Objektivität). Bu bakımdan da kavramlarımız, düşüncelerimiz öznellikten (Subjektivität) uzaklaştıkları oranda doğruluğa ulaşabilirler. Ama nesnellik anlamında anlaşılan bu doğruluk tanımı yine çok önceden bir eleştiriyle karşılaşmıştır. Bilgimizin öznellikten tam anlamıyla sıyrılma-

sının olanaksız olduğu söylenmiş ve duyularımızdan kaçınıldığı, onlar işin içine karıştırılmadığı taktirde hiçbir şeyin tasarımlanamayacağı savunulmuştur. Nietzsche de bu görüşleri benimser; yalnız onun gözünde duyularımız da ancak canlı bir varlığın varoluşuyla olanaklıdır, yani görülen, algılanan, düşünülen her şey arzularımızın ve içgüdülerimizin izledikleri amaçlara bağlıdır. Hayvan için geçerli olan insan içinde geçerlidir. İnsan nesnel bir dünya içinde değil, tutkular ve içgüdüler çevresi içinde yaşar. İnsanın tüm görüşleri, tüm düşünmeleri tutkularına bağlıdır. Gerçekten de bu arzu ve tutkularımız her zaman bilinç düzeyine dek çıkamazlar ve biz onların farkına varamayız. Amaçlarımız o zaman görünüşte bizim iyi, güzel, doğru ve gerçek olarak kabul ettiğimiz düşüncelere bağlıymış gibi görünür. Oysa gerçekte bu düşünceler, Nietzsche'ye göre bizim bilincinde olmadığımız doğru amaçlara erişilmesi için kullanılan birer araçtan başka bir şey değillerdir. İşte bu yüzden Nietzsche'ye göre dünya görüşlerinin, ahlak ve değer anlayışlarının doğru ya da yanlış oldukları da söylenemez. Çünkü bu düşünceler, yükselmekte olan sağlam veya çökmeye yüz tutmuş olan hastalıklı dönemleri yansıtan güçlü ya da zayıf kişilerin arzuları ve içgüdüleriyle belirlenir. Çünkü yaşamın yükselmesine hizmet eden ya da onu gerileten dünya görüşleri ve ahlak anlayışları vardır. Ama yaşamın kendisi nedir acaba? Yaşamın yükselmesinden ya da gerilemesinden hangi anlamlarda söz edebiliriz acaba? Nietzsche'ye göre bütün organik yaşamın temel özünü bir tek içgüdü oluşturur: *Güçlü ve egemen olup yönetmek içgüdüsü.* Eski bir teori de, her varlığın kendi canlılığını koruyup sürdürmeye çalışacağını, canlılığın sürdürülmesi içgüdüsünün yaşamın temelini oluşturduğunu söyler. Nietzsche'ye göre ise yaşamın asıl amacı yaşamın sürdürülmesinde değil, ama yükseltilmesindedir. Ne var ki, yaşamın yükseltilmesi, yaşayan varlığın çevresi üzerindeki egemenliğinin, üstünlüğünün artmasıyla ve yaşam akışının güçlenmesiyle olanaklıdır. Her yaşayan varlık yalnız olduğu gibi kalmaya çalışmaz, ama aynı zamanda büyümek,

gelişmek ve egemen olup yönetmek ister. Yükselmek ve egemen olup yönetmek içgüdüsünden vazgeçmektense yok olup ölmeyi göze alır. Acı ve üzüntü durumları yaşamın yükselmesine yönelen bu içgüdünün bir ifadesidir. Felsefe tarihinde, yaşamda en yüksek amacın mutluluk olduğunu ve insanların mutlu olmak için çalıştıklarını söyleyen oldukça tanınmış bir kuram vardır (Aristippos, Epikuros, J. Bentham ve J. S. Mill). Nietzsche'ye göre yaşadığı dönemlerin anlayışlarını pek güzel nitelendiren bu kuram, doğal, özel yapısını yitirmiş ölüme mahkûm bir yaşamın dile getirilmesidir; çünkü haz ve acı, neşe ve üzüntü düşünüre göre kabarıp taşan ya da baskı altında ezilen bir canlının gösterdiği bir şeydir ve bu anlamda anlaşılmalıdır. Ortaya çıkan bu şeyin, örneğin acının, ortadan kaldırılmasını kendi içinde bir amaç olarak kabul etmekle, bilinci doğal temelinden, içgüdülerin ve tutkuların kucağından ayırmış oluruz ve yaşamın derinlikleriyle olan ilişkimiz de böylece tümüyle kesilmiş olur. Mutluluk ahlakının özelliği, Nietzsche'ye göre, erişilmesi istenilen mutluluğun derinliğinden çok sürekliliğine değer verilmesinden doğar. Olabildiğince az acı ve sıkıntıya malolan yüzeysel, sürekli bir hoşlanma mutçuluğun gözünde, bir anın vereceği derin ve tutkulu mutluluktan çok daha değerlidir. Mutçuluk ve özellikle de toplumsal mutçuluk, Nietzsche'nin deyimiyle, "kitlenin çayır mutluluğu" haz ve acı duyumlarını derinliğinden soyutlayarak yüzeysel birer olay durumuna dönüştürür. Ama bu duyum yalnız sürekliliği ve genişliği ile değil, derinliği ile de duyulabilir. O zaman bilincin yalnız yüzeyinde kalmaz, bütünlüğü ile insanı kaplar ve insanın içine siner.

İşte Nietzsche'nin yaşamının son dönemlerinde, *Güçlülük İstenci* adını verdiği ve bitmeden kalan yapıtını yazdığı sıralarda 'yaşam', 'bilinç', 'bilgi' ve 'insan' hakkındaki düşünceleri bunlardı. Yaşamın sürekli bir savaşım olarak anlaşılması bu düşüncelerin ilk özellikleridir. Fakat bu savaşım Nietzsche'ye göre, Darwin'in sandığı gibi yaşamın korunması ve sürdürülmesi amacıyla değil, yükseltilmesi amacıyla; varolmak kaygısıyla

değil, güçlü olmak ve yönetmek tutkusuyla ortaya çıkıp gerçekleşir. Bilincin, biyolojik yaşam birliğinin bir ifadesi olarak anlaşılması, bu düşüncelere başka özellikler de kazandırır. Filozofumuza göre, ruh ve beden gibi öz bakımından birbirinden ayrılan, birbiriyle yalnızca görünüşte birleşen iki töz var değildir; var olan yalnızca psiko-fizik bir durumdur. Bilinç, organizmada ortaya çıkan olguların değişebilen bir görüşüdür (modus). Gerçekten de bedende ortaya çıkan olgular bazen bilince değin yansımadığı için bilinç kendisinin bağımsız bir varlık olduğunu sanır ve tabii aldanır. Bilincin bu hatasından da bizim isteyen, düşünen, değer biçen, davranışlarımızı belirleyen, değişmeyen, sürekli ve kalıcı bir benliğe sahip olduğumuz hakkında bir düşünce doğar. Nietzsche'ye göre "ben düşünüyorum" yerine "bende o düşünüyor", "ben istiyorum" yerine "bende o istiyor" denilmelidir. Bu düşünceleriyle Nietzsche, Descartes'dan ve genelde de Aydınlanma döneminin usçu filozoflarından tümüyle ayrılır. Descartes'a göre, insanın bilinci tek emin olabileceğimiz kuşku götürmez bir hakikattir; hakikat ise ben'in yani katışıksız-salt bilincin meydana getirdiği açık ve seçik düşüncelerden ibarettir. Descartes, gerçekliğin bu düşüncelere uyduğundan, gerçekliğin ussal olduğundan kuşkulanmayı aklından bile geçirmemiştir. Nietzsche'ye göre ise değişmeyen böyle sabit bir insan bilinci, hayali ve kuruntuyu dile getirir. Düşüncelerimiz tıpkı coğrafyacının dünyanın üzerinden geçtiğini tasarımladığı enlem ve boylam dereceleri gibidir, soyut bir özellik taşırlar ve gerçeklikten tümüyle yoksundurlar. Mantık değişmez kavramları kabul eder, gerçeklik ise bu bağlamda irrasyoneldir, usdışıdır. Us ve mantığın temelleri üzerine kurulacak bir evrenin, değişmez, kalıcı şeylerden bir araya gelmesi gerekirdi, ama böyle bir evren yoktur. Evrene sonrasız bir oluş ve akış egemendir. Mantık bu sonrasız akışı değişmez kavramların çerçevesi içine sokarak kavrar ve onları düşünce ile istencin egemenliği altına koyar. İmdi mantık, işlemsel değeri olan yapay bir kavrayıştır. Bu noktada da Nietzsche, Descartes'tan ayrılır. Descartes'a göre ruh, bedenin

mekanik yanıyla birleşir. Nietzsche ise canlı doğayı bir makine olarak görmez; o bir vitalisttir. Canlı evrene onun gözünde mekanik yasalar değil, bilinçsiz bile olsa canlı içgüdüler yön verir. İnsanın istençli hareketleri ve bilinçli düşünceleri, canlı bedenin bilinçsiz içgüdülerinden güç alarak ortaya çıkar. Nietzsche, bedenden ayrı bir ruh düşüncesini (düalizm), uzay ve zamanın dışında bulunan saltık bir insan bilincini nasıl benimsemiyor ve ruh-beden ikiciliğine karşı savaşıyorsa, yaşamının son döneminde de, bilim, sanat, yazın ve felsefe gibi, düşünsel-duygusal yaşamın ürünlerini kendi kendisinin amacı olarak gören ve psiko-fizik yaşamdan soyutlayan bir kültür anlayışına karşı da aynı biçimde savaş açmıştır. Ona göre insan yalnızca öğrenmek ve felsefe yapmak için yaşamaz, tersine yaşamak için bilim, felsefe yapmak ve sanatla uğraşmak zorundadır. Bu bağlamda felsefe de insanlara yaşamda gidilmesi gereken yeni yolları, bağlanılması gereken yeni değerleri öğretir. Ona göre, bütün büyük ve yaratıcı kültürler yoğun bir vitalitenin (canlılığın) zenginliği ve gücü ile meydana gelmişlerdir. Nietzsche'nin bu düşünceleri akla şu soruları getirmektedir: Acaba onun bu dünya görüşü doğru mudur? Gerçekten de yaşam egemen ve güçlü olmak için yapılan bir savaşımdan başka bir şey değil midir? Gerçekten de uzay ve zamanın üstünde ve ötesinde değişmeyen bir insan bilincini tasarımlamak yalnızca bir kuruntu mudur? Nesnel ve doğru bir bilgi var değil midir? Bilgi organik bir yaşamın aracı ve işlevi midir? Nietzsche'nin dünya görüşü, bilgi kuramı ve bütün öteki görüşleri, her filozofta olduğu gibi, sevgi ve kin, antipati ve sempati duygularının, kendi istencinin dışa vurulmasından başka bir şey değildir. Nietzsche, tam anlamıyla ne bir metafizikçi ne de bir bilgi kuramcısıdır; onun düşünceleri her şeyden önce kültür sorunları üzerinde yoğunlaşır. O büyük oranda "yetkin ve yeni bir insan" varlığının özlemini çekmiş, yaşadığı dönemde böyle bir varlığın yokluğunu hissetmişti. Napolyon onun gözünde bu gibi kişiliklerin sonuncusu olmuştur. Nietzsche'nin güçlü ve büyük insana ilişkin düşünce-

leri onu tümüyle elitist ve bireyci bir kültür anlayışını benimsemeye yöneltmiştir. Bütün kültürel başarıların, sanatın, felsefenin, dinin ve ahlakın değerini Nietzsche, bunların meydana getirdikleri, yarattıkları güçlü kişiliklerle ölçer; kitle, ona göre, dört beş büyük adamın meydana gelmesini sağlayan dolambaçlı bir yoldan başka bir şey değildir. İşte bu bakımdan Nietzsche için bir "aykırı düşünceler" filozofudur da diyebiliriz.

Nietzsche'nin düşüncesine göre felsefe, yaratmanın anlamını kavramaya çalışan bir akımdır, yoksa belli ilkelere dayanarak kendini sınırlayan bir dizge değildir. Bu akımın kaynağı da ereği de insandır. İnsan evrendedir, evrenin özüdür. İnsanı konu edinen felsefe de evrene yönelmeli, onu anlamaya, açıklamaya çalışmalıdır. İşte böyle bir anlayıştan yola çıkan felsefe, ona göre, "Yunan'ın Tragedya Çağı"nda doğmuştur. İnsanı bir us varlığı olarak sınırlandırmayan, onu evrenin bütün içinde özgür, yaratıcı bir atılım odağı niteliğinde görenler de Thales, Anaksimenes, Anaksimandros, Herakleitos ve Empedokles gibi doğacı bilgelerdir. Onlardan sonra felsefede bir gerileme, kaynağından, insandan uzaklaşma ve bir soyutlama başlamıştır. Ama bu bağlamda Nietzsche'ye karşı yöneltilecek şöyle bir soru akla geliyor: Acaba soyutlama, kuramlaştırma becerisi göstermeseydi, insanlık bugünkü durumuna gelebilir miydi? Bugün ulaştığımız tüm başarı ve başarısızlıklarımızda, soyut düşünmenin önemli bir payı vardır; nitekim insanın bu özelliği de tüm başarılarının ayrılmaz bir yanını oluşturur (mitoloji, din, sanat ve teorik bilimler). Yine bu bağlamda uygarlık konusundaki görüşlerini, insanın yaratıcı eyleminde yoğunlaştıran Nietzsche'ye göre önemli olan eskiyi, günü geçmiş olanı aktarmak değil, yeniden ortaya koymak, yoktan var etmektir. Uygarlık yaratıcı atılımların birikimidir. Bu da Apollon ve Dionysos gibi tanrıların varlığında biçimlenen özün anlamını kavramaya bağlıdır. Bu yaratıcı atılım kişinin çağını aşmasını, bütün evreni kapsayan geniş bir bakış açısı kazanmasını sağlar. Yaratmanın gerçekleşmediği yerde insa-

nın kendini aşması ve onunla bağlantılı olan uygarlığın doğması söz konusu değildir.

Bilindiği gibi Nietzsche felsefeye klasik filoloji çalışmalarıyla yaklaştı. Ama onun dikkatini filoloji sorunlarından çok, Yunan kültürünün özü ve doğuşu sorunu çekmişti; bu konudaki geleneksel, klasik görüşe karşı çıkan filozof, eski Yunan kültürünün plastik sanatta yalnızca Apollon'cu sanatı, Homeros'un şiir ve şarkılarını, Sokrates'in felsefesini yaratmadığını, aynı zamanda Yunan tragedyasını da en yetkin biçimiyle yaratmış olduğunu söyler. Yunan tragedyalarında görülen olaylar, izlenen yaşantılar, ona göre, dramatik bir atılımdan kaynaklanır; yaşamın ve insan ruhunun korkunç uçurumlarına o dönemin hiçbir ulusu bu denli açıklıkla bakmaya cesaret edememiştir. Yine o dönemin hiçbir topluluğu yaşamın korkunç yanlarını sanat açısından bu denli başarıyla işlemeye ve böylece tutku ve sarhoşluk içindeki bir yaşamın onuruna kurulan bir dinin (Dionysos'çuluk) içine tragedyayı sokmayı başaramamıştır. Yunan kültürü hakkındaki düşüncelerini biraz da Schopenhauer'in kötümser felsefesinden etkilenerek oluşturan Nietzsche, yalnız onun, insan denilen varlığın amacını yaşama istencinin yadsınmasında gören anlayışına katılmaz; tersine filozofumuz, hayallerden ve öte dünya tasarımlarından kurtulup insan doğasındaki kötülükleri ahlaksallaştırmaya çalışarak güzelleştirmeden, bu yaşamı olduğu gibi görmek ve her şeye karşın onu olurlamak gerektiğini söyler. Bu amaca da ancak eski Yunan ozanları ve Richard Wagner gibi tragedya sanatçıları erişebilirler. Çünkü tragedya bize yaşamı olduğu gibi gösteren ve onu onaylamayı öğreten biricik sanattır.

Nietzsche'ye göre filololjik çalışmaların odağı sanat ürünleri olup, sanat da insanın yaratıcı gücünün yoğunlaştığı bir başarı alanıdır, her türlü düşünce burada yeşerir ve gelişir. Bu nedenle felsefe sanattan ayrılamaz, nitekim Homeros bir ozan olmasına karşılık felsefenin içerdiği konuları işlemiş, insanı bir başarı varlığı olarak –sorun yaratan ve onu çözmeye çalışan– bir kültür varlığı olarak sergilemiştir. Homeros'u şiirin

öncüsü sayan Nietzsche'ye göre sanatın biri Apollon, öteki Dionysos olmak üzere iki koruyucu, yaratıcı tanrısı vardır. Apollon ölçünün, ışığın, dengenin, Dionysos ise coşkunun, içten dışa doğru yaratıcı taşkınlığın, müziğin tanrısıdır. Tüm insan yaratmalarının kaynağı bu iki tanrıdır. Nietzsche, bu iki kaynağa dayanarak, düşüncelerini tarih, insan, sanat, felsefe ve uygarlık gibi konulara ilişkin açıklamalarında sergiledi, insanı bu başarı alanlarının bütünlüğü içinde bir us ve istenç varlığı olarak gördü. Bu görüşünde yukarıda da değindiğimiz gibi Schopenhauer'in pessimist felsefesinin, tüm sanat dallarını bir sahne sanatı olan operada bir araya getirmeyi kuran Richard Wagner'in ve Hint felsefesinin, özellikle de Nirvana kavramı çevresinde toplanan inanç ürünlerinin etkisi büyüktür.

Nietzsche'nin tarih felsefesine gelince, ona göre tarih, geçmişten geleceğe doğru giden kesintisiz bir yaratma akışıdır. Bu akışın odağı, geçmiş, şimdi ve gelecek gibi üç boyutlu bir zaman içinde yaşayan insandır. Tarih bu kesintisiz sürecin özünü, yaratıcı gücünü, birbirini izleyen başarıları konu edinir; insanı sürekli bir gelişme atılımı içine iter. Tarih geçmişin tüm olaylarını, öyküleri, söylenceleri, serüvenleri ele almaz. Onun içeriği boyuna yükselmeyi, yaratıcı bir durumdan daha yaratıcı bir duruma, bir gelişim aşamasından daha yüksek bir aşamaya çıkmayı gerektirir. Değişmeyen, belli doğa verileriyle, düşünce ürünleriyle, inanç varlıklarıyla sınırlanan nesnenin tarihi olamaz, o nesne ancak bir "hayvan" olabilir. Çünkü hayvan yalnız "şimdi"yi yaşar, onun geçmişi, geleceği yoktur, o tek boyutlu bir zaman içindedir. Oysa insan bilinçli bir tarih varlığıdır, sürekli gelişen, boyuna kendini besleyerek yenileyen bir özün taşıyıcısıdır. Hayvan, doğanın kendisine verdikleriyle sınırlandığı için 'tarih-dışı' bir yaratık olarak kalmıştır. Buna karşın insan, gereksizi atmak, yararsızı, geliştirici olmayanı, katılaşıp kalıplaşanı istencine dayanarak bırakmayı başardığından tarih-dışına çıkmayı, tarihin yapıcı ve yaratıcı bir öğesi olarak kalmayı bilir. İnsanın tarih-dışına çıkan bir varlık

olarak kalması bilinçli oluşundan, yaratıcı atılımından, geliştiğinden, hayvanın tarih-dışı bir varlık olması ise bilinçsizliğindendir. Yaratıcı insan için tarihin dışına çıkmak moral bir zorunluluk, bir başarı iken hayvan için tarih-dışı kalmak doğal bir gerekliliktir. Tarih, büyük yaratmaların, uygarlığın özünü kuran geliştirici ilkelerin, insanı aşamalı olarak başarının en yüksek doruğuna ulaştıran girişimlerin, kendi varlığında evrenin yaratıcı özünü dile getiren "üstinsan"ın bilimidir.

Çağında bilim yapan insanın da sanatçı gibi yaşamın seyircisi olduğunu, oysa ancak yaşamı yeniden yaratan insanın tam insan olabileceğini söyleyen Nietzsche'nin bu düşünceleriyle sanatçı ve özgür düşünür tipinin artık ortadan kalktığını, yitip giden bu tipe karşılık onun *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te müjdelediği "üstinsan" idealinin ortaya çıktığını görüyoruz. "Üstinsan" (Übermensch) görüşüyle Nietzsche, her yaratık gibi insanın da kendi sınırlarını aşmak zorunda kalarak "üstinsan"ı yarattığını ve onun böylece tine benzediğini söyler. Bir başarı varlığı olarak nitelenen insan, aynı zamanda bir tarih varlığı da olduğu için üç boyutlu bir süreç içinde bulunur. İnsanın tarihsel bir varlık oluşu ise yaşam içinde doğurucu, yaratıcı, yeniden ortaya koyucu, üretici ve sürekli bir gelişim ortamında bulunması nedeniyledir. İnsan, kendi bütünlüğüyle sınırlanan, yaşam alanında durağan değil, boyuna değişen, kendi kendini aşan, doğanın yaratıcı erkini özünde yoğunlaştırarak biçimlendiren, yaratıcı bir eyleme dönüştüren bir varlıktır, bir birikimler topluluğudur. Bu birikimlerin özünü kuran da yaratıcı eylemi yönlendiren istençtir. Bir yüce istenç olan insan, yalnız kendi kendisiyle sınırlıdır. Evren bütününde oluşumun, her yarattığıyla kendini aşan, daha yüksek bir aşamaya varan, etkileyen, etkilenen varlığın simgesi durumunda bulunan insan için erek, en üstün olmaktır. Ancak, insan kavramı altında toplanan, bütün bireyler bu evrensel yücelik aşamasına ulaşamaz. Toplumu oluşturan bireyler, gerçek yaratıcı, gerçek doğurucu olan "üstinsan"ın ortaya çıkışına yarayan birer gereç niteliğindedir. Bir yontunun ortaya konmasında,

mermeri yontan, yere pek çok parçalar, kırıntılar döken yontucunun en büyük yapıtını biçimlendirmek, yaratmak için yaptığı neyse, doğa da "üstinsan"ı yaratmak için öteki bireyleri birer araç, gereç olarak kullanır. Bireyler, bu yüce insanın ortaya çıkması için doğanın yere döktüğü, saçtığı birer kırıntıdır, birer artıktır. İşte bu nedenle, "üstinsan"ın çevresinde, ayaklarının dibinde toplanan bireyler bir yığındır, onlar "pek çoklar"dır. Doğanın ereği bu "pek çoklar"ın içinden "üstinsan"ı ortaya çıkarmaktır. Elitist Nietzsche'ye göre *"İnsan kirli bir ırmaktır. Bu kirli ırmağı da içine alarak bozulmadan kalabilmesi için engin bir deniz olması gerekir."* Bu deniz evrenin özü, anlamı niteliğini taşıyan "üstinsan"dır. "Üstinsan" bütün kötülüklerin, eksikliklerin, uyumsuzlukların ortasında bir ışık gibi bozulmadan, kendi kendisiyle bütünleşen ve yalnız kendi kendisine yeten bir varlıktır.

Nietzsche'nin "üstinsan" anlayışı önce sanat, daha sonra da felsefe alanında etkili olmuştur. Görüşü özellikle sanatı, özgün ve yüce yaratma eylemi, diye gören düşüncelerin gelişmesine olanak sağlamış, ama öte yandan da "üstünisnan" kavramını toplumsal bir görüşün odağı durumuna getirerek, başka ulusları küçümseyen, yalnız kendi ulusunu "dünyanın efendisi" olarak gören bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nietzsche'nin bu "üstinsan" kuramının Darwin'in görüşleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Filozofun düşünceleri, biyolojik değil, tarihseldir. Bu nedenle çevreye uyum sağlayan organizmanın yaşam kavgasında üstün geleceği düşüncesi de Nietzsche'ye yabancıdır. O, "üstinsan" kavramını kullanırken yeni bir hayvan türü düşünmüyor; geçmişteki insanları, belirli ve büyük tarihsel kişilikleri birer model gibi seçerek kendi düşüncelerini ortaya atıyor. Nietzsche'nin "üstinsan" kuramı bize İtalyan Rönesans'ının baskıcı ya da özgürlükçü bazı tiplerini anımsatıyor: Cesare Borgia, Giordano Bruno, Machiavelli, Leonardo da Vinci, Galilei gibi. Nietzsche, bu kavramıyla, güçlü tutkuları ve olabildiğince yeğin içgüdüleriyle bütün engelleri aşarak bizde hayranlık ve aynı zamanda dehşet uyandıran önlerinde

ürkmek mi, yoksa hayran olmak mı gerektiğini kestiremediğimiz insanlardan söz ediyor. İşte bu bakımdan onun yaşam dediği şeye karşı duyduğu özlem, tümüyle vital değerler hakkındaki abartılı düşünceleri hiçbir yerde burada olduğu denli fanatik bir biçim almaz. Nietzsche' nin felsefi nitelikteki yazınsal yapıtında ortaya attığı "üstün-insan" tipinin giderek gerçeklikten uzaklaştığını görürüz. Artık insanüstü yeni değerler ve biçimler yaratma, yaşama yeni amaçlar koyma konusunda duyulan dayanılmaz bir itkinin ifadesinden başka bir şey değildir öne sürülenler. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te "üstinsan" kavramından başka ilginç bir düşünceye de rastlanır: "Sürekli Döngü Kuramı". Buna göre, evrende bütün olaylar sürekli bir dönüş içinde meydana gelirler; her şey önceden sahip olduğu biçimi alarak yeniden meydana gelir. Uzun bir süre geçtikten sonra yine hepimiz şu anda nasılsak ve ne yapıyorsak, aynı durumda olup aynı şeyleri yapacağız. Daha önce olduğumuz ve yaptığımız şeyin aynısını bir süre sonra yineleyeceğiz. Bugün olup biten her şey Nietzsche'ye göre daha önce de olmuştu. Ona göre, hepimiz yeniden bu dünyaya geleceğiz ve şimdi yaşadığımız yaşamın daha iyi bir biçimini değil, aynını yaşayacağız. Sonu olmayan bir olayın sonu olan bir evren dizgesi içinde sürekli yinelendiğini kanıtlamaya çalışan filozofa göre buradan da yaşamın sürekliliği ve sonsuzluğu düşüncesine varılabilir; çünkü bu düşünceyle o, yaşamın olduğu gibi tam ve açık biçimde bilinmesinin ve olurlanmasının sağlanacağını, böylece de yaşama dayanabilmek için aldatıcı hayallere gereksinimi olan insanlarla yaşamdan yılmayanları birbirinden ayırt etmenin mümkün olduğunu göstermek istemiştir. Ona göre, her şeye karşın yaşamayı başarabilen bir insan kuşağını yaratma amaçlanmalıdır. Çünkü iyi ve güzel yaşam, ona egemen olanlarca gerçekleştirilebilir ancak.

Nietzsche'nin Sürekli Döngü Kuramı'yla "üstinsan" kavramı arasındaki çelişkiyi de görmemek olanaksız. "Üstinsan" kuramı, sonsuzluk içinde ilerleyen bir gelişme düşüncesine, sürekli ve sonsuz bir gelişme düşüncesine dayanamaktaydı. Var-

lığın ve olayların aynıyla yineleneceği düşüncesi ise böyle bir gelişme ve ilerlemenin tam karşıtını ifade eder. Fakat o, bu düşüncelerinin gelecekte gerçekleşmeleri ya da doğruluğu üzerinde bir iddiada bulunmaz; o bu düşünceleriyle asıl, bir yandan yaşamdan yılmayan, öte yandan varlığın sınırlarını aşarak daha güçlü ve daha yeğin bir yaşamı yaratmaya çalışan bir insan türünün yetiştirilmesine yardım etmek istediğini söyler. Nietzsche'de görülen daha pek çok çelişik düşüncenin (hem ulusçu hem de ulusçuluğa karşı olması; hem modern ırk kuramının yandaşı, hem de bu kuramla alay etmesi; kendisinin bir doğruluk görecesi olduğunu söylemesi gibi), karşıt görüşlerin bulunmasının nedeni onun düşüncelerini usa değil de yaşama, dolayısıyla da tutkulara ve coşkulara dayandırmasındandır. Doyuma bir türlü ulaşmayan bir arzu içinde düşüncelerini oluşturan filozof, yazılarını tutkulu biçemiyle yazmış ve kendi deyişiyle, çekiçle düşünmeye ve özlü sözlerle derdini anlatmaya yönelmiştir. Ona göre özlü sözler, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'de denildiği gibi, okunmak için değil, ezberlenmek için yazılırlar. Nietzsche, çevresinde etkili olmak için duyduğu o doymak bilmez çalışma arzusu sonucunda sağlığını yitirdi; kendisi hakkında yazdığı bir şiirinde, içinde bulunduğu dinginsizliğe değinerek şöyle der: "Doymak bilmeyen bir alev gibi kendimi yakıyor, kemiriyorum. Tuttuğum ateş, bıraktığım kor oluyor".*

XIX. yy. sonlarındaki burjuvazinin düşünce dünyasının görünümünü Nietzsche kadar belirgin bir biçimde betimleyen bir düşünüre rastlanmaz. Akılcılığa karşı iradeciliği savunan filozof, ahlakı da kendince ikiye ayırır: Köleler Ahlakı (Sklavenmoral) ve Efendiler Ahlakı (Herrenmoral). Toplum öğreti-

* Şiirin Almancası şu şekildedir:

Ja! Ich weiss, woher ich stamme!
Ungesaettigt gleich der Flamme
Glühe und vezehr' ich mich

Licht wird alles, was ich fasse,
Kohle alles, was ich lasse:
Flamme bin ich sicherlich! (Ed. n.)

sinde öne sürdüğü anti demokratik ilkeler daha sonraları nasyonal sosyalizmin (nazizmin) beslendiği kaynaklar olmuş, düşünceleri saptırılarak uygulanmaya çalışılmıştır. Sağlığı ile düşünceleri arasında sıkı bir bağıntı olan Nietzsche, yaşama her şeyden daha çok değer vermiştir. Onun için bilgi, akıl, bilim, halk ve gelişmeden, ilerlemeden çok daha önemli olan sağlıklı ve güçlü bir yaşama istencidir; bu duygusunu hemen her yapıtında bulmak olası. Nietzsche bir filozof olduğu gibi, Alman dilini geliştiren öncü bir yazar, eleştirmen, aforizma yazarı, denemeci ve bir ozandır da aynı zamanda. Yaşama istenciyle dopdolu olan Nietzsche'nin düşüncelerinde bir tutarlılık, bir sistem aramak boşunadır. Onda durup dinlenmeyen bir düşünce devingenliği ve en son hakikate ve inanca bağlanmayışı görüyoruz. Onunla birlikte düşünmek de bu bakımdan hiç durmadan ve bağlanmadan düşünmek anlamına geliyor.

Nejat Bozkurt

TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE YARARSIZLIĞI ÜZERİNE

ÖNSÖZ

"*Etkinliğimi artırmadan ya da doğrudan doğruya canlandırıp (yaşatmaya) bir şey katmadan bana yalnızca bilgi veren her şeyden nefret ediyorum.*"* **Goethe**'nin bu sözleri, yürekten dile gelmiş ceterum censeo** olarak, tarihin değeri ve değersizliği üzerindeki düşüncelerimin başında yer alsın. Bu incelemede ortaya konulmak istenen şey şudur: Neden canlılık yaratmayan bir öğretme, neden etkinliği uyuşturan bir bilim ve neden anlama yetisi için pahası bir artık -bilgi ve lüks olarak görünen tarih bize gerçekten, Goethe'nin sözleriyle, nefret edilmesi gereken bir şey olarak görünmektedir- çünkü yaşam için en zorunlu olan bizde henüz eksik de ondan, çünkü artık (fazla) olan zorunlu olanın düşmanıdır da ondan. Elbette tarihe gereksinmemiz var, ama bizim tarihe olan gereksinmemiz, bilgi bahçesinde başıboş dolaşan kendini beğenmiş sorumsuzların gereksinmelerinden başka türlü bir gereksinmedir, isterse onlar seçkin kimseler olsunlar ve bizim o katı ve tatsız gereksinmelerimize ve zorunluluklarımıza yukarıdan baksınlar. Başka türlü söylersek, bizim yaşama ve eyleme için tarihe gereksinmemiz var, yaşama ve eylemden rahatça yüz çevirmek için değil, hele bencil yaşamaların, alçakça davranışların ve kötü

* Nietzsche, bir yaşam ilkesi olarak benimsediği bu özdeyişi, Goethe'nin Schiller'e Weimar'dan 19 Aralık 1798 tarihinde yazdığı mektuptan almıştır. (*Goethes Briefe*, in vier Bänden, Christian Wagner Veriag, Hamburg, 1964) (Çev. n.)

** "Ceterum cenceo", "bundan böyle bu kanıdayım" anlamına gelen Latince bir deyim. "Ceterum cenceo Carthaginem esse delendam" ise "Ve bundan böyle Kartaca'nın yok edilmesi gerektiği kanısındayım." demektir. Cato'nun her sözünün sonunda söylemiş olduğu bu deyim, bir şeyin vurgulanarak belirtilmesi istendiğinde kullanılan bir sözdür. (Çev. n.)

yapıp etmelerin ayıbını örtmek için hiç değil. Tarih ancak yaşama hizmet ettiği ölçüde, biz de ona hizmet etmek isteriz; ama tarihle uğraşmanın da, yaşamı tüketen ve soysuzlaştıran bir tarihe değer vermenin de bir sınırı (ölçüsü) vardır; işte zamanımızın dikkat çekici görüntü ve belirtilerinde kendisini ortaya koyan bir olguyu şimdi burada göstermek, ne denli acı olursa olsun, zorunludur.

Beni sıkça ve oldukça kaygılandıran bir duygumu betimlemeyi denedim burada; bunu açığa vurmakla da ondan öcümü almış oluyorum. Benim bu duygumu anlatışım, belki herhangi birinin kendisinin de bu duyguyu tanıdığını, ama benim bu duyguyu yeterince arı ve köklü biçimde duymadığımı, hele hiç de güvenilir ve görmüş geçirmiş (deneyimli) bir insan olgunluğuyla dile getiremediğimi bana söylemesine neden olabilir. Bazıları belki böyle düşünecek, ama çoğunluk bunun tümüyle saptırılmış, doğaya aykırı, iğrenç ve kesinlikle hiç söylenmemesi gereken bir duygu olduğunu, hatta böyle bir duyguyu açığa vurmakla, bilindiği gibi, özellikle Almanlar arasında iki kuşaktan beri dikkati çeken böylesine güçlü tarihsel bir çağa hiç de değimli (layık) olmadığımı gösterdiğimi bana söyleyecek. İmdi duygumu doğal bir biçimde ortaya koymaya cesaret etmekle, genel iyiliğe zarar vermekten çok yarar sağlamış olacağım; çünkü biraz önce anılan bu tür bir çağın inceliklerinin söylenmesine böylece birçok fırsat tanımış oluyorum. Bana gelince de, çağımıza ilişkin eleştirilerimle doğru bir görüş noktasına vararak herkesin gözünü açmış ve yol göstermiş biri olarak benim için kazançtan daha değerli bir şey elde etmiş bulunuyorum.

Bu inceleme çağa aykırı bir düşünüştür de, çünkü ben çağın haklı olarak gurur duyduğu bir şeyi –onun tarihsel kültürünü ve oluşumunu– burada çağın zararına bir şey olarak, çağımızın hastalığı ve eksikliği olarak anlamayı deniyorum; dahası hepimizin insanı yiyip bitiren bir tarih hummasının ızdırabını çektiğimize ve hiç değilse bundan acı çektiğimizi bilmemiz gerektiğine inanıyorum. Ama Goethe, çok haklı ola-

rak, erdemlerimizle birlikte kusurlarımızı da kurduğumuzu söylüyorsa ve herkesin bildiği gibi, fazlaca çoğalmış bir erdem –çünkü çağımızın tarihsel anlamı böyle bir şey olarak görünüyor bana– bir ulusu pekâlâ fazlaca çoğalmış bir kötülük kadar çöküntüye götürebiliyorsa, bırakınız ben de bir kez olsun istediğim gibi konuşayım. Ayrıca bu yükten kurtulmak için şunu da saklamamam gerekiyor. O kaygı verici duyguları bende harekete geçiren denemeleri çoğu kez kendi üzerimde yaptığımı ve yalnızca karşılaştırma yapmak üzere başkalarının deneyimlerinden yararlandığımı ve eski çağların, daha çok da Yunan dünyasının bir öğrencisi olduğumdan çağımızın bir çocuğu olarak kendi üzerimde çağa aykırı deneyimlere vardığımı söylemeliyim. Ama klasik filolog olarak kendi mesleğimden dolayı bu kadarını itiraf etmeye hakkım olmalı; çünkü çağımızda klasik filolojinin çağa aykırı olarak – yani zamanımıza karşı ve böylece de zaman üzerine ve umalım gelecekteki bir zamanın yararına – herhangi bir etkide bulunmadıktan sonra, bir anlamı kalır mıydı – bilmem.

1.

Önünde yayılan sürüyü gözle bir: Ne dünü bilir ne bugünü, bir o yana sıçrar, bir bu yana, yer uyur, geviş getirir, yeniden sıçrar, sabahtan akşama, bugünden öbür güne, kısacık yaşamının haz ve acılarıyla bağımlı, an'ın tepeciklerinde yaşar durur, bu yüzden de ne bir üzüntü ne de bir bıkkınlık duyar. Bunu görmek insana ağır gelir, çünkü insan insanlığıyla göğsünü kabartır hayvan karşısında, ama yine de hayvanın mutluluğunu kıskanarak izler. İnsan tıpkı hayvan gibi bıkkınlık ve acı içinde olmadan yaşamak ister yalnızca, ama bunu boş yere ister, hayvan gibi istemez bunu da ondan. İnsan bir ara hayvana, neden bana mutluluğundan sözetmiyorsun da yüzüme bakıyorsun öylece, diye sorsa hayvan herhalde, söylemek istediğim şeyi hemen unutuyorum da ondan, diye yanıt verecekti - ama işte o bu sözü bile unutup sustu: İnsan buna yeniden şaşırıp kaldı.

İnsan unutmayı bir türlü öğrenemeyip de hep geçmişe bağlı kaldığı için şaşar durur kendi kendine de: İstediği kadar ileri ve çabuk yürüsün, zinciri ile birlikte yürür, hızla akıp geçen olaylarla bağlıdır gene de. Şaşılacak bir şey: An, birden burada, bir yok, daha önce bir hiç, daha sonra bir hiç, yine de bir hayal gibi yeniden gelir ve daha sonraki bir an'ın rahatını kaçırır. Zaman tomarından boyuna bir yaprak çözülür, düşer, uçup gider - birden yeniden insanın kucağına geri döner. İşte o zaman insan "Anımsıyorum..." der ve hemen unutan, her an'ının gerçekten öldüğünü, sis ve gece içinde geride kalıp yittiğini ve bütün bütüne söndüğünü gördüğü hayvanı kıskanır.

Hayvan işte böylesine *tarih-dışı* yaşar: Çünkü hayvan, geriye hiçbir kesir bırakmayan bir sayı gibi şimdinin içinde yitip gider, kendini başka türlü göstermeyi bilmez, hiçbir şeyi gizlemez ve hiçbir anda hiçbir zaman olduğundan başka türlü görünmez, imdi açık olmaktan başka türlü olamaz. Buna karşın insan geçmişin büyük yükü, gittikçe artan yükü karşısında direnir durur: Bu yük insanı ezer, bir o yana, bir bu yana eğer, büker, bu yük onun yolunu, görünmez ve karanlık bir ağırlık gibi, tıkar, bu yükü görünürde bir kezcik yadsıyabilirse de, çevresindeki benzerleriyle (türdeşleriyle) bu ağırlığı hiç de tümüyle yadsımaz: Bunu da yalnızca onların kıskançlığını uyandırmak için yapar. Bundan dolayı otlayan sürüyü ya da daha sıkı bir yakınlık içinde, henüz yadsınacak bir geçmişi olmayan ve geçmişle geleceğin çiti arasında pek mutlu bir körlük içinde oynayan çocuğu görmekle, sanki yitirilmiş bir cennet düşüncesi kaplar onu. Ama artık çocuğun oyunu da bozulmak zorundadır: Ancak zamanı gelince unutmanın dışına çağrılır. İşte o zaman "bir zamanlar" sözcüğünü anlamayı öğrenir, insanlara savaş, acı ve usançla gelen ve ne varsa her şeyi çözümleyen o anahtar sözcük (parola) varoluşunun aslında ne olduğunu kendisine anımsatır - hiçbir zaman sona ermeyecek olan bir bitmemişlik, bir hikâye durumu (imperfectum). En sonunda ölüm özlenilen unutmayı getirir, böylece de hem şimdinin hem de yaşamın (dasein) yolunu değiştirir, bununla da yaşamın yalnızca kesintisiz bir "bir zamanlar-varolma" olduğunun bilgisine, yani yaşamın kendi kendini yadsımakla, kendi kendini yiyip tüketmekle, kendi kendisiyle çelişmekle yaşayan bir şey olduğunun bilgisine damgasını vurur.

Bir mutluluk ya da yeni bir mutluluğa erişme çabası, herhangi bir anlamda, yaşayanı ayakta tutan ve yaşamaya iten şeyse, belki de hiçbir filozof kinikler (Cynismus) kadar haklı değildir: Çünkü bir kinikin tam bir mutluluk olarak gösterdiği hayvanın mutluluğu, kinik felsefesinin haklı olduğuna canlı bir kanıttır. En küçük bir mutluluk, kesintisiz olarak varoluyorsa ve mutlu kılınıyorsa, bu bir yığın acı, istek ve yoksunluklar arasında yer alan yalnızca küçük bir bölüm olup, hem

de bir keyiflenme, bir çeşit çılgınca fantezi olarak ortaya çıkan büyük bir mutluluktan, karşılaştırılamayacak denli çok daha etkili (büyük) bir mutluluktur. Ama en küçük mutlulukta da en büyük mutlulukta da, mutluluğu mutluluk yapan hep tek bir şey vardır: Unutabilme ya da daha bilgince söylenirse, mutluluğun sürüp gittiği sürece *tarih-dışı* (unhistorisch) olarak duyumlama yetisi: Tüm geçmişi unutarak kendini anın eşiğine bırakmasını bilmeyen bir kimse, bir zafer tanrıçası gibi başı dönmeden ve korku duymadan bir noktada durmasını beceremeyen bir kimse, hiçbir zaman mutluluğun ne olduğunu bilemeyecektir; daha da kötüsü, başkalarını mutlu kılan herhangi bir şeyi de hiçbir zaman yapamayacaktır. Bununla ilgili apaçık bir örnek olarak, unutma gücü hiç olmayan, yani hiçbir zaman unutamayan ve her yerde bir oluş görmeye mahkûm edilen bir insanı düşünün: Böyle bir insan artık kendi öz varlığına da inanmaz, kendine ve oluşuna da inanmaz artık, hareket eden noktalar dizisi içinde her şeyin akıp gittiğini görür ve bu oluş ırmağı içinde kendini yitirir. Böyle bir kimse en sonunda Herakleitos'un gerçek bir öğrencisi olarak parmağını bile kımıldatmaya cesaret edemeyecektir artık. Her eylem unutma ile bağlantılıdır (bütün yapıp etmelerimizde unutma vardır): Tıpkı her organik olanın yaşamında ışık kadar karanlığın da bulunduğu gibi. Her şeyi yalnız tarih içinden geçip durarak duyumlamak isteyen bir insan, uyumamak için kendini tutmaya zorlanan bir kimseye ya da yalnızca geviş getirmekle ve boyuna yeniden geviş getirmekle yaşamını sürdürmek zorunda olan bir hayvana benzeyecekti. Öyleyse hemen hemen hiç anımsama olmadan yaşamak hatta mutlu yaşamak olasıdır, hayvanın yaşadığı gibi; unutma olmadan *yaşamak* ise tümüyle olanaksızdır. Ya da konum üzerindeki düşüncemi daha yalın olarak aydınlığa çıkarmak için şöyle diyeyim: *İster bir insanda ya da toplumda, ister bir kültürde olsun, uykusuzluğun, geviş getirmenin, tarih duygusunun bir sınırı vardır, bu sınıra gelip dayandı mı, yaşayan bundan zarar görür ve sonunda yok olup gider.*

Eğer geçmişin bu sınır (ölçü) ile bugünün mezar kazıcısı olması istenmiyorsa, onun unutulması gereken sınırını belirlemek için bir insanın, bir ulusun, bir kültürün *plastik gücünün* ne denli büyük olduğunun iyice bilinmesi gerekirdi; plastik güçle demek istediğim, kendi içinden kendine özgü bir biçimde gelişen güç, geçmiş ve yabancı olanın biçimini değiştiren, ona yeniden biçim veren, yaraları iyileştiren, yitirileni yerine koyan, kırılan biçimlere kendi içinden yeni bir biçim veren güç. Bazı insanlarda bu güç o denli azdır ki, yaşamlarındaki en ufak bir kırgınlık ve kötü yaşantı, en küçük bir acı, çoğu zaman görülen en küçük bir haksızlık, tıpkı küçücük bir çiziğin kapanmaz bir yara açması gibi onları sarsar; öte yandan öyle kimseler de vardır ki, yaşamın en katı ve en korkunç yıkımları, onların kendi kötülüklerinden doğmuş olaylar bile olsa, öylesine az etki yaparlar ki onlara, bu olayların içindeyken ya da kısa bir zaman sonra, bu insanlar oldukça esen bir duruma ve bir çeşit vicdan rahatlığına, huzura (dinginliğe) kavuşurlar; kılları kıpırdamaz onların. Bir insanın yapısı (doğası) ne denli güçlü kökler taşırsa, geçmişten de o denli çok şey alır ya da bu benimsemeye kendini zorlar. En güçlü ve en yaman bir doğa düşünülebilseydi, böyle bir doğa için tarih duygusunun, yayılıp kaplayacak ve zarar verecek biçimde etki yapabileceği hiçbir sınır bulunamayacağı anlaşılacaktı; bu doğa kendisinin ya da başkasının olsun geçmiş olan her şeyi kendine, kendi içine çekecek ve onu özümseyerek bir tür kendi kanı haline getirecekti. Boyun eğdiremediği, alt edemediği şeyi böyle bir doğa unutmasını bilir; bu şey yoktur artık, görüş çevreni hem de büsbütün kapanmıştır, hiçbir şey bu çevrenin ötesinde de insanların, tutkuların, öğretilerin ve ereklerin bulunduğunu anımsatamaz. Şu da genel bir doğa yasasıdır: Her canlı ancak belli bir çevren içinde sağlıklı, güçlü ve verimli olabilir; bu canlı kendi etrafına bir çevren (ufuk) çekmesini ve kendi görüş açısını, yine bencilcesine bir başkasınınkinin (yabancınınkinin) içine yerleştirmesini, onun çerçevesi içine koymasını bil(e)miyorsa, bitkin düşer ya da büyük bir hızla göçüp gitmeye sürüklenir. Esenlik, iç açıklığı, vicdan rahatlığı, sevindirici

bir olay, gelmekte olan güven – bütün bunlar tek tek kişilerde olduğu gibi bir ulusta da görülebilir olanı, aydınlık olanı, aydınlık olmayandan, karanlıktan ayıran bir çizginin bulunmasına bağlıdır; insanın tam zamanında unutmayı bilmesinde olduğu gibi tam zamanında anımsamayı bilmesine de bağlıdır; tarihsel bir duyuşun ne zaman, tarihsel olmayan bir duymanın da ne zaman zorunlu olduğu insanın güçlü içgüdülerle sezmesine bağlıdır. İşte okuyucunun üzerinde düşünmeye çağrıldığı önerme şudur: *Tarihsel olmayanla tarihsel olan; bir kişinin, bir toplumun, bir kültürün sağlığı için aynı ölçüde zorunludur.*

Şimdi burada herkes her şeyden önce bir gözlemi öne sürecektir: Bir insanın tarihi bilmesi ve duyması (das historische Wissen) çok sınırlı olabilir, çevreni bir Alp vadisinde oturanınki gibi dar olabilir, her yargısında bir haksızlık etmiş olabilir, her deneyde ilk kez kendisi yapıyormuş yanılgısına düşebilir, bütün adaletsizliklerine ve yanılmalarına karşın yine de aşılmaz bir sağlamlık ve dinçlik içinde kalabilir ve her görene sevinç verebilir; oysa onun hemen yakınında çok daha adil, çok daha bilgin olan biri sararıp solar, çöküp gider, çünkü bu kimsenin çevresinin sınırları boyuna gelen yeniyle durmadan değişir, çünkü böyle bir kimse doğruluğunun ve adaletinin pek incelmiş ağlarından kurtulup yeniden kaba istenç ve isteklerine dönemez. Buna karşın hayvanın bütünüyle tarih-dışı kaldığını, neredeyse bir nokta gibi olan bir çevren içine yerleştiğini, yine de belli bir mutluluk içinde, hiç değilse sıkıntısız ve yapmacıksız yaşadığını gördük; öyleyse belli bir ölçüde tarihdışı olanı duyabilme, sezebilme yetisini daha önemli ve daha öncelikli bir yeti olarak göz önüne almamız gerekecek; çünkü bu yetide doğru, sağlam ve büyük olan bir şeyin, gerçekten insanca olan bir şeyin, ancak kendisinde gelişebileceği bir temel bulunur. Tarih-dışı çepeçevre kuşatan bir sfere benzer, bu sfer içinde yalnızca, bu sferin ortadan kalkmasıyla yeniden yok olmak üzere, yaşam doğar. Şurası bir gerçektir ki, insanın düşünerek, düşünüp taşınarak, karşılaştırarak, ayırıp birleştirerek o tarih-dışı öğeyi sınırlamasıyla, o ortalığı kuşatan sis bulutla-

rının içinde aydınlık, parlak bir ışığın doğmasıyla, – imdi, ancak geçmişi yaşam için kullanmak ve olup bitenlerden yeniden tarih yapmak, yaratmak gücüyle insan, insan olabilir: Ama tarihi aşırı olarak kullanınca da insan yeniden tükenir; tarih-dışı olanın o örtüsü olmadan da insan hiçbir zaman hiçbir şeye başlayamayacaktı ve başlamaya da cesaret edemeyecekti. Tarih-dışı olanın o sis tabakasına adımını atmadan önce, insanın eylemler yapabileceği nerede görülmüş? Ya da tasarımlamaları bir yana bırakarak daha canlı bir biçimde kavramak için bunu bir örneğin gösterelim: Bir kadına ya da büyük bir düşünceye karşı yeğin bir tutkunun kendisini sarsıp sürüklediği bir adam göz önüne getirilsin; onun dünyası nasıl değişecektir, ne denli bir değişime uğrayacaktır! Geriye baktığında o kendisini körmüş gibi duyumlar, çevresine kulak verdiğinde kendisine yabancı olanı, boğuk, anlamsız bir ses işitiyormuşçasına dinler; o daha önce gördüğü şeyleri hiçbir zaman böylesine görmemişti, sanki duyularıyla birden kavrıyormuşçasına, böylesine duyulur bir biçimde yakın, böylesine renkli, yankılı, ışıklı algılamamıştı daha önce. Bütün değer yargıları değişmiş ve değerini yitirmiştir; onun artık bu denli çok şeyi değerlendirmeye gücü yetmiyor, çünkü artık onları pek duyumlayamıyor: Kendi kendine sorar artık, o kadar zamandan beri yabancı sözcüklerin, yabancı düşüncelerin soytarısı mı olmuştu; belleğinin, bir daire içinde yorulup usanmadan döndüğü halde, bu daireden çıkmak için en ufak bir sıçrama yapamayacak denli yorgun ve zayıf düştüğüne şaşıp kalır. Bu durum dünyanın en adaletsiz durumudur; dar, geçmişe karşı nankör, tehlikelere karşı kör, uyarmalara karşı sağır, gecenin ve unutmanın ölü denizinde küçük canlı bir burgaç: Ama yine de bu durum –tarih-dışı ve giderek tarihe karşı durum– yalnızca haksız bir eylemin değil, ama daha çok her doğru eylemin doğduğu yerdir; bu türden bir tarih-dışı duruma geçip önceden istemeden ve buna erişmeye çabalamadan, hiçbir sanatçı tablosunu yapamayacak, hiçbir komutan zaferini kazanamayacak, hiçbir halk özgürlüğüne kavuşamayacaktır. Eylemde bulunan bir kimse –Goethe'nin de dediği gibi– her za-

man bilinçsiz ve her zaman bilgisizdir; tek bir şeyi yapmak için çok olanı unutur, arkasında bulunana karşı adaletsizdir ve yalnızca tek bir doğru tanır, o da şimdi olması gereken şeyin doğruluğudur. Böylece her eylemde bulunan kimse, kendi eylemini, sevilmeye layık olduğunda çok daha fazla sever: En iyi eylemler de işte böyle bir sevgi coşkusu içinde ortaya çıkarlar ve bu eylemlerin değerleri ölçülemeyecek denli büyük de olsalar, herhalde bu sevgi karşısında değersiz kalırlar.

Bir kimse, her büyük tarih olayının içinde ortaya çıktığı bu tarih-dışı seferi değişik durumlarda sezip tanıyacak ve soluğunu onlara uyduracak durumda olsaydı, böyle bir kimse belki de bilen bir varlık olarak tarih-üstü bir görüşe yükselebilirdi. Bir zamanlar **Niebuhr** da tarih incelemelerinin bir sonucu olarak, insanın böyle bir görüşe varabileceğini söylüyor ve şöyle devam ediyordu: *"Açık ve ayrıntılı olarak kavranan bir tarih hiç değilse bir şeye yarar. İnsan soyunun en büyük ve en yüce kafalarının da, kendilerinin olan ve başkalarına da şiddetle kabul ettirmek istedikleri görüş biçimlerini –şiddetle, çünkü bilinçlerinin yeğinliği çok büyüktür de ondan– nasıl rastlantıyla kazandıklarını farketmediklerini öğrenir insan. Bunu tam ve kesin olarak ve birçok durumlarda bilmeyen ve kavramamış olan kimseyi, belirli bir biçim içinde en yüksek tutkuya sahip güçlü bir kafanın ortaya çıkışı boyunduruk altına alır."* Böyle bir görüşe tarih-üstü denebilirdi, çünkü bu görüşte olan biri, her olayın tek koşulu olan, eylemde bulunan kimsenin ruhundaki o körlük ve adaletsizliği tanımış olmakla, bundan böyle yaşamasını sürdürmeye ve tarihe katılmaya, yani tarihi birlikte kurmaya kendisini iten hiçbir eğilim duyamacaktı artık; bundan böyle de tarihi fazlasıyla ciddiye almaktan kendini kurtarmış olacaktı: Ama yine o kimse, her insan ve her yaşam biçimi karşısında, Yunanlılar ya da Türkler arasında, ister I. yy., ister XIX. yy. üzerine bir ders söz konusu olsun, nasıl ve niçin yaşandığı sorusunu kendi kendine yanıtlamayı da öğrenmiş olacaktı. Ömrünün son on ya da yirmi yılını bir kez daha yeniden yaşamayı isteyip istemediğini tanıdıklarına soran biri, aldığı yanıtlardan onlardan hangisinin bu tarih-üstü görüşe göre hazırlanmış olduklarını kolayca anlayacaktır; gerçi hepsi

de "Hayır!" diyecek, ama bu hayır'ı hepsi de başka başka temellendirecektir. Bazıları şununla belki kendilerini avutacaklar: *"Ama gelecek yirmi yıl daha iyi olacak"*; onlar **David Hume**'un kendilerinden alaylı biçimde söz ettiği kimselerdir:

> And from the dregs of life hope to receive,
> What the first sprightly running could not give.*

Biz onlara 'tarihsel insanlar' demek istiyoruz; geçmişe bakış onları geleceğe yöneltir, yaşamla daha uzun uzadıya boy ölçüşme cesaretlerini artırır, adaletin gelmekte olduğuna, mutluluğun, adımladıkları şu dağların ardın da bulunduğuna umutlandırır onları. Bu tarihsel kişiler yaşamın, varlığın (dasein) anlamının yaşama *sürecinin* akışında gittikçe ışığa kavuşacağına inanırlar, şimdiye değinki süreci inceleyerek bugünü anlamak ve geleceği daha yeğin bir biçimde istemeyi öğrenmek için işte yalnız bundan dolayı geriye bakarlar; bu insanlar, her türlü tarihselliklerine karşın, ne denli tarih-dışı düşündüklerini ve eylediklerini ve tarih uğraşılarının salt bilginin hizmetinde değil, ama ne denli yaşamın hizmetinde olduğunu hiç bilmezler.

İlk yanıtını dinlediğimiz o soru, belki başka türlü de yanıtlanabilir. Yine bir hayır'la, ama bu kez bir başka türlü temellendirilen bir hayır'la. Süreç içinde kurtuluşu görmeyen tarih-üstü insanının yadsıması, hayırıyla; böyle bir kimse için dünya, sürece inananın tersine, her tek anda bütünlenmiş ve sona erip bitmiştir. Geçen son on yılın öğretemediğini gelen on yıl mı öğretecek ona!

İmdi bu öğretinin anlamının mutluluk mu, boyun eğip tanrıya sığınma mı (resignation), erdem mi, yoksa pişmanlık mı olduğunda tarih-üstü insanlar hiçbir zaman birbirleriyle uyuşamamışlardır; ama onlar, geçmiş üzerindeki bütün tarihsel düşünme biçimlerinin tersine şu nokta üzerinde tam bir

* Umarlar bir şeyler bulmayı yaşamın artakalan kırıntılarından,
O taşkın ilk koşudan eli boş dönenler. (Çev. n.)

birliğe varmışlardır: Geçmiş ve bugün bir ve aynıdır; daha doğrusu her türlü çeşitlilik içinde tipik bir biçimde kımıldamadan aynı kalan ve gelip geçici olmayan örneklerin hep varoluşu olarak, değişmez bir değeri olan ve hep aynı anlamı taşıyan durmuş kalmış bir yapıdır. Birbirinden ayrı yüzlerce dil, insanların hep aynı tipik, belli gereksemelerini karşıladığından, bu gereksemeleri anlayan birinin bütün bu dillerden yeni hiçbir şey öğrenemeyeceği gibi tarih-üstü görüşte olan bir düşünür de ulusların ve tek tek kişilerin bütün tarihini içten aydınlatır, bunu da çeşitli hieroglifferin ilk anlamlarını kahince sezerek, hatta adım adım durmadan yeniden çıkıp gelen şifreleri yorgunluktan tükenircesine açıklayarak yapar; çünkü olayların bu sonsuzca çokluğu karşısında nasıl o içinde doygunluk, bıkkınlık ve hatta bulantı duymaz! – öyle ki, sonunda aralarında en korkusuz olanı bile belki de Giacomo Leopardi ile birlikte yürekten seslenmeye hazırlanacaktı:

"Yok, yaşamıyor hiçbir nesne
Değseydi eğer çabaların, önem vermez miydi
hiç toprak, iç çekmene
Acıdır, sıkıntıdır varlığımız ve pis bir
çamurdan dünya – başka şey değil
Sakin ol öyleyse, sesini çıkarma"

Öyleyse biz de bu tarih-üstü insanları kendi bulantı (tiksinti) ve bilgelikleriyle başbaşa bırakalım da bugün bir kez olsun, daha çok bilgeliğimizin olmayışından ötürü şöyle yürekten sevinelim ve kendimize, etkin olanlar ve ilerleyenler, dünyanın akıp gidişine (sürecine) saygı duyanlar olarak, iyi bir gün hazırlayalım. Tarih üstüne değerlendirmelerimiz, isterse yalnız batılı bir önyargı olsun; yeter ki bu önyargının sınırları içinde kalmayalım hiç değilse ve ilerleyelim! Yeter ki tarihi *yaşamın* ereğine çekmeyi her zaman için daha iyi öğrenelim! İşte o zaman tarih-üstü görüşteki kimselerin, bizden daha fazla bilgelikleri olduğunu sevine sevine itiraf etmek isteriz;

yeter ki biz de yaşam yönünden onlardan daha üstün olduğumuza güvenebilelim: Çünkü bizim bilge olmayışımızın herhalde onların bilgeliğinden daha çok geleceği olacaktır. *Yaşam* ve *bilgelik* arasındaki bu karşıtlığın anlamı üzerinde hiçbir kuşku kalmaması için çoktan beri doğruluğu tanıtlanmış olan bir yöntemi yardımıma çağırmak ve doğrudan doğruya birkaç tez öne sürmek istiyorum.

Salt ve tam olarak tanınan ve bir bilgi konusu haline gelmiş bulunan bir 'tarih' olgusu (fenomeni), onu tanıyan kimse için ölüdür; çünkü o, bu olguda çılgınlığı, adaletsizliği, kör tutkuyu ve genel olarak o olgunun yeryüzüyle ilgili olarak kararılan bütün çevrenini ve böylelikle aynı zamanda o olgunun tarihsel gücünü de tanımış olur. Şimdi bu güç, onu bilen kimse için güçsüz olmuştur artık: Ama belki onu yaşayan kimse için henüz değil.

Salt bilim olarak düşünülmüş ve egemen olmuş bir tarih, insanlık için bir tür yaşamının bilançosu ve hesabının kapanışı olurdu. Tarihsel oluşum çok daha güçlü ve yeni bir yaşam akışı, örneğin ancak oluşan bir kültür boyunca gittiği sürece, yararlı olan, gelecek sağlayan bir şeydir. Öyleyse tarih, kendisi egemen olduğu ve kendisi yönettiği zaman değil de, ancak yüksek bir güç (yaşam) tarafından yönetildiği ve o gücün egemenliğine girdiği zaman gelecek için güven sağlar.

Tarih, yaşamın hizmetinde bulunduğu ölçüde, tarihsel olmayan bir gücün hizmetinde bulunur, bundan dolayı da bu bağlılık içinde, hiçbir zaman matematik gibi salt bir *bilim* değildir; olamaz ve olması da gerekmez. Ama yaşamın ne dereceye kadar tarihin hizmetine gereksemesi olduğu sorusu, bir insanın, bir ulusun, bir kültürün sağlığı bakımından en önemli sorulardan ve yaşamın en önemli kaygılarından biridir. Çünkü tarih, aşırı bir güç kazanırsa yaşam parçalanır ve soysuzlaşır, bu soysuzlaşma sonunda ise tarihin kendisi de yeniden soysuzlaşır.

2.

Yaşamın tarihin hizmetine gereksinme duyduğu sözü, biraz sonra kanıtlanacak olan tarih incelemelerinin aşırıya gidişinin ya da tarihin aşırı kullanılışının, yaşayanlara zarar verdiği sözü kadar açık olarak kavranılması gerekir. Tarih, yaşayanlara üç bakımdan bağlıdır: a) Yaşayanların etkin ve bir şeye erişmeye çabalayan kimseler olmaları bakımından, b) Koruyan ve saygı duyan kimseler olmaları bakımından, c) Acı çeken ve kurtuluşa gereksinme duyan kimseler olmaları bakımından. İşte bu üç bağlantıya tarih incelemelerinde, üç çeşit tarih karşılık olur: Bu yüzden tarihin *anıtsal tarih* (monumentalische), *eskiyi koruyucu tarih* (antiquarische) ve *eleştirel tarih* (kritische) gibi türlere ayrılması uygun görülmüştür.

Tarihle her şeyden önce, etkin ve güçlü olan, büyük bir savaşa girişip de örneklere, ustalara, avutucu ve öğüt vericilere, ermişlere gereksinim duyan ve bunları çağdaşlarıyla arkadaşları arasında bulamayan kimse ilgilenir. **Schiller** de tarihle böyle ilgilendi: Çünkü zamanımız öylesine kötü ki, diyor Goethe, artık ozana kendi çevresindeki insanların yaşamı içinde yararlanabileceği örnek bir yapı görünmüyor pek. Etkin olanla ilgisi bakımından örneğin Polybios*, politik tarihi, bir devletin yönetimine gerçek bir hazırlanma ve mutluluğun değişkenliklerine sarsılmadan dayanmamız için başkalarının düştükleri yanlışları anımsatarak bizi uyaran en seçkin bir öğreti-

* **POLYBİOS** (İ. Ö. 200-120) Roma tarihi üzerine yazdığı *İstoriai* (Tarihler) adlı yapıtıyla ünlü, çok değerli bir düşünürdür. (Ed. n.)

ci sayar. Tarihin anlamını böylece tanımayı öğrenmiş olan bir kimseyi, meraklı gezginlerin ya da kılı kırk yaran ayrıntı düşkünü mikrologların, büyük geçmişin piramidi üzerine tırmandıklarını görmesi öfkelendiriverecektir; böyle bir kimse, bir örneğin izinden gitmeye ve daha iyisini yapmaya kendisini iten şeylerin bulunduğu yerlerde, bir galerinin tablolar hazinesindeymiş gibi dolaşan, eğlenceye ya da sensasyona düşkün başıboş kimselere rastlamayı istemez. Etkin olan kimse, zayıf ve ümitsizce başıboş gezenler arasında, görünüşte etkin olup gerçekte yalnızca oradan oraya koşan, çırpınan arkadaşları arasında, cesaretini yitirmemek ve bulantı duymamak için şöyle yeniden bir soluk alıp amacına giden yolda bir ara durup arkasına bakar. Amacı belki kendi mutluluğu değil de herhangi bir mutluluktur; çoğu zaman bir ulusun ya da tüm bir insanlığın mutluluğu... Boyun eğip katlanma (resignation) karşısında geri çekilir ve tarihi boyun eğmeye karşı araç olarak kullanır. Onur dışında, yani tarih tapınağında kendisinden sonra gelenler için yeniden öğretici, öğüt verici, avutucu ve uyarıcı olabileceği onurlu bir yer ümidi dışında, çoğu kez hiçbir armağan onu beklemez. Çünkü buyruğu şudur: "İnsan" kavramını daha da genişletebilenin ve onu daha güzel bir biçimde gerçekleştirebilenin, bunu sonsuza değin yapabilmesi için hep varolması gerekir. Tek kişilerin, bireylerin savaşında büyük anların bir zincirlenme oluşturduğu, binlerce yıl boyunca insanlığın bir doruklar sıra dizisinin bu anlarında birbirine bağlandığı, böyle çoktan geçmiş olan bir andaki en yüksek olanın, benim için henüz canlı, aydınlık ve büyük olduğu – işte insancılığa (hümaniteye) inanmadaki, *anıtsal* bir tarihin gerekli oluşunda dile gelen temel düşünce de budur. Ama işte doğrudan doğruya bu büyük olanın sonsuzca varolması gerektiği savına karşı korkunç bir savaş patlak verir. Çünkü henüz yaşayan bütün öteki şeyler hayır, diye bağırır. Anıtsal olan ortaya çıkmamalıdır – karşı parola da budur. Dünyanın her köşesini doldurup ağır havasını her büyük olanın çevresine yayan kötü alışkanlık, küçük ve aşağı olan, engelleyici, al-

datıcı, güçten düşürücü, bunaltıcı bir şey olarak kendini, büyük olanın ölümsüzlüğe erişmek için ilerlemekte olduğu yola atar. Ama bu yol insan beyninden geçiyor! Aynı gereksinimlerle boyuna yeniden ortaya çıkan ve yok olup gitmemek için az bir zaman çaba gösterip kendini koruyan, ürkek, kısa ömürlü hayvanların beyninden. Çünkü bunlar yalnız bir tek şey isterler: Ne pahasına olursa olsun yaşamak! Aralarından hangisi anıtsal tarihin o güç bayrak yarışına girmeyi aklına getirebilir; oysa ancak bu yarışla, büyük olan yaşamasını sürdürür! Bununla birlikte her zaman geçmişteki büyük olana bakıp bu bakışla güçlenen birileri çıkacaktır; bunlar bu bakışla kendilerini öylesine iyi hissederler ki, sanki insan yaşamı pek yüce bir şeymiş gibi, sanki bu acı bitkinin en güzel yemişi şunu bilmekmiş gibi: Bir zamanlar kendini beğenmiş ve güçlü olan biri bu yaşamdan geçip gitmişti, bir başkası melankoli ile bir üçüncüsü merhamet ve yardımseverlikle – ama hepsi de arkalarında bir öğreti bırakarak: Yaşama (dasein) önem vermeyen, onu en güzel şekilde yaşar çünkü. Sıradan insan, bu kısa süreli zamanı öyle iç karartıcasına ciddiye alırken, onu istenilir bir şey olarak bulurken, ötekiler ölümsüzlüğe ve anıtsal tarihe giden yollarında bunu tanrısal bir gülüşe (olympischen lachen) ya da hiç değilse yüce bir horgörüye çevirmeyi biliyorlardı; çoğu zaman da ironi (alay) ile mezarlarına giriyorlardı – zaten onlarda gömülecek ne vardı ki! Yalnız şu: Pislik, süprüntü, boş gurur ve bir hayvanlık olarak onları her zaman ezmiş olan ve uzun bir süre nefretlerini çektikten sonra şimdi unutulup gitmiş olan şey. Ama bir şey yaşayacak, kendi asıl özlerinin markası, bir yapıt, bir eylem, az görülen bir içe doğma, bir açıklık, bir yaratma: Yaşayacak; çünkü gelecekteki kuşaklardan hiçbiri onsuz yaşayamaz. Bu en değişik biçimi içinde onur, Schopenhauer'in dediği gibi, o en nefis kendimize saygı lokmasından yine de daha fazla bir şeydir, büyük olanın her çağda aynı kalışına ve sürekliliğine inanmadır, kuşakların değişmesine ve gelip-geçiciliğe karşı bir protestodur, bir direniştir.

Peki, geçmişin anıtlara dayanan incelenmesi, ilk çağların klasikleri ve benzeri az bulunan şeyleriyle uğraşılması bugünün insanına ne kazandırır? Tarihi anıtsal açıdan ele alan kimse şu sonucu çıkarır: Bir zamanlar var olan büyüklük bir kez varolabildiğine göre, pekâlâ yeniden varolabilecektir; böyle bir kimse cesaretle yolunu sürdürür, çünkü zayıf saatlerinde, yoksa olanaksız bir şeyi istemiş olmayayım, diye sorduğu için düşen bu kuşku şimdi artık bir yana atılmıştır. Almanya'da moda olan intellektualism'e (aydıncılığa) son bir darbeyi vurmak için yapıcı yeni bir ruh içinde yetişen ve hareket eden yüz kadar, daha fazla değil, insanın yeteceğine bir kişinin inandığı düşünüldüğünde, Rönesans kültürünün yüz kadar bir insan bölüğünün omuzları üzerinde yükselmiş olduğunu görmesi böyle bir kimseyi ne denli güçlendirecekti.

Bunun ötesinde –aynı örnekten hemen yeni bir şey daha çıkarıp öğrenmek için– bu karşılaştırma o denli dalgalı, sallantılı ve o denli kesinlikten uzak olurdu ki! Bu karşılaştırmanın güçlü bir etki yapması gerekiyorsa, ne çok şey gözden kaçacak, geçmişteki bireysellikler ne denli zorla genel bir biçim içine sokulmaya zorlanacak ve birbirine uydurma uğruna bütün keskin köşeler ve çizgiler kırılacaktı! Ama aslında, bir zamanlar varolabilen şey ikinci bir kez, ancak **Pythagoras**'çılar inançlarında haklı olsaydılar, ortaya çıkabilirdi; Pythagoras'çıların inancına göre gök cisimlerinin birbirlerine karşı olan durumları aynıyla yeryüzünde de en küçük ayrıntılarına değin yinelenecektir, öyle ki, yıldızlar birbirleri karşısında belli bir durum aldıklarında, hep yeniden, bir Stoa'cının bir Epikuros'cu ile bağdaşması gerekecek, Caesar yeniden öldürülecek ve bir başka yerde Kolombus, Amerika'yı yeniden keşfedecekti. Kendi oyununa, beşinci sahnenin bitiminden sonra, yeryüzü her seferinde yeniden başlasaydı, motiflerin aynı zincirlenmesinin, aynı *deus ex machina*'nın (makineden çıkan tanrının), aynı felaketin belli aralıklarla yenilendiği kesin olarak bilinip saptansaydı; ancak o zaman güçlü insan, anıtsal tarihi tam ikonik *doğruluğu* içinde, yani her gerçeği tam olarak çizil-

miş özelliği ve biricikliği içinde isteyebilirdi: Ama herhalde astronomların yeniden astrolog olmalarından önce değil. O zamana değin anıtsal tarih, o tümel doğruluğu kullanamayacak çünkü: Boyuna eşit olmayan şeyleri birbirine yaklaştıracak, genelleştirecek ve sonunda eşit kılacak; motiflerin ve nedenlerin çeşitliliğini azaltacak, bunu da *nedenleri* (causae) ortadan kaldırmak pahasına, *etkileri* (effectus) anıtsal, yani örnek olarak ve öykünmeye değer bir şey olarak göstermek için yapacak: Öyle ki anıtsal tarihe, nedenleri elden geldiğince bir yana bıraktığından, biraz abartmayla, her çağa etki yapacak olaylar olmaları bakımından, "kendinde etkiler"in (effecte an sich) bir toplamı denebilirdi. Halk bayramlarında, dinsel ve askersel anma törenlerinde kutlanan şey, aslında böyle bir "kendinde etki"dir: Bu, tutkulu kimsenin uykusunu kaçıran, bir işe girişenin bir muska gibi göğsünde taşıdığı şeydir, nedenlerle etkiler arasındaki gerçek tarihsel *bağlantı* değil; bu bağlantı, tam olarak tanınsaydı, gelecek ve rastlantının, bir zar oyununda, büsbütün aynı olan bir şeyin hiçbir zaman ortaya çıkamayacağını gösterecekti.

Tarihi inceleme ve yazma anlayışı, güçlü bir insanın bu anlayıştan (ruhtan) aldığı büyük *itilimlerin* (Antrieben) etkisinde kaldığı sürece, geçmişi öykünmeye değer bir şey olarak, öykünülebilen ve ikinci kez varolabilen bir şey olarak gösterilmesi gerektiği sürece, bu *geçmiş*, herhalde bozulmak, daha güzel bir biçime sokulmak, böylece de serbestçe uydurulmuş bir masal haline getirilmek tehlikesiyle içiçedir; hatta anıtsal bir geçmişle mitolojik bir uydurma arasında hiçbir ayrım yapılamayacak olan çağlar vardır: Çünkü bir dünyadan olduğu gibi bir başka dünyadan da tıpatıp aynı itilimler alınabilir. Öyleyse geçmişin anıtsal incelenmesi öteki inceleme biçimleri, eskiyi koruyucu ve eleştirici biçimler üzerine demek istiyorum, *egemen olursa*, geçmişin kendisi de bundan *zarar* görür: Geçmişin büyük kısımları aynı biçimde unutulur, horgörülür, sürekli akan sıkıcı bir sel gibi akıp gitmeye bırakılır, yalnızca birkaç süslü gerçek adacıklar halinde ortaya çıkar; ge-

nellikle göze batar bir duruma gelen az bulunur, seyrek kişilerde doğaya aykırı, olağanüstü bir şey dikkati çeker, tıpkı Pythagoras'ın öğrencilerinin öğretmenlerinde görüp tanımak, bilmek istedikleri altın kalça gibi. Anıtçı tarih, benzeşimler (analogie) yüzünden yanılır: Baştan çıkarıcı, şaşırtıcı benzetmelerle gözü pek olanı gözü karanlılığa (yiğiti cüretkarlığa), coşkulu birini bağnazlığa itebilir; bu tarihin, birtakım yetenekleri olan bencillerin ve katı düşünüşlü kötü insanların kafalarında ve ellerinde bulunduğu düşünülsün, o zaman hükümetler yıkılacak, krallar öldürülecek, savaşlar ve devrimler çıkarılacak, tarihteki "kendinden etkilerin" yani yeterince nedenleri olmadan yalnızca etkilerin sayısı yeniden çoğaltılacaktır. Anıtçı tarihin, ister iyi ister kötü olsunlar, güçlü ve etkin insanlar arasında yapabileceği zararları anımsatmak için bu kadarı yeter: Ama ya güçsüz ve etkin olmayan kimseler bu anıtçı tarihi ele geçirir de kullanırlarsa, işte o zaman ne olacak ve bu anıtsal tarih nasıl bir etki yapacak!

En yalın ve en çok kullanılan bir örnek alalım. Sanatçı olmayan ya da küçük bir sanatçı olan kimselerin anıtçı sanat tarihi ile donatıldıkları ve savunuldukları düşünülsün: Şimdi onlar silahlarını kime çevirecekler! Can düşmanlarına, güçlü sanatçılara, imdi o tarihten doğru bir biçimde ortaya çıkanı, yani yaşama yarayanı (tarihi yaşama geçirip onun hizmetine sokmayı) öğrenen ve öğrendiğini yücelmiş bir eyleme çevirmesini yalnızca kendileri bilen kimselere. Yol onlara kapatılır; ortamları havaları karartılır, herhangi bir büyük geçmişteki yarı kavranmış bir anıtın çevresinde puta taparcasına, kölece ve canla başla dans edildiğinde sanki şu denilmek istenir: "*Bakın işte sahici ve gerçek sanat: Oluşanlardan ve istenenlerden size ne!*" Bu dans eden sürü açıkça "iyi beğeni"nin ayrıcalığını, tekelini de elinde tutuyor anlaşılan: Çünkü yaratıcı olan, yalnızca izleyen ama hiçbir işe girişmeyen kimselerin karşısında hep zarardadır; tıpkı kahvehane politikası yapan adamın her zaman yönetimdekinden (iktidardakinden) daha akıllı, daha doğru ve daha düşünceli iyi bir görü-

şe sahip olduğunu sanması gibi. Ama halk oyları ve sayı-üstünlüğü gibi adetler, alışkanlıklar sanat alanına aktarılmak istenir de sanatçı aynı biçimde estetikçi işsizlerin mahkemesi önünde kendini savunmaya zorlanırsa, bu sanatçının mahkûm edileceğine önceden yemin edilebilir; yargıçlarının anıtsal sanatın kanon'unu, yani yukarıda verilen açıklamaya göre, her çağa "etki yapmış olan" sanatın yasasını törenle herkese bildirdiği için değil, tam tersine doğrudan doğruya bildirdiğinden dolayı: Buna karşın onlarda, bugünün sanatı olduğu için henüz anıtsal olmayan her sanata karşı ilkin bir gereksinme eksiktir, ikinci olarak salt eğilim, üçüncü olarak da o tarih yetkesi eksiktir. Oysa içgüdüleri onlara sanatın ancak sanatla öldürülebileceğini haber verir: Anıtsal olan hiçbir zaman bir daha doğmamalıdır, geçmişten bu yana bir kez anıtsal yetkesi (otoritesi) olan şey de doğrudan doğruya buna yarar. Bunlar böylesine sanattan anlayanlardır işte, çünkü sanatı büsbütün ortadan kaldırmak isterler; doktormuş gibi tavır takınırlar, oysa aslında sanatı zehirlemek için fırsat kollarlar; sanat sofrasının besleyici yemeklerinden kendilerine sunulan her şeyi neden böyle ısrarla geri çevirdiklerini şımarık çocuk alışkanlıklarıyla açıklamak için dillerini ve beğenilerini (damak zevklerini) öylesine geliştirirler. Çünkü büyük olanın doğmasını istemezler: Onlar için tek çıkar yol, tek araç "bakın, büyük olan işte burada!" demektir. Gerçekte ise işte şimdi burada olan bu büyükle, tıpkı biraz önce doğmakta olanla olduğu gibi, pek ilgilendikleri yoktur: Yaşamları buna tanıktır. Anıtçı tarih, maskeli bir balo elbisesi gibidir. Bu elbise içinde kendi çağlarındaki büyük ve güçlü olana karşı duydukları hınç ve nefreti, geçmiş çağların güçlülerine ve büyüklerine karşı duyulan dolu dolu bir hayranlıkmış gibi gösterirler. Bu maske içinde o tarihselliği inceleme biçiminin gerçek anlamını, karşıt bir anlama çevirerek, gizlerler, açıkça bilsinler ya da bilmesinler, öyle bir davranış içindedirler ki, şunu demek isterler sanki: Bırakın ölüler yaşayanları gömsünler!

Tarihin voralan bu her üç türü de şimdi yalnız tek bir yer-

de, tek bir iklimde bulunmaktadır: Başka her yerde çöle döndüren o yabani otlar ortalığı sarar. Büyük işler yapmak isteyen insan, genellikle geçmişe gereksinme duyduğunda, anıtçı tarih aracılığıyla bu geçmişi ele geçirir; buna karşın alışılmışta ve eski değerlerde kalmakta direnen kimse, eskiyi koruyan bir tarihçi olarak geçmişle ilgilenir; ancak bugünün bir gereksinmesiyle göğsü daralan ve ne pahasına olursa olsun yükten kurtulmak isteyen kimse, eleştirici tarihe, yani yargılayıcı ve mahkûm edici tarihe gereksinme duyar. Birçok büyük yıkımlar bitkilerin düşüncesizce dikilmiş olmalarından kaynaklanır: Gereksinme duymayan eleştirici, sevgisi olmayan antikacı, kendisi büyük olanı gerçekleştiremediği halde büyük olanı tanıyan kimse, işte bu gibi kimseler, yabanotu ya da ayrıkotu gibi fışkıran, kendi doğal ana topraklarına yabancılaşan, bundan dolayı da soysuzlaşan bitkiler olurlar.

3.

İmdi ikinci olarak, koruyan ve saygı duyan, geldiği ve içinde yetiştiği yere bağlılık ve sevgiyle dönüp bakan kimse tarihle ilgilenir; bu geriye yönelmiş sevgiyle (Pietät), kendi varoluşu için duyduğu şükranın borcunu da ödemiş olur. Böyle bir kimse, eskiden beri var olanın üstüne titreyerek, kendisinin içinde doğduğu koşulları, kendisinden sonra doğacak olanlar için korumak ister – böylece de yaşama hizmet etmiş olur. Babadan kalma gelirler (akarlar) üzerindeki mülkiyet anlayışı da böyle bir ruhtaki kimsede kavramını değiştirir: Çünkü daha çok bu mallar böyle bir ruhun sahibi olmuştur. Küçük, sınırlı, çürümüş ve eski olan, kendi değerini ve dokunulmazlığını, eskiye bağlı insanın koruyan ve saygı duyan, ruhunun bu şeylere girip yerleşmesi ve orada kendine sıcak bir yuva hazırlaması sayesinde korur. İçinde yaşadığı kentin tarihi, onun gözünde, kendisinin tarihi olur; surları, yüksek kuleleriyle kale kapılarını, belediye yönetimini, halk bayramlarını, kendi gençliğinin resimlendirilmiş bir anı defteri gibi görür ve bütün bu şeylerde kendini yeniden bulur; kendi gücünü, uğraşılarını, sevincini, yargısını, kendi çılgınlıklarını ve yakışıksız davranışlarını yeniden keşfeder. Kendi kendine, burada yaşanıyordu, der; çünkü burada yaşanır. Yaşanılacaktır burada, çünkü biz dayanıklıyız, geceleyin öldürüleceklerden değiliz. İşte o, bu "biz"le tek tek kişilerin gelip geçici garip yaşamlarının üstünden bakar ve kendini evinin, kuşağının ve kentinin ruhu olarak görür (duyumsar). Arada sırada da karanlığa gömülmüş

ve bulanıklaşmış yüzyıllar ötesinden ulusunun ruhunu kendi ruhu olarak selamlar; bir içine girip duyma (Hindurchfühlen), bir sezerek ortaya çıkarma, hemen hemen silinmiş izlerin ardından gitme, öylesine üstüste yazılmış geçmişi içgüdüyle doğru okuma, palimpseste'i, hatta polypseste'i* çabucak anlama – işte bunlar onun yetenekleri ve erdemleridir. **Erwin von Steinbach**'ın anıtı** karşısında Goethe, bu yetenek ve erdemlerle durdu. Duyumlarının fırtınası içinde aralarına yayılmış olan tarihin buluttan örtülerini yırtıp kopardı: Alman yapıtına, *"güçlü, haşin Alman ruhundan etkilenerek"* ilk kez yeniden baktı. Böyle bir duygu, anlayış ve tutum (karakter), İtalyanları Rönesans'a götürdü ve **Jacob Burckhardt**'ın dediği gibi ozanların da *"en eski telli sazların çıkardığı şaşılacak güzellikte bir ses"* biçiminde, eski İtalyan dehasını yeniden uyandırdı. Ama o tarihsel ve eski olanı sayma duygusu, bir insanın ya da bir ulusun içinde yaşadığı ölçülü, katı, hatta sıkıntılı durumlar üzerine, yalın dokunaklı bir haz duyma ve hoşnut olma duygusu yaydığı zaman, en yüksek değerine erişir; sözgelimi Niebuhr'un***, bataklık ve kıraç yerlerde, bir tarihi olan ve özgür yaşayan köylüler arasında, mutlu yaşayabileceğini ve hiçbir sanatın boşluğunu duymayacağını açık kalplilikle söylemesi gibi. Ayrıca daha az hoş tutulan soyları ve ahaliyi (nüfusu) de yurtlarına ve yurtlarının törelerine bağlamak, onları yerleştirmek ve yabancı olanda daha iyinin çevresinde dolaşmalarına ve bu daha iyi için yarışarak savaşmalarına engel olmakla tarih, yaşama daha iyi nasıl hizmet edebilirdi? Tek kişiyi bu çevrelere ve yoldaşlara, bu sıkıntılı alışkanlıklara, bu çıplak dağ sırtlarına sıkıca bağlayan şeyin, ara sıra sanki şımarıklık ve düşüncesizlikmiş gibi olduğu görülür – ama bu iyileştirici ve bütünü ilerletici bir düşüncesizlik: Macera dolu göçme hazzının korkunç etkilerini, örneğin bütün bir halkın oraya buraya dağılmasında, açıkça gören (anlayan) herkesin bildiği gibi ya da

* ***Palimpseste, Polypseste:*** Yazısı silinerek üzerine yeniden yazı yazılmış parşömen. (Çev. n.)

** Strasburg Katedrali. (Çev. n.)

*** **Niebuhr, (Barthold Georg):** Alman tarihçi ve diplomat. Pön Savaşları'na kadar gelen *Römische Geschichte* (Roma Tarihi) adlı önemli bir yapıt yayımlandı (1811-1832). Eleştirel yaklaşımı geleneksel verileri altüst ederek bu alanda bir çığır açtı... (Ed. n.)

geçmişine bağlılığını yitirmiş ve yeniyi, boyuna yeniyi, ardı arkası kesilmeyen kozmopolitçe bir arama ve seçmeye kendini veren bir halkın durumunu yakından gören herkesin bildiği gibi. Buna karşıt olan duygu, ağacın kendi kökünden duyduğu esenlik duygusu, kendisinin bütünüyle keyfi ve rastlantıdan değil de, mirasçı çiçek ve meyve olarak bir geçmişten çıkıp gelişmiş olduğunu bilmek mutluluğu ve bu geçmişten çıkmış olmakla varoluşunun hoş görüleceği, hatta haklı çıkarılacağını bilmek mutluluğu – şimdi, üstünlükle, gerçek tarih duygusu olarak gösterilen şey işte budur.

Gerçi bu, geçmişi salt bir bilgi içinde ortadan kaldırması için insanın en çok elverişli olduğu bir durum değildir elbette; daha önce anıtsal tarihi incelerken gördüğümüz gibi, burada da tarih yaşama hizmet etmez ve yaşama itilimleriyle yönetilmezse, geçmişin kendisinin de zarara gireceğini görürüz. Biraz düş gücü (hayal) serbestliğiyle konuşacak olursak; ağaç, kökünü görebildiğinden daha çok duyumsar. Ama bu duygu, kökün büyüklüğünü, görülebilen dallarının büyüklüğüne ve gücüne göre ölçer. Ağaç bu konuda yanılsın isterse: Kendini çevreleyen bütün bir orman üzerinde nasıl bir yanılma içinde olacak! bu orman üzerine bütün bildiği ve duyduğu, ancak bu ormanın kendisini engellediği ya da kendisini ilerlettiği, kendisine yol açtığı ölçüde – ama bunun dışında hiçbir şey. Bir insanın, bir kent halkının, bütün bir ulusun eskiye bağlı tarih duygusunun her zaman çok dar ve sınırlı bir görüş alanı vardır; en büyük olanı hiç görmez, gördüğü az ve küçük olanı da çok yakından görür ve onu farklı bir biçimde görür; onu ölçemez, bundan dolayı da her şeyi aynı önemde bulur, bundan dolayı her ayrıntıya, her teke tek olana çok önem verir. Böyle olunca da geçmişteki şeyler için değer ayrılıkları, nesnelerin birbirine olan bağlantısını doğru olarak ölçecek oranlar yoktur artık; nesneler için ölçü ve oranlar, eskiyi koruyucu bir gözle geriye bakan tek kişilere ya da uluslara göredir yalnızca.

Burada her zaman bir tehlike pek yakındır: Sonunda genellikle henüz görüş alanına çıkmış her eski ve geçmiş olan, aynı

ölçüde saygıya değer bulunur; ama buna karşılık bu eskiye saygı göstermeden karşı koyan her şey, öyleyse yeni olan ve oluşma durumunda olan her şey, geri çevrilir ve bu yeni olana karşı savaş açılır. Yunanlılar plastik sanatlarda, özgür ve büyük biçemlerinin (üsluplarının) yanında, din geleneklerine bağlı biçemi (hieretischen stil) böylece hoş gördüler, hatta daha sonraları da sivri burun ve soğuk gülümsemeyi hoş görmekle kalmayıp bundan ince bir zevk ve tad almasını da bildiler. Bir ulusun duygusu böylesine, bu denli katılaşırsa, tarih geçmiş yaşama, yaşamın sürüp gitmesine engel olacak ve böylece daha yüksek bir yaşamı mezara gömecek biçimde hizmet ederse, tarih duygusu yaşamı artık canlı olarak korumayıp da mumyalaştırırsa, işte o zaman ağaç da ölür, hem de doğaya aykırı bir biçimde, yukarıdan başlayıp yavaş yavaş köklere doğru inerek – sonunda kökün kendisi de toptan göçüp gider. Bugünün canlı yaşamı, tarihi artık canlandıramadıkça ve coşturamadıkça eskiye bağlı tarihin kendisi de soysuzlaşır. Bu anda kutsal sevgi (Pietät) kurur, bilgince alışkanlık sevgisizce sürüp gider ve bencilcesine, kendini beğenmişcesine kendi ekseni etrafında döner. İşte o zaman, bir zamanlar varolmuş olan her şeyin hep birden ardı arkası kesilmeyen bir homurdanışının, körü körüne bir toplu öfkesinin karşı bir oyunu seyredilir. İnsanın çevresini çürümüş bir koku sarar; hatta daha önemli bir yatkınlığı, soylu bir gereksemeyi, eskiye bağlılık biçimiyle, doymak bilmez bir yeni iştahaya, daha doğrusu eskimiş olan her şeye duyulan bir iştihaya indirmeyi başarır; çoğu zaman öylesine derine iner ki, sonunda her yenilenden memnun kalır ve bibliyografik ıvır zıvırın tozlarını, yani yaşamlarını içeren yazılara özgü kimdir, nedirlerin tozunu bile zevkle yutar.

Ama bu soysuzlaşma olmasa bile, eskiye bağlı tarih, yaşamın esenliği için üzerinde kök salacağı biricik dayanağı yitirmese de, gittikçe güçlenip geçmişi inceleyen öteki biçimleri kaplarsa, yine de yeterince tehlike kalır ortada. Eskiye bağlı tarih yaşamı *korumayı* bilir yalnızca, yaratmayı değil; bundan dolayı her zaman oluş halinde olanın değerini düşürür, oluş

halinde olan için sezici bir içgüdüsü yoktur da ondan – örneğin anıtsal tarihinki gibi. Böylece yeni olana karşı güçlü ve sağlam kararlar almaya engel olur, böylece etkin insanı, etkin bir insan olarak herhangi bir ulu şeyi, sevgiyi yaralayacak olan ve yaralamak zorunda olan etkin insanı kötürüm eder. Bir şeyin eskimiş olması olayı, şimdi o şeyin ölümsüz olması isteğini doğurur; çünkü varoluşu boyunca yaşadığı her şeyi – babalardan (atalardan) kalma eski bir töre, dinsel bir inanç, kalıtımla sahip olduğu politik bir ayrıcalık – tek kişiler ve kuşaklarca duyulan saygı ve sevginin o taplamını, böyle bir eskiçağ (Altertum) olarak göz önünü alan biri için: Böyle bir eski çağın yerine bir yeniçağı (Neutum) koymak, sevgi ve saygıların böyle bir sayıca çokluğu karşısına, oluşan ve şimdi var olanlardan bir tekini çıkarmak, ölçüsüzlük, hatta inançsızlık olarak görünür.

Burada geçmişi incelemek için anıtçı ve eskiyi koruyucu biçimler yanında, insanın bir *üçüncü* biçime de, yani *eleştirici* biçime de gereksinmesi bulunduğunun ne denli zorunlu olduğu açık olarak görülür: Hem bunu da yine yaşamın hizmetinde kullanmak üzere. İnsanın yaşayabilmesi için geçmişi kırıp dökmeye ve ortadan kaldırmaya bir gücü olması ve bunu zaman zaman uygulaması gerekiyor: Buna da geçmişi mahkeme önüne çıkarmak, kılı kırk yararcasına sorguya çekmek ve sonunda mahkûm etmekle erişilebilir; her geçmişin bir değer olduğu düşüncesi yargılanıp cezalandırılacaktır, – çünkü burada bir kez insanca şeyler söz konusudur: Her zaman insanın gücü ve güçsüzlüğü egemendi bu şeylerde. Burada, mahkemede oturan adalet değildir; kayırma (gnade) da değildir yargıyı bildiren; tam tersine yalnızca yaşam, o karanlık, sürükleyici, doymak bilmez bir biçimde kendine istek duyan güç yargıç olacaktır burada. Yaşamın yargısı her zaman adaletsizdir, haksızdır, kayırması yoktur onun; çünkü hiçbir zaman bilginin salt bir kaynağından çıkmaz; ama birçok durumlarda adaletin kendisi bu yargıyı yargıladığında, aynı biçimde düşer bu yargı. *"Çünkü ortaya çıkan ne varsa hepsi göçüp gitmeye değer, öyleyse*

hiçbir şey ortaya çıkmasaydı daha iyi olurdu." Yaşayabilmek, yaşamakla adaletsiz olmanın tek bir şey olduğunu unutmak için çok büyük bir güç gerek. Luther de bir aralık, dünyanın tanrının unutkanlığı yüzünden meydana gelmiş olduğunu söylemişti; yani tanrı "güçlü, sağlam kanıtları" düşünmüş olsaydı, dünyayı yaratmazdı. Ama unutmaya gereksinmesi olarak yok etmeyi de ister. İşte o zaman herhangi bir şeyin, örneğin bir ayrıcalığın, bir kastın, bir hanedanın varoluşunun ne denli adaletsiz olduğu, bu şeyin çöküşü ne denli çoktan bu şeyin geçmişi eleştirel bir biçimde incelenir, o zaman ele bıçık alınıp saplanır, bütün ulu şeylerin acımasızca üzerlerinden geçilir. Bu her zaman tehlikeli, yani yaşamın kendisi için tehlikeli bir süreç, korkulu bir yoldur: Bu yoldu, yani bir geçmişi yargılayarak ve ortadan kaldırarak yaşama hizmet ve yardım eden insanlar ya da çağlar, her zaman tehlikeli ve tehlikede olan insanlar ya da çağlardırlar. Çünkü bir ancak bizden önceki kuşakların tortusu, kalıntısı (resultat) olduğumuzdan, aynı zamanda bu kuşakların yanlış davranışlarının, tutkularının, yolsuzluklarının, hatta cinayetlerinin de tortularıyız, kalıntılarıyız; kendimizi bu bağlardan bütünüyle koparmamız olanaksızdır. Bu yolsuzlukları suçlu bulsak da, kendimizi onlardan kurtardığımızı sansak da bu, bizim onlardan çıkmış olduğumuz gerçeğini ortadan kaldırmaz. Biz olsa olsa soyumuzdan aldığımızla, çıktığımız doğamızla bilgimizi çatışma durumuna getiririz, ayrıca eskiden beri eğitimle aldığımız şeylere ve doğuştan gelen yapımıza karşı da yeni bir sıkı düzenle, eğitimle savaşa girişiriz, kendimize yeni bir alışkanlık, yeni bir içgüdü, bir ikinci doğa aşılarız, öyle ki, birinci doğamız kurur, etkisiz kalır. Bu, insanın kendisinin çıkmış olduğu bir geçmişi bir tür *a posteriori** olarak yaratma denemesidir: Yine de tehlikeli bir deneme, çünkü geçmişi yadsımada bir sınır bulmak pek güç de ondan, ikinci doğalar (yapılar) çoğu kez birinci doğadan daha zayıftırlar da ondan. Çoğu zaman iyiyi bir tanıma,

* ***a posteriori:*** Önermelerini, olgular üzerindeki gözlemlerden türeten ya da olgulardan genelleştirme yoluyla ilkeler koyan ve tanımlar yapan, sonuçlardan yola çıkarak nedenleri çıkarsayan bir mantık yürütme biçimi. (Çev. n.)

bir bilme ile yetinilir, onu yerine getirmeden, yapmadan; çünkü insan daha iyiyi de tanır, bilir, onu yapmak elinden gelmeden. Ama yine de şurada burada zafer kazanılır, hatta savaşçı kimseler için eleştirici tarihi yaşamın yararına ve hizmetinde kullanan kimseler için dikkate değer bir avunma var: O birinci doğanın bir zamanlar bir ikinci doğa olduğunu ve zafer kazanmış olan her ikinci doğanın da birgün birinci doğa haline geleceğini bilmek.

4.

Tarih incelemelerinin yaşam için başarabildiği hizmetler- dir bunlar; her insanın, her ulusun, her birinin kendi erekleri, güçleri ve gereksemelerine göre, geçmiş üzerinde belli bir bilgiye ihtiyacı vardır. Kimi zaman anıtçı, kimi zaman koruyucu, kimi zaman da eleştirici tarih biçiminde; ama yaşamı yalnızca izleyen, seyreden bir alay salt düşünür gibi değil, bilgi susuzları, yalnız bilgiden hoşnut olan, bilginin artmasını kendi başına erek olarak gören kişiler gibi değil, tam tersine yalnızca yaşamın ereği için öyleyse yine bu yaşamın egemenliği ve en yüksek yönetimi altında; böyle bir bilgiye gereksinmesi vardır çünkü. Bir çağın, bir kültürün, bir ulusun tarihle olan bağlantısı – açlık ile harekete geçmiş, gereksinmenin ölçüsü ile düzenlenmiş, içte bulunan biçimlendirici (plastik) güçle yoluna konmuş bir bağlantıdır, belli sınırlar içinde tutmadır bu – her çağda geçmiş bilgisinin şimdi'yi zayıflatmak ya da yaşama gücü olan bir geleceğin kökünü kazımak için değil de, ancak gelecek ve şimdinin hizmetinde olduğu zaman istenilir: Bütün bunlar yalındır, tarihsel bir kanıt göstermeye gerek kalmadan insanı hemen inandıran doğruluğun yalın oluşu gibi.

Şimdi çabucak kendi çağımıza bir göz atalım: Ürker, geri çekilir, kaçarız: Yaşamla tarihin ilişkisindeki o tüm açıklık, tüm doğallık ve arıklık nereye gitti, şimdi bu sorun gözlerimizin önünde nasıl da darmadağınık, abartılı ve karmakarışık bir biçimde dalgalanıp duruyor! Suç bizde, gözlemci ve incele-

yicilerde mi? Yoksa güçlü ve düşmanca bir yıldızın aralarına girmesiyle yaşamla tarihin birbirleri karşısındaki durumları mı (konstellation) değişti gerçekten? İsterlerse başkaları gördüğümüzün yanlış olduğunu göstersinler: Biz gördüğümüzü sandığımız şeyleri söylemek istiyoruz. Gerçekten bu yıldız kümesi arasına ışıltılı, parlak, göz alıcı böyle bir yıldız girmiş, konstellasyon gerçekten değişmiştir. – Bu da *bilimle, tarihbilim olmalıdır gerekliliği* yüzünden olmuştur. Şimdi artık egemen olan ve geçmiş üzerine bilgiyi baskısı altına alan yaşam değildir yalnızca: Tam tersine tüm sınır taşları sökülmüş ve bir zaman var olan her şey insanların üstüne çökmüştür. Bir oluşun gerçekleştiği gerilere değin, o denli uzak gerilere, sonsuza değin tüm perspektifler de değişmiş, görüş düzenekleri yerinden oynamıştır. Bir bakışta görülemeyen böylesine bir oyunu, şimdi evrensel oluş biliminin, tarihin gösterdiği gibi bir oyunu –, henüz hiçbir kuşak görmedi: Ama elbette tarih kendi özlü sözünün korkunç yürekliliğiyle bu oyunu şöyle gösteriyor: Fiat veritas pereat vita.*

Şimdi çağdaş insanın ruhunda bu yüzden ortaya çıkan tinsel olayın bir tablosunu çizelim. Tarih bilgisi tükenmez kaynaklardan boyuna yeniden artarak, çoğalarak akar, yabancı ve bağlantısız olan birbiri ardından gelir, bellek tüm kapılarını açar, yine de yeterince açılmamıştır onlar, doğa bu yabancı misafirleri kabul etmek, onları düzene sokmak ve saygı göstermek için en büyük çabada bulunur, bu misafirlerse birbirleriyle savaş içindedirler, bu savaşların içinde göçüp gitmemeleri için bunların hepsini baskı altında tutmak, boyunduruk altına almak zorunlu görünüyor. Böyle düzensiz, fırtınalı ve savaş içinde olan ev düzeni alışkanlığı, yavaş yavaş ikinci bir doğa haline gelir, bu ikinci doğanın birinci doğadan çok daha zayıf, çok daha kararsız ve huzursuz olduğu ve sağlığının gittikçe azaldığı su götürmez olsa da. Sonunda çağdaş insan, masalda anlatıldığı gibi fırsat buldukça karnında korkunç boğuk

* Doğruluk (hakikat) olsun da varsın yaşam son bulsun. (Çev. n.)

sesler çıkaran koca bir yığın hazmedilmemiş bilgi-taşlarını kendisiyle birlikte her yana sürükler. Çağdaş insanın bu en kendine özgü niteliği işte bu boğuk seslerle kendini ele verir: Hiçbir dışsallığın kendine karşılık olmadığı bir içselliğin, hiçbir içselliğin kendine karşılık olmadığı bir dışsallığın dikkate değer karşıtlığıdır bu ya da başka deyişle, içi olmayan bir dışın, dışı olmayan bir için karşıtlığıdır bu, eski ulusların tanımadığı bir karşıtlık. Açlık duyulmadan, hatta gereksinmeye aykırı olarak aşırı derecede alınan bilgi biçim değiştirici, dışa itici motif olarak etki yapmaz artık, karmakarışık olan belli bir iç-dünyada saklı kalır, o çağdaş insan eşsiz bir gururla bu karmakarışık iç-dünyayı kendine özgü olan bir "içsellik" (Innerlichkeit) olarak adlandırır. O zaman içeriği var, ancak yalnızca biçim eksik denilir; ama hiçbir canlı için uygun olmayan bir karşıtlıktır bu. Bizim modern kültürümüz işte bu karşıtlık olmadan kavranılamıyacağından dolayı canlı bir şey değildir; yani, modern kültürümüz hiçbir zaman gerçek bir kültür değildir, ama yalnızca bir tür kültür üzerine bilgidir. Burada kültür düşüncesi, kültür duygusu içinde kalınır, bundan hiçbir kültür kararı çıkmaz. Buna karşılık gerçekten güdücü (motif) olan, görülür bir biçimde eylem halinde dışa çıkan şey, çoğu zaman kayıtsızca bir uzlaşımdan, acınacak bir taklitten ya da hatta kaba bir soytarılıktan daha fazlasını dile getirmez. İşte o zaman bir tavşancığı bütünüyle yuttuktan sonra rahatça güneşte yatan ve en zorunlu olanları dışında tüm hareketlerden kaçınan yılanın duygusuna eş bir duygu, bu kültürün içine yayılır. İç süreç (içsellik), şimdi asıl konu budur, gerçek "kültür" ([Bildung] oluşum, yetişme) budur. Gelip geçen herkesin yalnızca tek bir dileği vardır: Böyle bir kültürün hazımsızlıktan göçüp gitmemesi. Örneğin böyle bir kültür sürecinden geçmekte olan bir Yunanlı düşünülsün; bu Yunanlı, yeni insanlar için "kültürlü" ve "tarih kültürü olan" sözcüklerinin o denli birbirinin aynı göründüklerini, sanki her iki kavramın da tek bir şeymiş ve yalnızca sözcük sayısıyla birbirlerinden ayırılıyorlarmış gibi olduklarını farkedecekti. İmdi o, herhangi biri-

nin çok kültürlü olabildiğini, ama tarih bakımından pek de kültürü olmadığını söyleseydi, iyi işitilmediğine inanılacak ve baş sallanacaktı. Hiç de uzak bir geçmişten olmayan o ünlü ulusçuk, Yunanlılar demek istiyorum, büyük güçleri olduğu dönemde tarihsel olmayan bir duyguyu sağlam olarak içlerinde tutmuşlar, onun anlamını dirençle korumuşlardı. Zamana, şimdiki çağa uygun davranan bir kimse büyülenerek o dünyaya geri dönmek zorunda kaysaydı eğer, anlaşılan Yunanlılar'ı pek "kültürsüz" bulacaktı, bununla da o zaman çağdaş kültürün öylesine titizce örtülü kalmış gizliliği genel, apaçık bir alay konusu içinde kendini açığa çıkaracaktı elbette: Çünkü biz modernlerin kendimizin olan, kendimizden olan hiçbir şeyimiz yok; yabancı çağların, törelerin, sanatların, felsefelerin, dinlerin bilgileriyle dolup taşarak ancak dikkate değer bir şey oluyoruz, yani ayaklı, gezer ansiklopediler haline geliyoruz, böyle bir ansiklopedi olmakla da çağımıza kadar gelmiş eski bir Yunanlı belki bize başvururdu. Ama ansiklopedilerin bütün değerleri içlerinde bulunan şeylerdedir, ancak onların içeriğindedir; yoksa üstünde bulunan şeyde ya da cildinde ve kapağında değil. İşte bu yüzden bütün modern kültür, özü bakımından içte-olan'la ilgilidir, içselliktir: Ciltçi onun dışına şu türden bir şey basmıştır: "Dışsal bakımdan barbar olanlar için içsellik açısından kültür üzerine el kitabı." Hatta kaba bir ulus, kendi katı gereksinmelerine göre yalnızca kendi içinden gelişiyorsa, bu iç ve dış karşıtlığı, dıştan olanı, olmak zorunda olduğundan daha da barbar yapar. Çünkü kendini fazlasıyla kabul ettireni baskı altına almak için doğanın elinde başka hangi araç kalır? Yalnızca tek bir araç, yeniden, çabucak bir yana bırakmak ve atmak için elden geldiğince kolaycacık onu kabul etmek. Buradan gerçek şeyleri artık ciddiye almayan bir alışkanlık doğar, "zayıf kişilik" doğar. Bu zayıf kişiliğin sonucu olarak da gerçek olan, yalnızca var olan pek küçük bir etki yapar; sonunda dıştan olan şeyde daha gevşek, daha rahat olunur ve içerikle biçim arasındaki aşılması çetin uçurumu barbarlığa karşı duygusuzluğa değin genişletir, yeter ki bellek bo-

yuna yeni olan ile uyarılsın, yeter ki o belleğin kutularına özenle yerleştirilebilecek olan bilgiye değer yeni şeyler durmadan akın etsin. O barbarlığa karşıt olmak üzere bir ulusun kültürü bir ara, sanırım biraz haklı olarak, bir ulusun bütün yaşama belirtilerinde sanatsal üslubun birliği olarak tanımlanmıştı; bu tanımlama, barbarlıkla güzel üslup arasında sanki bir karşıtlık söz konusuymuş gibi yanlış anlaşılmamalı; kendisine bir kültür bağlanan, verilen bir ulusun, bütün gerçekliğiyle yalnız canlı, yaşayan bir bütün olması ve o denli acıklı bir biçimde iç ve dış, içerik ve biçim halinde ayrılıp dağılmaması gerekir. Bir ulusun kültürünü kurmaya çalışmak ve ilerletmek isteyen bir kimse, bu yüksek birliği kurmaya ve ilerletmeye çalışır ve gerçek kültürün yararına modern bilgiçliği ortadan kaldırmaya uğraşır; buna da bir ulusun tarihle bozulmuş saygınlığının yeniden nasıl kurulabileceği üzerinde, bu ulusun içgüdülerini, bununla ilgili olarak da onurunu yeniden nasıl bulabileceği üzerinde düşünüp taşınarak cesaret eder.

Artık şimdi doğrudan doğruya biz bugünün Almanları'ndan söz açmak istiyorum. Biz onu kişilik zayıflığından, güçsüzlüğünden bir de içerik biçim çatışmasından dolayı başka herhangi bir ulustan çok daha fazla acı çekmiş bir ulus olarak tanıyoruz. Biçim, biz Almanlar'a genellikle bir uzlaşma, bir kendini örtme ve kendini gizleme olarak görünür, bundan dolayı da nefret edilmese bile, herhalde sevilmez de. Ya da şöyle söylemek daha doğru olacak: Bizim *uzlaşım* sözcüğünden, aynı zamanda da uzlaşım denilen şeyden kaynaklanan olağanüstü bir korkumuz var. Bu korku içinde Alman, Fransız Okulu'nu bıraktı: Çünkü o daha doğal, bununla da daha bir Alman olmak istiyordu. Ama işte bu "bununla, bu yolla" ile de yanlış hesap yapmış gibi görünüyor: Uzlaşma okulundan kaçmakla, bu yoldan ayrılmakla, şimdi artık istekleri onu nereye ve nasıl sürüklerse oraya gidiyor, aslında da daha önce titizlikle ve çoğu zaman mutlulukla taklit ettiği şeyi, yarı unutma içinde gelişigüzel ve kayıtsızca yapıyor. Böylece daha önceki zamanlara bakılırsa, bugün de henüz kayıtsızca kurallara aykırı olan

bir Fransız uzlaşımı içinde yaşanıyor; bütün gidişimizin, duruşumuzun, konuşmamızın, giyinmemizin ve oturmamızın gösterdiği gibi. Doğal olana geri döndüğünü sanarak, yalnızca kendini koyverme, rahatlığa ve elden geldiğince küçük ölçüde kendini yenme yolunu seçiyor insan. Bir Alman kenti gezilse bütün uzlaşımlar, yabancı kentlerin ulusal özellikleriyle karşılaştırıldığında olumsuz görünürler, her şey renksiz, ne varsa yıkılıp yıpranmış, kötü kopye edilmiş, baştansavmadır, herkes kendi isteğine göre davranır, güçlü, zengin ve geniş düşünceli bir isteğe göre değil de, ilkin genel bir telaşı, sonra da genel bir gevşeklik verici hastalığı getiren yasalara göre hareket eder. Bulunuşu hiç de kafa yormayan, giyilmesi hiç de zaman almayan bir giysi, yani dışarıdan, yabancıdan alınmış iğreti ve elden geldiğince kötü, baştansavma taklit edilmiş bir giysi, Almanlar için hemencecik Alman ulusal kıyafeti için bir resmi giysi olarak kabul edilir. Biçim duygusunu Almanlar alay ederek doğrudan doğruya yadsırlar, çünkü *içerik duygusu* (Sinn des Inhaltes) anlayışı vardır onlarda: İçsellikleriyle (içtenlikleriyle) ünlü bir ulus değil midirler ya.

Ama yine de bu içselliğin pek bilinen bir tehlikesi var: Dıştan hiçbir zaman görülemeyeceği kabul edilmiş olan içeriğin kendisi, bir kez rasgele uçup gitmek ister; ama dıştan ne bunun üzerinde ne de daha önceki varoluşu üzerinde bir şey farkedilecektir. Alman ulusunun elden geldiğince bu tehlikeden uzaklaştığı düşünülsün isterse: İçimizin dışa etki yapmak ve kendine bir biçim vermek için pek zayıf ve düzensiz olduğunu bir yabancı yüzümüze vuracak olursa, buna her zaman biraz hakkı olacaktır. Bununla birlikte bu iç, az bulunur, son derece de ince duygulu, ciddi, güçlü, içli ve iyi olarak görünebilir, hatta belki de başka ulusların içinden, içselliğinden daha zengin olabilir; ama bütün olarak zayıf kalır, çünkü tüm o güzelim ipleri sağlam bir düğümle, ilmikle bağlanmamıştır da ondan: Böylece görülebilen eylem bu içselliğin, bu iç'in toplum eylemi, bütününün eylemi (gesamttat) ve kendini açması değildir de, görünüşte bir kez kendini bütün olarak kabul

ettirmek isteyen herhangi bir ipin zayıf ya da kaba bir denemesidir yalnızca. Bundan dolayı Alman, tek bir eyleme göre hiçbir zaman yargılanmamalıdır ve birey olarak bu eylemden sonra da yine tümüyle saklı, kapalı kalır. Alman'ı, bilindiği gibi, düşünce ve duygularına göre ölçmelidir, bunları da şimdi o, kitaplarında dile getiriyor. Ama son zamanlarda bu kitaplar doğrudan doğruya, o ünlü içselliğin gerçekten erişilmez, içine girilmez tapınakçığında hâlâ oturup oturmadığı kuşkusunu her zamankinden fazla uyandırmasalar bile, birgün bu içselliğin yitip gideceği ve geriye yalnızca dışsallığın (ausserlichkeit), Alman'ın ayırdedici belirtisi olarak o kibirli beceriksizliğiyle ve alçakgönüllü tembelliğiyle dışsallığın kalacağı düşüncesi tüyler ürpertici bir düşünce olur. O içsellik, farkına varılmaksızın, yüz değiştirerek, sürüp sürüştürüp göz boyayarak orada oturmuş ve daha kötü bir hale, örneğin bir komedyen haline gelmiş olsaydı, hemen hemen aynı ölçüde tüyler ürpertici olurdu: Örnek vermek gerekirse bu tıpkı bir kenara çekilip de sessizce inceleme yapan, gözetleyen **Grillparzer**'in kendi dram ve tiyatro alanındaki deneyimlerine dayanarak bunları öğrenmiş görünmesine benzer. *"Soyutlama ile duyumluyoruz..."* diyor Grillparzer, *"Duyumlamanın çağdaşlarımızda ne yolla dile geldiğini artık hiç bilmiyoruz; artık hiçbir zaman yapmadıkları sıçramaları bugün yaptırtıyoruz onlara. Shakespeare bizler için yeni olan her şeyi bozdu, ortadan kaldırdı."*

Belki de hemen genel olana geçecek tek bir durumdur bu, ama bu tek tek durumlar boyuna gözleyiciye kendilerini kabul ettirmek isteklerini üsteleseydiler, onun yerine geçecek olan haklı çıkarılmış genelleme ne kadar korkunç olurdu ve şu söz de ne denli ümitsizce yankılanırdı: Biz Almanlar soyutlama ile duyumluyoruz, biz hepimiz tarih yüzünden bozulduk, çöküp gittik. İşte henüz doğmakta olan ulusal bir kültür üzerindeki her ümidi kökünden yıkacak olan bir söz: Çünkü bu türden her umut, Alman duygusunu doğrudanlığına ve saltlığına, sahiciliğine olan inançtan, sağlam içselliğine olan inançtan doğup gelişir. İnanç ve ümit kaynağı bulanırsa, içsel-

lik (içtenlik), sıçramalar yapmayı, oynamayı, allanıp pullanmayı; soyutlama, düşünüp taşınma ve hesaplarla kendini dile getirmeyi, dışavurmayı ve yavaş yavaş, adım adım kendini yitirmeyi öğrenirse artık ne umulabilir, neye inanılabilir! Büyük ve yaratıcı bir ruh (tin), birlikli içtenliğine artık güveni kalmayan, biçimini değiştirerek bozulmuş içselliğiyle aydınlarının ve elverişsiz içselliğiyle aydın olmayanlarının birbirinden ayrıldığı bir ulusta, artık nasıl ayakta kalabilir, nasıl kendini sürdürür! Ulusun duygu birliği yitip gitmişse, üstüne üstlük ulusun bir bölümünde, hele kendilerini ulusun aydın kesimi, diye adlandıran ve ulusal yaratıcı düşünürler (Kunstgeister) olma hakkını kendi tekellerinde bulunduran bir kesimin de duygularının bozulup sahteleştiğini ve gözboyadığını bilirse bu yaratıcı ruh nasıl buna dayanır ve ayakta kalır! Şurada burada tek kişinin yargısı ve beğenisi daha incelmiş ve yücelmiş olabilir; ama bu onu yıkımdan, zarardan kurtarmaz: O hem yalnızca tek bir inançyolu (sekt) için konuşmak zorunda oluşunun hem de kendi ulusu için artık gerekli olmadığını görmenin acısını çeker. Belki de artık tüm hazinesini gömüp gizlemenin daha iyi olacağını düşünür, çünkü yüreği herkese karşı sevgi ve acımayla (merhametle) dopdolu olduğu bir sırada, bir inançbirliği (sekt) tarafından iddialı bir biçimde korunmuş olmaktan tiksinti duyar. Ulusunun içgüdüsü artık onu karşılamaya gelmez; kollarını özlemle dolu olarak ulusuna uzatmak da yararsızdır. Hiç değilse yargıç olarak, yaşayan ve canlılık gösterenleri yok edici ve değerden düşürücü olarak gördüğü her şeyi mahkûm etmek için coşkun nefretini ve hıncını, o engelleyici kösteklere, ulusun kültürü (Bildung) denilen şeyde yerleşmiş, kurulmuş bulunan engellere karşı yöneltmekten başka artık kendisine ne kalır: Böylece o yaratıcının ve yardım edenin tanrısal sevincini bir yana bırakıp kendi alınyazısının derin görüşü içinde kalır (başka deyişle, tanrısal sevincini yazgısının derin anlayışıyla değiştirir) ve yalnız kalmış, kenara çekilmiş bir bilgin ve bıkıp usanmış bir bilge olarak yaşamını sona erdirir. Pek acı bir oyundur bu: Onu ger-

çekten gören kimse, burada kutsal bir gereklilik olduğunu bilecektir: Burada yardım edilmelidir, der kendi kendine, bir ulusun yapısındaki ve ruhundaki o yüce birlik yeniden kurulmalıdır, iç ve dış arasındaki o çatlak, zorunluluğun gerekli kıldığı bir çekiç darbesiyle, vuruşlarıyla yeniden yok olup gitmelidir. Ama o şimdi hangi çareye başvurmalı? İşte yine o derin bilgisinden başka kendine ne kalıyor: Bunu dile getirerek, genişletip yayarak, avuç dolusu saçıp dağıtarak bir gereksemeyi yeşertmeyi umar: Güçlü ve yeğin gereksemeden de birgün güçlü ve yeğin eylem doğacaktır. Tanıklığım, o zorunluluk, o gereksinme, o bilgi örneğini nereden aldığını göstermede hiçbir kuşku bırakmamak için işte burada kesin olarak kendini göstermeli: Bu da erişmeyi istediğimiz o en yüksek anlamında *Alman birliğidir*. Siyasal bir yeniden birleşmeden çok daha yeğin biçimde, vargücümüzle erişmeyi istediğimiz Alman birliği, *biçimle içeriğin, içsellikle uzlaşımın karşıtlığının ortadan kalkmasıyla doğacak olan Alman düşünüş ve yaşayışının birliği.*

5.

Bir çağın tarihe fazla doymuşluğu ve bıkkınlığı beş bakımdan yaşama düşman ve yaşam için tehlikeli olmaktadır gibi görünüyor bana: Böyle bir aşırılık dolayısıyla şimdiye değin sözü edilen o iç ve dış karşıtlığı yaratılmış ve bununla da kişilik zayıflamış oluyor; gene bu aşırılık yüzünden bir çağ, en sık görülen erdeme ve adalete, her başka çağdan çok daha yüksek derecede sahip olduğu kuruntusuna düşer; bu aşırılık aracılığıyla ulusun içgüdüleri bozulup dağıtılır ve bütünün olduğu kadar bireyin de olgunluğa erişmesi engellenir; bu aşırılık yüzünden insan soyuna her zaman zarar verici olmuş olan bir inanç, yani gecikmiş ve sonradan gelen soylar olmak inancı (insan ruhuna) ekilmiş olur; (böylece boyuna yıkıcı bir kanı ortaya çıkıp gelişti); evet gene bu aşırılık yüzünden bir çağ kendi kendisiyle alay etmenin tehlikeli bir atmosferi içine ve bundan da daha tehlikeli olan kinizm'in atmosferi içine düşer; ama bu kinizm içinde bu çağ gittikçe daha kurnaz ve bencil bir eylem halinde olgunlaşır, bu eylemle yaşama gücü kötürümleşir ve sonunda yıkılıp gider.

İmdi ilk sözümüze dönelim: Çağdaş (modern) insan zayıflamış bir kişiliğin acısını çekiyor. Bu imparatorluk döneminde yaşayan Romalı vatandaşın, kendi hizmetinde bulunan dünyayla (Romalı olmayanla) karşılaştırılınca, kendisinin de Romalı olmaktan çıktığı, akın eden yabancılar arasında kendini yitirdiği ve kozmopolit tanrılar, töreler ve sanatlar karnavalı içinde soysuzlaştığına inanması gibi aynı şey tarih sanatçıları-

nın aracılığıyla durmadan bir dünya sergisi şenliği hazırlayan çağdaş insanın da başına gelmek zorundadır; yeni, çağdaş insan, keyif süren ve oradan oraya dolaşan bir seyirci, gözlemci haline gelmiştir ve bu durumda artık büyük savaşlar, büyük devrimler bile bir anlık bir süre için de olsa hiçbir şeyi değiştiremiyecekleri bir durumdadır. Savaş henüz sona ermedi ve basılmış kâğıt üzerinde şimdiden yüzbinlerce kez biçim değiştirdi, şimdi de tarihe susamış bir kimsenin yorgun damağına en yeni uyarıcı nesne olarak öne sürülüyor. Tellere en güçlü bir dokunuşla yeni bir düzen verilse bile gür ve tam bir sesin çıkarılması hemen hemen olanaksız görünüyor: Çıkan sesin gücü hemen azalır ve ses bir an içinde tarihe vergi bir incelikle uçup giderek güçten kesilir. Ahlak bakımından dile getirildiğinde: Yüce olanı elde tutmayı başaramazsınız, artık eylemleriniz gürleyen bir gökgürültüsü değil, birdenbire olan vuruşlardır. En büyük ve olağanüstü olanı gerçekleştirin, yine de sessiz sedasız ve onursuzca ortadan çekilip ölüler dünyasına gitmek zorundadırlar. Çünkü eylemleri tarihin çadırını hemen sanatın üzerine geriyorsa, uçup gider sanat. Büyük bir sarsıntı (duygulanma) içinde, anlaşılmaz olanı yüce olarak kabul etmesi gerektiği zaman, bir anda onu anlamak, hesap etmek, kavramak isteyen kimseye anlayışlı denebilir, eğer istenirse; ama ancak Schiller'in anlayışlı insanların anlayış gücünden, akıllı insanların aklından (Verstand) söz ettiği anlamında: Böyle bir kimse, bir tek olanı, daha çocuğun gördüğü bir şeyi görmüyor, daha çocuğun duyduğu bir şeyi duymuyor, bu bir tek, bir şey olan da işte en önemli şeydir: Bunu anlamadığından anlayışı da çocuktan daha çocukça, saftan daha safça ve böncedir – parşömen kâğıdına dönmüş yüzünde birçok kurnazca çizgiler de taşısa ve karışık olanı çözmede parmaklarının becerikli bir ustalığı da olsa. Bu şuradan gelir: O içgüdüsünü yok etmiş ve yitirmiştir, anlayış gücü alabora olup sarsıldığında ve yolu çöle düştüğünde, bundan böyle artık o "tanrısal hayvana" güvenerek, dizginleri gevşetemez. Böylece birey ürkek ve güvensiz olur ve artık kendine inanamaz: Kendi içine

gömülür, içselliğe dalar, yani burada dışa etkisi olmayan öğrenilmiş olanların birbiri üstüne yığılmış bir karmakarışıklığı içine, canlı hale gelmeyen bir öğretim içine gömülür. Bir kez dıştan, dışsal olana bakılırsa, içgüdülerin (içselliğin) tarih yoluyla kaldırılıp atılmasının, insanları nasıl aşağı yukarı bir alay *soyut varlıklar* (abstractis) ve gölgeler haline getirdiği hemen farkedilir: Kimse kendi kişiliğini ortaya koymaya cesaret edemez, tam tersine aydın, bilgin, ozan, politikacı olarak kendi yüzünü örtüp maskeler. Bu konuda ciddi olduklarından ve yalnızca kaba bir güldürü (puppenspiel, kukla oyunu) ortaya koymak söz konusu olmadığından – çünkü hepsi de ağırbaşlı olduklarını ilan ederler – bu gibi maskeler tutup yakalanınca, birden elde yalnızca paçavralar ve renkli yama parçaları kalır. Bundan ötürü insan artık kendini yanıltmamalıdır ve bundan dolayı da onlara emir verircesine şöyle bağırmalıdır: *"Çıkarın ceketlerinizi ya da göründüğünüz gibi olun!.."* Soyca ağırbaşlı, ciddi olan herkes bir Don Kişot olmamalıdır, çünkü bu gibi sözde gerçeklerle çarpışmaktan daha iyi şeyleri vardır yapacak onun. Ama herhalde keskin keskin bakmalı, her yüzü örtülü kimse de "Hey dur! Kim var orada?"sını bağırmalı ve onun maskesini ensesine değin çekip indirmelidir. Ne eşsiz, güzel bir şey! Tarihin insanları her şeyden önce açık yürekli, *onurlu* olmak üzere yüreklendirdiği düşünülebilseydi – açık yürekli bir soytarı olmak olurdu bu da; ama bu da hep tarihin etkisindendi, ama artık değil! Tarih kültürü ile evrensel kentsoylu (burjuva) giysisi aynı zamanda egemenlik sürüyorlar. Şimdiye değin hiç duyulmadık bir biçimde o denli vurgulayarak, üstüne basarak "özgür kişilik"ten söz edildiği bir sırada, hiç de kişilikler, hele özgür kişilikler görülmüyor da, tam tersine bir alay ürkekçe maskelenmiş evrensel-insanlar ortaya çıkıyor. Birey kendi içine çekilip kapanmış: Dıştan hiçbir şey farkedilmiyor artık; etkiler olmadan nedenler olabilir mi ki, diye kuşkuya düşebilir insan. Yoksa büyük tarih dünyası haremine bekçi olarak bir haremağaları soyu mu gerekliydi? Onlara salt nesnellik yaraşır elbette. Tarihten olmuş

bitmiş şeylerden, hele olaylardan başka hiçbir şey dışarı çıkmasın, diye tarihi korumak, tarih yoluyla kişilikler "özgür" olsun, yani kendine ve başkasına karşı, hem sözde hem de eylemde doğru olsun, diye tarihi sakınmak neredeyse sanki ödevmiş gibi görünüyor. Ancak bu doğrulukla çağdaş (modern) insanın sıkıntısı, gereksinmesi ve iç yoksulluğu gün ışığına çıkacak, o zaman da şu ürkekçe gizli kalmış can sıkıcı uzlaşma ve kılık değiştirmiş iki yüzlülük yerine, gerçek yardımcılar olarak sanat ve din, gerçek gereksinmelere karşılık olan ve bugünkü genel öğretim gibi yalnızca bu gereksinme konusunda kendini kandırmayı, böylece yürüyen yalancılar haline gelmeyi öğretmeyen bir kültür kurmak üzere, ortaya çıkabilirler. (Başka bir deyişle, sanat ve din birlikte genel bir kültürü kurup yerleştirmek üzere ortaya çıkarlar; bu kültür gerçek gereksemelere karşılık olur, uygun düşer ve şimdiki, bugünkü genel öğretim (Bildung) gibi, bu gereksemeler konusunda kendini kandırmayı ve onlar üstüne yalan söylemeyi, böylece de yürüyen yalancılar haline gelmeyi öğretmez yalnızca.)

Genel eğitimin (kültürün) acısını çeken böyle bir çağda, bilimlerin bilimi, bilimlerin en doğrusu olan kutsal ve onurlu çıplak felsefe tanrıçasının doğaya aykırı, yapay ve herhalde layık olmadığı durumlara düşmüş olması gerekir! Baskı yapılan, zorlanan ve dıştan tek biçimliliği olan bir dünyada, felsefe, tek başına, yalnız dolaşanın bilgince bir monologu, tek tek kişilerin avda rasgele ele geçirdikleri av hayvanları, akademik yaşlılarla gençler arasında geçen kapalı kapılar ardındaki oda gizleri ya da zararsız gevezelikler olarak kalır. Kimse felsefe yasasını kendinde gerçekleştirmeye cesaret edemiyor, onu yaşamında uygulamayı göze alamıyor, kimse filozofça yaşamıyor, antik insanı, bir kez Stoa'ya bağlılık sözü verdikten sonra, nerede olursa olsun, neyle uğraşırsa uğraşsın, onu bir Stoa'lı olarak davranmaya zorlayan o yalın erkek bağlılığı ile yaşamıyor. Bütün modern felsefe yapmalar, politika ve polisçe işlerle sınırlı yönetimler, kiliseler, akademiler, insanların töreleri ve korkaklıkları aracılığıyla bilgince bir görünüşe bürünmüşler-

dir: Bu felsefe boyuna iç çekişle "olsaydı" fısıltısında ya da "bir zamanlar" bilgisinde kalır. Felsefe dışa etki yapmadan içine kapanmış bir bilgiden daha fazla bir şeye olmak isterse, tarih kültürü içinde yeri yoktur; çağdaş insan yalnızca cesaretli ve kararlı olsaydı, kendi kendisiyle geçimsizlikleri ve iç çatışmaları içinde yalnızca bir içsel varlık olmasaydı: Felsefeyi sürgüne göndermiş olurdu; böylece o kendi çıplaklığını utançla örtmekle yetiniyor. Gerçekten filozofça düşünülüyor, yazılıyor, yayımlanıyor, konuşuluyor, öğretiliyor. Bu kadarıyla az çok her şeye izin verilmiştir, ancak eylemde, davranışlarda, adına yaşama denilen şeyde durum değişir: Orada her zaman ancak tek bir şeye izin verilmiştir ve tüm başka şeyler de yalnızca olanaksızdır: Tarih eğitimi, kültürü bunu böyle istiyor. İşte o zaman insan, "acaba bunlar da insan mıdırlar, yoksa belki de yalnızca düşünme, yazma ve konuşma makineleri midirler?" diye kendi kendine soruyor.

Goethe, Shakespeare hakkında şunu demişti: *"Kimse maddi giysiyi onun kadar küçümsememiştir; o insanın iç giysisini, kumaşını pek iyi tanıyordu, bu bakımdan da herkes birbirine benzer. Romalıları onun eksiksiz bir biçimde canlandırdığı söylenir; ben öyle bulmuyorum. Bunlar bir alay cisimleşmiş, ete kemiğe bürünmüş İngilizler'dir, ama elbette insandır onlar da, köklü ve temelden insan ve Romalı'nın giysisi, yani togası da pekâlâ uyar onlara."* İmdi ben, şimdiki yazarlarımıza, halk adamlarımızı, politikacılarımızı Romalı olarak göstermenin ya da onların Romalıları örnek alıp alamayacaklarının mümkün olup olmadığını soruyorum; kesinlikle olamaz bu, çünkü onlar insan değil, tam tersine yalnızca cisimleşmiş, beden kazanmış anı defterleri ve aynı zamanda da somut olarak soyutlaşmış şeylerdir (concrete abstracta). Niteliği (karakteri) ve kendine özgü biçimleri olduğunda da, tüm bunlar öylesine derine inmişlerdir ki, hiçbir zaman gün ışığına çekip çıkarılamazlar: İnsan olmaları gerektiği zaman da insandırlar gerçi, ama yalnızca "böbrekleri inceleyen" bir kimse için. Onlar diğer herkes için de başka bir şeydirler; insan, tanrı, hayvan değil, tam tersine yalnız tarih kültürü olan organizmalardır, ku-

ruluşlardır. Tepeden tırnağa tümüyle kültür, bütünüyle tablo, tanıtlanabilir bir içeriği olmayan biçim, evet ne yazık ki yalnızca kötü bir biçim, üstelik de tek bir biçim. İşte sözüm şöyle anlaşılsın ve üzerinde düşünülüp taşınılsın: *Tarih, ancak güçlü kişilikler tarafından çekilip taşınır, güçsüzler ise bütünüyle söndürürler onu.* Bu durum, geçmişi kendince değerlendirmek için duygu ve duyumların yeterince güçlü olmadıkları bir sırada, tarihin bu duygu ve duyumu karıştırıp bulandırmasından meydana gelir. Kendine güvenmeye artık cesaret edemeyen, tam tersine duygusunu belirleyip anlamak için farkına varmadan, "burada nasıl duyumlamalıyım?" diye tarihe soru soran, ondan akıl alan kimse, korkudan yavaş yavaş bir oyuncu haline gelir ve bir rol, çoğu kez de birçok roller oynar; bundan dolayı bu rollerin hepsi de onun tarafından kötü, sığ ve beceriksizce oynanır. İnsanla kendi tarihsel alanı arasındaki bütün uygunluklar, uyuşmalar yavaş yavaş ortadan kalkar; kendini beğenmiş küçük delikanlıların, sanki kendi benzerleriymiş, denkleriymiş gibi, Romalılarla ilişki kurduklarını onlarla dolaştıklarını görürüz: Ve bunlar Yunanlı ozanların yazılarından arta kalanları, kalıntıları, sanki bu *kadavralar* kendi çevrelerinde, yörelerinde hazır yatıyorlarmış ve *aşağılık şeylermiş* gibi, eşeleyip kazmaktalar; oysa onların kendi yazın *kadavraları* (corpora) böyle olmalı ancak. Bunlardan birinin Demokritos'la uğraştığını bir kez kabul edelim, hep şu soru dilimin ucuna hemen gelir: Neden Demokritos da, Herakleitos değil? Neden Philon, Descartes ya da Bacon değil? Bu soru böylece uzar gider. Sonra, neden özellikle bir bilge de (filozof), bir ozan değil? Neden bir söylevci (hatip) değil? Dahası var: Neden genellikle bir Yunanlı da, bir İngiliz, bir Türk değil? Geçmiş sizi böylesine gülünç biri olarak göstermeyecek bir yer bulmak için yeterince büyük değil mi? Ama söylediğimiz gibi bu bir haremağaları soyudur; bir haremağası için bir kadın bir başka kadınla aynıdır, iki kadın arasında herhangi bir fark yoktur; yalnız bir kadın, kendi başına bir kadın olarak, hiçbir zaman yanına yaklaşılamaz olan bir varlıktır – böylece neyle uğraşırsanız

uğraşın, kayıtsızdır o, yeter ki tarihin kendisi iyice "nesnel" olarak, yani kendileri hiçbir zaman tarih yapamayan kimseler tarafından korunup saklansın (başka deyişle, tarihi yapan kapalı çevre olayları değil, tüm evrene açık olan olaylardır. Tarih bir harem gibi içine kapalı olaylardan doğmaz.) Öncesiz-sonrasız kadınlık / dişilik (ewig-weibliche) hiçbir zaman sizi kendine çekemiyeceğinden, siz onu kendinize çekin ve tarafsız kimseler olarak tarihi de yansız bir şey olarak (neutrum) kabul edin. Tarihi ciddi olarak öncesiz-sonrasız kadınlık'la karşılaştırdığımda buna inanılmaması için şunu daha açık olarak dile getirmek isterim: Tarihi tam tersine öncesiz-sonrasız bir erkeklik olayı olarak kabul ediyorum: Ancak tarih, şu ya da bu, biri ya da öteki oldukça, "tarih kültürü" gittikçe gelişmiş kimseler için önemsiz olmalıdır: Olayların kendileri de zaten ne erkek ne de dişi'dirler, ne de hatta "birarada"dırlar (communia), bir kez bile birleşmemişlerdir, tam tersine her zaman yalnızca yansız (neutra) ya da bilgince söylenirse, öncesiz-sonrasız nesnellik'tirler (ewig-objektiven).

Kişilikler böylece, anlatıldığı biçimde, öncesiz-sonrasız öznesizlik (Subjektlosigkeit) ya da dendiği gibi nesnellik olarak ufaltılıp tüketilince, söndürülünce: Artık hiçbir şey onlar üzerinde etki yapamaz; onlar iyi ve doğru olan bir şey olarak eylem, şiir, müzik olarak ortaya çıkar: Derinleşmiş kültür insanı (der ausgehöhlte Bildungsmensch), hemen yapıtı gözden geçirir (ona şöyle bir bakar) ve yazarın tarihini sorar. Bu yazar birçok yapıtlar vermişse, hemen gelişmesinin şimdiye değinki gidişiyle umulan daha sonraki gidişinin yorumlanması gerekecek, hemen karşılaştırılmak üzere başkalarının yanına konulacak, konularını seçişi ve onları işleme biçimi incelenecek, birbirinden ayrılacak, sonra yeniden ustaca, bilgece biraraya getirilecek ve bütün olarak kusurları söylenip yol gösterilecek. İsterse hiç görülmedik bir olay, şaşırtıcı bir biçimde ortaya çıksın, bir alay tarihsel yansız, taraf tutmayan kimse her zaman, yazarı çok uzaklardan bir bakışta görebilmeye hemen hazırdırlar. Bir anda bir yankı yayılır çevreye; ama hep "eleşti-

ri" adı altında, oysa az önce eleştirici, eleştirdiği olayın olabileceğini rüyasında bile görmüyordu. Hiçbir zaman bir etki söz konusu değil, tam tersine boyuna bir "eleştiri" çıkıyor yeniden ve yine eleştiri bir etki yapamıyor kendiliğinden, ancak eleştiriyi yeniden deniyor. Ayrıca çok sayıda eleştiri olmasını etki olarak, az sayıda eleştiri olmasını ya da hiç eleştiri olmamasını da başarısızlık olarak göz önüne almada anlaşmaya varıldı. Ama aslında bu türden bir "etki"de de gene ne varsa her şey eskiden olduğu gibi kalır: Gerçi bir süre yeni bir şey üstüne gevezelik edilir, ama sonra yine daha yeni olan bir şeyin gevezeliği edilir, bu arada da her zaman yapılan bir şey yapılmış olur, onun sözü edilir. Bizim eleştiricilerin tarih kültürleri gerçek anlamında bir etkinin doğmasına, yani yaşama ve eyleme yönelen bir etkinin doğmasına hiç izin vermez artık: Bu eletiriciler en karamsar yazıların üzerine hemen kurutma kâğıdını basarlar, en ince resimler üzerine, düzeltme gibi görünsün, diye kendi fırçalarının kalın çizgilerini sıvayıp bulaştırırlar, bu fırça darbeleri düzeltmeler olarak görülür: İşte yeniden her şey geçip gitti. Ama eleştiricilerin eleştiren kalemlerinin akışı hiçbir zaman bitmez, çünkü bunlar kendi üzerlerindeki güçlerini yitirmişlerdir ve artık daha çok bu kalem onları yönetir, kendileri onu yönetecek yerde. İşte tam da onların bu eleştiri taşkınlıklarının ölçüsüzlüğünde, kendine egemen olamamada, Romalıların *impotentia* (güçsüzlük, iktidarsızlık) dedikleri şeyde, çağdaş (modern) kişiliklerin zayıflığı, erksizliği kendini ele verir.

6.

Bu zayıflığı bırakalım artık bir yana. Daha çok çağdaş insanın pek övülen bir gücüne, gerçekten sıkıntı veren şu soruyla, yönelelim: Çağdaş insanın, ünlü tarihsel nesnelliği dolayısıyla kendini güçlü, yani *adil* (objectivität), öteki çağların insanından daha yüksek derecede adil olarak göstermesine hakkı var mıdır? O nesnelliğin kaynağının adalet isteğinde ve gittikçe artan bir adalet gereksiniminde olduğu doğru mudur? Yoksa büsbütün başka nedenlerin sonucu (etkisi) olan bu nesnellik, sanki adalet bu etkinin gerçek bir nedeniymiş gibi olan görüntüsünü mü uyandırır yalnızca. Bu nesnellik belki de çağdaş insanın erdemleri üzerinde zararlı, çok şişirilip abartıldığı için zararlı, bir önyargıya da götürmez mi insanı? – Sokrates, erdemli olmadığı halde kendisini erdemli sanmak kuruntusuna kapılmayı, deliliğe yakın acı bir şey olarak kabul eder: Böyle bir kuruntu, aldanma onun karşısına konulan kuruntudan, yani bir eksikliğin, bir kötülüğün acısını çekmek kuruntusundan elbette daha tehlikelidir. Çünkü bu kuruntu ve aldanma yüzünden belki de daha iyi olmak henüz olasıdır; ama öteki kuruntu, insanları ya da bir çağı günden güne daha kötü, öyleyse – bu durumda, daha adaletsiz yapar.

Gerçekten hiç kimse adalet itilimi, içgüdüsü ve gücü olan kimseden daha yüksek ölçüde saygımızı haketmemiştir doğrusu. Çünkü kendisine her yerden akarsular gelen ve onları kendi içine çeken ölçüsüz derinlikteki uçsuz bucaksız bir denizde olduğu gibi, en yüce ve en az görülen erdemler de, ada-

lette (doğrulukta) biraraya gelirler ve onun içinde barınırlar. Yargılamada yetkili olan adil kişinin eli, teraziyi tuttuğunda, titremez artık; kendine karşı katı yüreklilikle, sarsılmadan davranır, kayırıcı, yantutucu bir düşünceye kapılmaksızın ağırlık üzerine ağırlık koyar, terazinin kefeleri inip çıktığında gözü dönüp bulanmaz, kılı kırk yarar, yargıyı bitirdiğinde ise sesi ne sert ne de kısık ve titrek çıkar. O, yargılamayı yapan bilginin soğuk bir Dämon'u olsaydı, insanüstü korkunç, ürküntü verici görkemli bir erkin buz gibi soğuk atmosferini kendi çevresine yayardı, bu da bizi korkuturdu, ama saygımızı çekmez, yüceltmeye değmezdi: Yine de onun bir insan olduğu, gevşek kuşkudan katı ve apaçık kesinliğe, hoşgörülü bir yumuşaklıktan "zorundasın" (yapmalısın, senin için gereklidir) buyruğuna, az görülür bir erdem olan "gönül yüceliği"nden pek az bulunan bir erdem olan "adalet"e (doğruluğa) yükselmeyi denemesi, başlangıçta zavallı bir insandan başka bir şey olmadığı halde, şimde o Dämon'a benzemesi ve her şeyden önce de her an kendi kendinde insanlığının günahını ödemekte olması ve ele geçmeyecek bir erdem içinde trajik bir biçimde kendini yiyip tüketmesi – işte bütün bunlar onu, insan türünün *en saygıdeğer* bir örneği olarak yalnız başına yüceltmiş, ıssız bir yüceliğe çıkartmıştır; çünkü doğruluğu, gerçeği ister o, ama hiç de yalnızca soğuk, sonuçsuz (sorumsuz) bir bilgi olan doğruluğu değil, tam tersine düzenleyici (düzen kurucu) ve cezalandırıcı bir yargıç olan doğruluğu, tek kişinin bencilcesine sahip olduğu, onun mülkiyeti olan doğruluğu değil, bencil mülkiyetin bütün sınır taşlarını yerinden oynatan kutsal hak olan doğruluğu, tek bir sözle dünya mahkemesi olan, yargı yeri olan doğruluğu ister o, hele tek bir avcının keyfi ve havadan yakalanmış avı olan doğruluğu, gerçekliği hiç değil. Ancak doğruluğa bağlı kimsenin adaletli olmayı saltık bir biçimde istediği ölçüde, her yerde o denli düşüncesizce ululaştırılan doğruluğa erişmede büyük bir çaba söz konusudur: Oysa çeşitli türden bütün bir itkiler dizisi, merak, can sıkıntısından kaçma, kıskançlık, kendini beğenmişlik, oyun it-

kisi gibi doğrulukla hiçbir ilgisi olmayan itkiler, körleşmiş gözlere, kökü adalette olan o doğruluğa erişme çabasıyla özdeş görünürler. Gerçi dünya bu gibi "doğruluğa hizmet eden" kimselerle dolu gibi görünüyorsa da, yine de adalet erdemi pek az varolmuştur, daha az tanınmıştır ve hemen her zaman ondan ölüm derecesinde nefret edilmiştir: Buna karşılık bir alay sözde, görünüşte erdem her çağda saygı görmüş ve büyük bir tantanayla sürüp gitmiştir. Doğruluğa, adalete gerçekte pek az kimse hizmet eder, çünkü ancak pek az kimsenin adaletli olmak için salt bir istenci vardır ve bunlardan da yine pek azının adaletli olabilmeye gücü yeter ancak. Buna yalnızca istençli olmak da yeterli değildir: İnsanların çektiği en korkunç acılar da onlara doğrudan doğruya yargılama gücü olmayan adalet, doğruluk itkisinden gelmiştir; bundan dolayı, fanatik olanın yargıçtan ve yargıç olmaya karşı kör bir isteğin yargılamaya hakkı olan bilinçli güçten ayrılması için halkın genel esenliği, yargı gücü tohumlarının elden geldiğince geniş bir alana saçılıp serpilmesinden daha fazla bir şeyi istemeyecek ve gerektirmeyecektir. Ama yargı gücünün ekilip geliştirilmesi için bir yolu, bir aracı nerede bulmalı! – bu yüzden insanlar, karşılarına doğruluktan ve adaletten söz eden kimseler çıktığında, kendileriyle konuşan bu kimselerin fanatik mi yoksa yargıç mı oldukları hakkında kuşkulu bir güvensizlik içinde kalacaklardır. Bundan dolayı bu insanları, yargılamaya ne istenci ne de gücü olan ve "salt, sonuçsuz" bilgiyi ya da daha açık söylenirse, hiçbir şey ortaya çıkarmayan doğruluğu, adaleti aramak ödevini, görevini kendilerine veren bu "doğruluk yanaşmalarını" (hakikatin hizmetçi ve uşaklarını) hep özel bir iyi dilekle selamlıyorlarsa mazur görmeli onları. Pek çok önemsiz doğruluklar, gerçeklikler vardır; bunlar üstünde doğru yargıda bulunabilmek için kendini yenip üstün gelmeyi, hele kendini kurban etmeyi hiç gerektirmeyen, bunlara hiç değmeyen sorunlar vardır. Bu önemsiz ve tehlikesiz alanda, bir insan soğuk bir bilgi Dämon'u olmayı kolayca başaracaktır; ama yine de, hatta bütün bir bilginler ve araştırıcılar

takımının böyle Dämon'lar haline gelmesine özellikle en elverişli olan çağlarda bile – böyle bir çağın daha kesin ve büyük adaletten, kısaca doğruluk güdüsü denilen şeyin en soylu tohumdan, özden yoksun kalması ne yazık ki yine de olasıdır.

İmdi bugünün tarih ustası, virtüozu göz önüne getirilsin: O, çağının en adil, en doğru adamı mıdır? Onun kendinde böyle bir duyarlık inceliğini, çabuk duygulanmayı geliştirdiği, böylece de insanla ilgili hiçbir şeyin kendisine yabancı kalmadığı, bir gerçektir; en değişik, çeşitli çağlar ve kişiler onun lyra'sında birbirine benzer seslerle çınlayıp dururlar: O tarih virtüozu, uzayıp giden edilgen bir yankı olmuş, bu yankı da kendi yankısının çevreye yayılmasıyla yeniden aynı türden başka edilgen yankılar uyandırıp durmuş ve durum sonunda, bir çağın bütün havası bu çeşitten birbirine karışarak uzayıp giden ince ve benzer seslerle dolana değin sürmüştür. Ama bana öyle geliyor ki, sanki her özgün tarih melodisinin yalnız yüksek, pes sesleri farkedilip duyuluyor: İnce ve tiz tellerin seslerinden, özgün olanın sağlamlık ve güçlülüğü artık sezilememekte. Bundan ötürü özgün, yeni sesler çoğu kez eylemleri, korkuları, sıkıntıları uyandırır, öte yandan bu ses bizi uyutur ve bizi rahatına düşkün tad alıcılar, keyfine ve zevkine düşkünler haline getirir; öyle sanırsın ki yiğitliğe ilişkin bir kahramanlık (heroik) senfonisi sanki iki flüt için bestelenmiş ve hayale dalmış esrar içicilerin kullanımına özgülenmiş gibidir. Çağdaş insanın daha yüce ve daha salt bir adalate ve doğruluğa ilişkin en üstün savlarının bu çalgı ustalarının (virtüozların) elinde ne hale geleceği işte buradan çıkarılsın; bu erdemin hoşa giden hiçbir yanı yoktur, çekici dalgalanmalar, çalkantılar bilmez, katıdır ve korku vericidir. Gönül yüceliği (yüce özlülük) bu adaletle ölçüldüğünde, erdemler basamaklanmasında ne denli aşağıda yer alır, benzeri birkaç tarihçinin özelliği olan bu gönül yüceliği! Ama bunların pek çoğu, geçmiş üzerine, o denli sert vurgulamalar yapılmadan ve katı, kinli ifadeler kullanılmadan anlatıldığında, deneyimsiz olanın bunu adalet erdemi olarak sayacağını akıllıca bir hesapla, hoşgörürlük, yadsınama-

yan bir şeyin geçerliliğini tanıma, düzen koyma ve ölçülü iyilikseverlikle kusurları örtme tutumunu takınırlar yalnızca. Ama ancak düşünüp taşınan, üstün gelen bir güç yargılayabilir; zayıf olan, güçlülük taslamak ve yargıç sandalyesinde adaleti, doğruluğu güldürü oyuncusu (komedyen) haline getirmek istemiyorsa, hoşgörülü olmak zorundadır. İmdi geriye kaldı tarihçilerin daha da korkunç bir çeşidi, çalışkan, becerikli, sağlam ve dürüst, saygıdeğer karakterler – ama dar kafalı ve dar görüşlüler; burada yargıçlık heyecanı, tutkusu (pathos) kadar adil, doğru olmayı isteme, yani iyi istenç de vardır; ama tüm yargıları yanlıştır, aşağı yukarı sıradan, alışılagelen yeminli kurulların yargılarının (kararlarının) yanlış olması gibi aynı nedenden dolayı yanlıştır. Yetenekli olanların öyleyse tarihte sık sık ortaya çıkması ne denli uzak görünüyor! Burada gizlenmiş, maskeli bencilleri ve oynadıkları kötü oyunlarında gerçekten nesnelmiş, yansızmış gibi tavır takınan yandaşları, taraf tutucuları tümüyle bir yana bırakalım. Tam da kendi zamanlarının bütün popüler görüşlerinde haklı olduğunu ve bu zamana uygun yazmanın genellikle adil olmak demek olduğunu saf bir inanç içinde yazan tarihçiler gibi büsbütün düşüncesiz kimseleri de bir yana bırakalım; her çeşitten din böyle bir inanç içinde yaşar ve dinlerdeki bu inanç üzerine fazla bir şey söylenemez. O saf tarihçiler geçmişteki sanılar ve eylemleri kendi zamanlarında her yerde geçen sanılarla ölçmeye "nesnellik" derler. Ve bütün doğrulukların yasasını burada bulurlar; onların işi, geçmişi zamana uygun sudan şeylere, yalınlıklara uygulamaktır. Buna karşılık onlar, o popüler sanıları yasa olarak kabul etmeyen, benimsemeyen her tarih yazma türüne de "öznel" derler.

Ama bu nesnellik sözcüğüne böyle pek yüksek bir anlamın verilişi sırasında bir kuruntu, bir sanı da araya sokuşturuluvermiş olmaz mı? O zaman bu sözcükle tarihçinin belli bir durumu anlaşılır, böyle bir durum içinde tarihçi bir olayı, bütün neden ve sonuçlarıyla, (en ince ayrıntılarına dek, ta içine değin) öylesine salt bir biçimde görür ki, bu olay kendisini en iç-

ten gören (anschauen) tarihçiye hiçbir etki yapmaz: Bununla da o estetik fenomenden, o kişisel ilgilerden sıyrılmış olma durumu kastediliyor, böyle kişisel ilgilerden kurtulmakla ressam, fırtınalı bir havada, şimşek ve gök gürültüleri arasında ya da dalgalı bir denizde, kendi iç resmini, tablosunu (Bild) seyreder ve böylece kendi kişiliğini unutur. İmdi tarihçiden de sanatçı bakışı-görüleyişi (artistik contemplation) ve nesnelerin tam bir içine girme (sokulma) bekleniyor; ama yine de bu türden bir durum içine girmiş bir insanda nesnelerin dış görünümünün (Bild), onların ampirik özünü vereceğine inanmak, ancak boş bir inançtır, saçmalıktır. Yoksa bu gibi anlarda nesneler bir tür kendi özel etkinlikleriyle tam bir edilgenlik içinde kendi kendilerini kopya mı edecekler, taklit mi edecekler, yoksa kendi fotoğraflarını mı çekecekler?

Bu bir mitoloji olurdu, hem de kötü bir mitoloji: İşte asıl bu an'ın, sanatçının iç dünyasında en güçlü ve en bağımsız yaratma anı olduğunu unutuluyor, en yüksek türden bir kompozisyon, bir biraraya getirip kurma anı ve bunu sonucu olarak da tarih bakımından değil, ama sanat bakımından gerçek bir resim ortaya çıkacaktır. Tarihi bu biçimde nesnel olarak düşünmek, dram yazarının sessiz çalışmasıdır: Yani ne varsa her şeyi birbirinin yanında düşünmek, tek tek şeyleri bir bütün halinde dokumak: Ve nesnelerin içinde bir plan (taslak) birliği yoksa, her yerde, böyle bir plan (tasarı) birliğinin nesnelerin içine konulması gerektiği varsayımıyla hareket etmek. İnsan geçmiş üzerine ne denli ağını gerer ve onu boyunduruk altına alırsa, sanat içgüdüsünü de o denli ortaya çıkarmış olur – ama doğruluk ve adalet güdüsünü değil. Nesnellik ile adaletin birbiriyle hiçbir ilgisi yoktur. Sıradan ampirik doğruluğun, deney gerçekliğinin tek damlasını bile içinde bulundurmayan, ama yine de en yüksek derecede nesnellik gibi bir dayanağın, yüklemin kendisinde bulunduğunu iddia edebilen bir tarih yazma türü düşünülebilirdi. Hatta bu konuda Grillparzer, şunu açıklamaya cesaret eder: "Tarih, insan tininin (anlayışının) kendisi için *özüne girilemez olayları* toplaması türünden

başka bir şey değil de nedir ve ne olabilir; onun birbiriyle ilişkili ve bağıntılı olan şeyleri birleştirip birleştirmediğini tanrı bilir ancak; anlaşılmaz olanın yerine biraz anlaşılır olanı koyar; dış erekler için elverişli olan kavramlarını belki de yalnızca bir iç ereğe uygunluğu tanıyan bir bütüne bağlar ve binlerce küçük nedenlerin etkide bulunduğu yerde, yeniden rastlantıyı (Zufall) kabul eder. Her insanın aynı zamanda kendi ayrı özel bir zorunluluğu (gerekliliği) vardır, öyle ki milyonlarca doğrultu ve yöneliş, eğri ve doğru çizgiler halinde paralel olarak birbirlerinin yanında, yanyana akıp giderler, kesişirler, birbirlerini ilerletir, birbirlerine engel olurlar, ileri geri atılıp çabalar ve böylece birbirleri karşısında rastlantı özelliğini kazanırlar ve doğa olaylarının etkileri bir yana, olaylardaki her şeyi kuşatan kesin bir zorunluluğu tanıtlamayı da o denli olanaksız kılarlar." İşte nesnelere yönelen o "nesnel" bakışın sonucu olarak böyle bir zorunluluk ışığa çıkarılmış olmalı! Bu bir varsayımdır, öyle ki tarihçi tarafından inanç yargısı (sözü) olarak dile getirildiğinde, ancak olağanüstü bir biçim alabilen bir varsayım; gerçi Schiller, tarihçiden söz ederken, bu varsayımın, benimseyişin gerçekten iyiden iyiye öznel olduğunu tam bir açıklıkla görmüştür: "Bir olay (Erscheinung) bir başka olayın ardından gelir, kör bir rastlantıdan, yasasız-başıboş özgürlükten kendini çekip sıyrılır ve uyumlu, uzlaştırıcı bir bütün içinde –*bu bütün elbette yalnızca tarihçinin tasarımında, hayalinde vardır*– bu bütüne uyan bir üye olarak sıraya girer, yerini alır." Ama pek ünlü bir tarih ustasının o denli inandırıcı bir biçimde öne sürülen, totoloji ile çelişme arasında gidip gelen o yapmacıklı savına, düşüncesine ne demeli: "Tüm insan eylem ve çabaları, nesnelerin, ancak sezilebilen ve çoğu kez dikkatten kaçan, ama güçlü ve hiç durmadan akıp gidişlerine bağlı kalmalarından başka bir şey olabilirler mi?" Böyle bir tümcede bilmecemsi bilgelik, bilmecemsiz bilge olmayıştan sezinlenip çıkarılamıyor artık; tıpkı Goethe'nin bir bahçevana söylettiği şu sözde olduğu gibi, "doğa seve seve didinir, uğraşır ama kendini zora koşmaz" ya da **Swift**'in an-

lattığı bir panayırdaki, barakanın üzerinde yazılı olan şu yazıda olduğu gibi: "Kendisi dışında yani kendisi hariç dünyanın en büyük fili burada görülmekte." Öyleyse insanların eylem ve uğraşılarıyle nesnelerin gidişi arasındaki karşıtlık da ne ola? Genelde bir önermesini aldığımız tarihçi soyundan gelen bu gibi tarihçilerin, bu önerme genelleşir genelleşmez, artık bir şey öğretemedikleri, sonra da karanlıklar içinde zayıflık duygusu gösterdikleri gözüme çarpıyor. Başka bilimlerde genellikler, yasaları olduğu ölçüde, en önemli şeylerdir; ama yukarıda andığımız gibi önermeler, yasalar olarak gösterilmek isteniyorsa, buna karşı şu söylenebilirdi: O zaman da tarih yazarının emeği boşuna harcanmış olurdu; çünkü sözünü ettiğimiz o karanlık, çözümlenemeden geriye kalan şeyler çıkarıldıktan sonra, bu gibi önermelerde, yargılarda, genelde doğru olarak kalan, pek bilinen, hatta ayağa düşmüş sıradan bir şeydir; çünkü bu olay, en dar, en küçük deney alanında da herkesin gözüne çarpar. Ama bu yüzden bütün bir ulusu tedirgin etmek, çetin ve yorucu çalışma yıllarını buna yöneltmek, doğabilimlerinde var olan deney hazinesinden çoktan bir yasa çıkarılabilecekken deney üzerine deney yığmak gibi bir şey olacaktır ancak bu: Kaldı ki Zöllner'e göre, bugünün doğabilimi de, yapılan deneylerin bu gibi saçma aşırılığının, ölçüsüzlüğünün acısını çekmektedir. Bir dramın değeri eğer yalnızca sonuçta ortaya çıkan düşüncede ve anadüşüncede bulunsaydı, o dramın kendisi ereğe giden en uzun, dolambaçlı ve en çetin yol olurdu; bundan böyle tarihin, kendi yorumunu ve anlamını, bir tür çiçek ve meyve olan, genel düşüncelerde bulamayacağını sanıyorum: Tam tersine tarihin değerinin tümüyle doğru olarak bilinmesini, belki de ılışılmış sıradan bir konuyu, günlük bir melodiyi ustalıkla yeniden başka biçimde yazmada, yüceltmede, her şeyi kuşatan bir sembol, bir örnek durumuna yükseltmede, böylece de özgün, yepyeni bir konu içinde bütün bir derinlik, güçlülük ve güzellik dünyasını sezdirmede zorunlu olduğunu sanıyor ve umuyorum.

Ama buna erişmek için her şeyden önce büyük sanatsal bir

güç gerek, yaratıcı bir üstün görüş, yüksekten bakış, ampirik olgulara sezgiyle bir kendini veriş, verilmiş örnekler üzerinden yaratıcı hayal gücünü geliştirip sürdürme –her şeyden önce nesnellik, ama olumlu nitelikte bir nesnellik– gerek. Çoğunlukla nesnellik yalnızca lafta kalır. Sanatçı gözünün o içten parıldayan, dıştan durgun ve karanlık olan dinginliği, hareketsizliği yerine yapmacıklı bir dinginlik ortaya çıkar; tıpkı duygu ve ahlak gücündeki eksikliğin kesici soğuk bir inceleme biçiminde kılık değiştirmeye, giysilerinden soyunmaya özendiği gibi. Belli durumlarda, düşünmenin bayağılığı ve yalınkatlığı, sıradan insanın yalnızca kendi sıkıcılığıyla dinginlik ve sarsılmazlık izlenimini veren bilgeliği, öznenin sustuğu ve büsbütün görülmez olduğu o artistik, sanatsal durumun yerine geçmek için ortaya çıkmaya cesaret eder. İşte o zaman genelde hareket etmeyen ne varsa hepsi ortaya çıkarılmaya çalışılır ve en kuru, verimsiz sözcük tam da yerinde görülür. Hatta öylesine ileri gidilir ki geçmişin bir anı ile *hiç ilgilenmeyen* bir kimse, bu anı betimlemeye çağrılır. Çoğunlukla filologlarla Yunanlılar birbirlerine karşı böyle davranırlar: Birbirleriyle hiç ilgilenmezler, sonra da buna "nesnellik" derler! Tam da en fazla ve en sık görülenin (bulunanın) ortaya konulması gerektiğinde, amaçlı ve gösteriş için yapılan ilgilenmeme, aranılıp bulunan, istenerek yapılan ilgilenmeme, aranılıp bulunan, istenerek yapılan soğuk ve yavan kanıtlama sanatı düpedüz ayaklanarak orada yer alır – hele bir de tarihçinin boş, saçma gururu bu nesnel tavır takınan kayıtsızlığa sürüklenirse. Üstelik bu gibi yazarlar karşısında insan yargısını daha çok şu ilkeye göre temellendirecektir: Her insanın anlayışı ne kadar eksikse (o, ne denli büyük oranda yanılıyorsa) tam da o kadar boş gururu vardır. Yok hayır, hiç değilse, en azından dürüst, onurlu olun! Kendinizi o korkunç adaletlilik çağrısına adamamış, o çağrı için kutsal bir biçimde güçlendirmemişseniz, gerçekten nesnellik denebilecek olan sanatçı gücü görünüşünü aramayın, doğruluğun, adaletin görünüşünü aramayın. Bir kez var olan tüm nesnelere (her şeye) karşı adil ve doğ-

ru olmak zorunda kalmak da sanki her çağın göreviymiş gibi! Çağların ve kuşakların yargıçları olmaya hakları yoktur: Hatta tam tersine ancak tek tek kişilere, hem de bunlardan pek azına böylesine çetin bir görev (mission) düşer hep. Ama kim sizi yargılamaya zorluyor? (Size adil, doğru olun, diye baskı yapan kim?) O zaman da –adil olmayı istediğiniz zaman da– adil olup olamayacağınızı araştırın yalnızca! Yargıç olarak, yargıladığınız kimseden daha üstün olmak zorundasınız; oysa siz yalnızca daha sonra geldiniz. Sofraya en son gelen konukların, haklı olarak, en son yerleri almaları gerekir: Siz ilk gelenlerin yerini mi, baş köşeyi mi almak istiyorsunuz? O zaman da hiç değilse en yüksek ve en büyük olanı yapın; en son gelen de olsanız işte belki o zaman size de gerçekten yer açılır.

Çağın (bugünün) en üstün gücünden kalkarak ancak geçmişi yorumlayabilirsin: Siz ancak en soylu niteliklerinizin güçlü gerilimi içinde, geçmişte bilmeye ve saklanmaya değer, büyük olan şeyleri sezebilirsiniz. Evet benzer olanı benzerle! Yoksa geçmişi kendi düzeyinize indirmiş olursunuz. Tarih yazısına benzer bir şey, ender bulunur büyük bir düşünürün kafasından çıkmıyorsa, bu yazıya inanmayın; ama her zaman, genel olan bir şeyi dile getirmek ya da pek bilinen bir şeyi bir kez daha söylemek zorunda kaldıklarında bu kafaların ne nitelikte olduğunu göreceksiniz: Gerçek bir tarihçinin pek bilinen bir şeyi öylesine hiç işitilmemiş bir şey haline çevirmeye ve genel olanı öylesine yalın ve derin bir biçimde bildirmeye gücü yetmelidir ki, yalınlık derinliğin, derinlik de yalınlığın üstünde görülsün. Hiç kimse aynı zamanda büyük bir tarihçi, bir sanatçı ve dar (sığ) kafalı bir kimse olamaz; buna karşılık, el arabasıyla yük taşıyan, toprağı yığıp yükselten ve elekten geçiren işçiler de büyük bir tarihçi olamaz elbette; ama bundan dolayı küçümsememeli; hele onları o büyük tarihçilerle karıştırmamalı, tam tersine onları ustaların hizmetinde olan zorunlu çıraklar ve yamaklar olarak görmeli: Aşağı yukarı Fransızların, Almanlarda pek de bulunmaya daha büyük bir çocuksulukla, saflıkla M. Thiers'vari tarihçiler demeye

çalıştıkları gibi. Bu işçiler giderek, yavaş yavaş büyük bilginler olabilirler, ama ne yazık ki hiçbir zaman usta olamazlar. Oysa büyük bir bilgin ve büyük bir darkafalı, sığ görüşlü – pekâlâ kolayca aynı şapkanın altında birarada bulunabilirler.

Öyleyse: Tarihi deneyimli ve enine-boyuna düşünebilen kimse yapar. Herkesten daha büyük, daha yüce bir olayı, yaşamamış, yüksek yaşantıları olmayan (yaşantı deneyimi bulunmayan) bir kimse geçmişteki büyük ve yüksek olan hiçbir şeyi yorumlamasını da bilemeycektir. Geçmiş üzerine olan yargı hep bir kehanet yargısıdır: Geleceğin yapı ustaları, ancak şimdiyi bilen kimseler olursanız o yargıyı anlayacaksınız. Delfoi'nin olağanüstü derin ve geniş etkisi, özellikle şimdi, Delfoi'li din adamlarının (kahinlerin) geçmişi tam olarak tanıyan kimseler olmalarıyla açıklanıyor; artık şunu bilmek yakışık alır: Yalnız geleceği kuran kimsenin, geçmişi yargılamaya hakkı vardır. İleriyi görmekle, kendinize büyük bir erek koymakla, aynı zamanda, şimdi size bugünü çöle çeviren ve her dinginliği, her barışsever gelişme ve olgunlaşmayı hemen hemen olanaksız kılan o basmakalıp çözümleyici içgüdüyü de boyunduruk altına almış olursunuz. Büyük ve kuşatımlı bir ümit çitiyle sarın çevrenizi, ümit dolu bir çabalama çitiyle. Geleceğe uygun düşecek olan bir tablo biçimlendirin içinizde ve son gelenler olduğunuz boş inancını unutun. Gelmekte olan o yaşamı düşünmekle, yeterince düşünecek ve yaratacak şeyiniz olacak; ama tarihten size 'nasıl'ı ve 'niçin'i göstermesini istemeyin. Buna karşın büyük adamların tarihinin içine girip yaşamak istiyorsanız, bu tarihten, olgun olmayı ve zamanın o insanı kötürüm eden eğitim zincirinden kaçmayı buyuran en yüksek bir buyruğu öğreneceksiniz; o modern eğitim, sizlere, olgun olmayanlara, egemen olmak ve sizleri sömürmek için çıkarını sizi olgunlaştırmada görür. Ve yaşam öyküleri istiyorsanız, seçeceğiniz "Bay filan ve zamanı" nakaratı ile yazılanlar olmasın, ama tam tersine başlığında "zamanına karşı bir savaşçı" adını taşıyan biyografiler sizi çeksin. Ruhlarınızı Plutarkhos'la doyurun ve onun kahramanlarına inanarak, kendi

kendinize inanmaya cesaret edin. Bu gibi modern düşüncelere aykırı yetiştirilmiş yüz kadar insanla, yani olgunlaşan ve kahramanca olana alışan insanlarla, şimdi artık bu çağın tüm kötürüm olup gerilemiş kültürü sonsuz bir susmaya, sessizliğe geri götürülecektir.

7.

Tarih duygusu *sınırsız biçimde* egemen olup da tüm sonuçlarına varırsa, geleceğin kökünü kazır; çünkü bu tarih duygusu o zaman hayalleri yıkar, kuruntuları dağıtır, var olan şeyleri çevreleyen havayı da ortadan kaldırır; oysa var olan şeyler bu atmosfer içinde yaşayabilirler ancak. Tarihsel adalet, gerçekten katışıksız bir düşünüş içinde gelişmiş olsa bile, yine de korkunç bir erdemdir, çünkü her zaman canlı olanı, yaşayanı gömer ve yıkıma götürür de ondan: Onun yargılaması bir yok etmedir. Tarih güdüsünün arkasında yapıcı başka bir güdünün etkisi yoksa, hiçbir şey yıkılmıyor ve henüz ümitlerde yaşayan bir geleceğin kendi yapısını temizlenmiş bir temel üzerinde kurması için yıkıntılar toplanıp düzene konmuyorlarsa ve yalnızca adalet egemen oluyorsa, işte o zaman yaratıcı içgüdü gücünü de yitirir, cesaretini de. Örneğin bir din, salt bir adaletin egemenliği altında tarih bilgisine çevrilir de, baştan sona bilimsel bir yolla incelenmeye kalkılırsa, bu yolun sonunda bu din hemen ortadan kalkar. Bunun nedeni şudur: Tarihin denetlenmesinde boyuna, her defasında öyle çok yanlış olan, kaba, insanlık dışı, saçma ve zorlu olan gün ışığına çıkar ki, yaşamak isteyen her şeyin ancak içinde yaşabileceği sevgi dolu hayal dünyası zorunlu olarak bozulur, yıkılıp gider: Ama ancak hayalinin, yanılsamasının gölgesi altındaki sevgi içinde (sevgi hayaline sığınmış olarak) yaratır insan, yani ancak yetkin olana ve adalete, doğruluğa olan saltık inanç içinde yaratır insan. Saltık bir biçimde sevmemeye zorlanan bir insanın

gücünün kökleri artık kesilmiş olur: O kurumak zorundadır, başka deyişle doğruluktan çıkmak zorundadır. Bu gibi etkilerde tarihin karşısına sanat konur: Ve tarih sanat yapıtı biçimine girmeye, böylece de salt bir sanat yapısı, kuruluşu olmaya katlanırsa ancak, belki içgüdüleri koruyabilir, hatta onları uyandırabilir. Fakat böyle bir tarih yazımı çağımızın çözümleyici ve sanatdışı gidişine tümüyle karşı çıkmak olurdu, bu gidişle büsbütün çelişirdi, hatta çağımızca bir sahtekarlık olarak görülürdü. Ama içten yapıcı bir güdüyle yönetilmeden yalnızca yıkan bir tarih, zamanla araçlarını aşındırır ve onların biçimlerini bozar: Çünkü bu anlayıştaki insanlar hayalleri (Illusionen) yıkarlar ve "kendi içindeki ve başkasındaki hayali (düşlemi) yıkan kimseyi, en katı bir tiran olan doğa cezalandırır." Gerçi tarihle, epeyce uzun bir süre, başka uğraşılara benzer bir uğraşıymış gibi, tam bir saflık ve düşüncesizlikle uğraşılabilir pekâlâ; özellikle yeni tanrıbilim (teoloji) tam bir saflık içinde tarihle bağlantı kurmaya girişir gibi görünüyor ve bununla belki de pek de istemeyerek, **Voltaire**'in "écrasez!"sinin* hizmetine girdiğini şimdi bile görmek istemiyor. Hiç kimse bunu arkasında yeni, güçlü bir yapıcı güdü bulunduğu sanısına kapılmıyor; bunu beklemiyor; çünkü o zaman o iddialı protestanlar birliğini yeni bir dinin ana kucağı olarak, örneğin hukukçu Holtzendorf'u da (adı geçen, çok daha iddialı olan Protestanlar'ın İncil'ini basıp yayınlayan ve buna önsözü yazanı da) Ürdün Irmağı'nda Johannes (Saint Jean) olarak kabul etmek gerekecekti. Eski kafalarda hâlâ buram buram tüten Hegel felsefesi belki de bir süre daha o saflığın yayılmasına yardımcı olur, aşağı yukarı şöyle bir yolla: "Hıristiyanlık ide"sinin olgunlaşmamış, tam olmayan türlü "görünüş biçimleri"nden ayrılmasıyla ve bu "ide hevesinin, tutkunluğunun" bugünün *Theologus liberalis vulgaris*'lerinin** kafasında boyuna daha salt biçimler içinde, böylece de sonunda kuşkusuz en salt, en saydam, hatta görülmez biçimde belirdiğine insanın

* Ezin!

** Sıradan özgür teologlar (Özgür halk tanrıbilimcileri). (Çev. n.)

kendini inandırmasıyla. Ama bu pek salt Hıristiyancıların kendilerinden önceki salt olmayan Hıristiyancılar üzerine düşüncelerini bildirdikleri, fikir beyan ettikleri işitildiği zaman, yan tutmayan dinleyici çoğu kez hiç de Hıristiyanlığın söz konusu olmadığı izlenimini edinmekte ve tam tersine "Öyleyse ne düşünmeliyiz?" sorusunu ortaya atmakta; "yüzyılın büyük tanrıbilimciler"i tarafından Hıristiyanlığın, bütün gerçek dinlerin, hatta yalnızca mümkün daha başka birkaç dinin içine girmeye, onu duymaya izin veren bir din olarak tanımladıklarını gördüğümüzde ve "gerçek kilise"nin, "hiçbir ayırıcı yan, çevre çizgisi olmayan, her bölümü bazen orada, bazen burada bulunan ve her şeyin barış içinde birbirine katıldığı kaynaşmış bir kitle haline gelen" bir kilise olması gerektiği zaman –bir kez daha söyleyelim– ne düşünmemiz gerekir?

Hıristiyanlıktan öğrenilebilen, onun tarihselleştirilmiş bir incelemenin etkisi altında yıpranmış ve doğallıktan çıkmış olduğudur, öyle ki sonunda büsbütün tarihsel, yani doğru bir inceleme Hıristiyanlığı, Hıristiyanlığın salt bir bilgisi içinde dağıtır ve böylece ortadan kaldırır, bu, canlılığı olan her şeyde incelenebilir: Sonuna dek incelendiğinde, yaşaması sona erer ve üzerinde tarihe uygun bir açımlama, tanılama ya da bölümleme işine girişildiğinde acı çektiği ve hastalıklı yaşadığı görülür. Almanlar arasında Alman müziğinin biçim değiştiren ve yeniden biçim veren yenileyici, geliştirici gücünün bulunduğuna inanan kimseler vardır: Bu insanlar, **Mozart** ve **Beethoven** gibi sanatçıların daha şimdiden, yaşam öyküleri alanındaki tüm bir bilginler kümesiyle sarıldıklarını ve tarih eleştirisinin acı çektiren işkence sistemiyle binlerce usandırıcı, bıktırıcı soruyu yanıtlamaya zorlandıklarını gördükleri zaman, kızgınlık duyarlar ve bunu kültürümüzün en canlı noktasına yapılmış bir haksızlık olarak göz önüne alırlar. İnsanın tüm sorunları unutup da yaşamayı öğrenmesinin gerektiği yerde, onun merakı ve ilgisini, yaşamın ve yapıtların sayısız ayrıntılarını incelemeye ve bilgi-problemini araştırmaya yöneltmekle, canlı etkileri içinde henüz tükenmemiş olan şey

vakitsiz yokedilmiş ya da en azından kötürüm edilmiş olmaz mı? Bu modern biyografiardan yalnızca birkaçını, düşüncenizde, Hıristiyanlığın ya da Luther Reformation'unun doğdukları çevreye bir koyun; onların kuru pragmatist meraklarını, her gizemli *actio in distans*'ı* olanaksız hale getirmeye yetirdi: Zavallı bir hayvanın, palamutlarını yutmakla, güçlü bir meşe ağacının doğuşuna engel olabildiğini sanması gibi. Her canlı kendisini çevreleyen bir hava kuşağına, giz dolu bir sis tabakasına gerekseme duyar; eğer ondan bu örtü kaldırılırsa, bir din, bir sanat, bir dahi, çevresinde sis örtüsü bulunmayan, hava kuşağından yoksun bir yıldız gibi yörüngesinde dönmeye mahkûm edilirse, onun çabuk kurumasına, sertleşmesine ve verimsizleşmesine şaşmamalıdır artık. **Hans Sachs**'ın** *Meistersingern*'de (Şarkı Ustalığı) söylediği ve bütün büyük işlerde de böyle olduğu gibi "Biraz hayal olmadan ulaşılamaz hiçbir başarıya."

Ama *olgunlaşmak* isteyen her ulusun, bir bakıma her insanın kendisini kuşatan böyle bir hayale, koruyucu ve çepeçevre saran böyle bir atmosfere, buluta gereksemesi vardır; ama şimdi genellikle olgunlaşmadan nefret ediliyor, çünkü tarihe yaşamdan daha fazla saygı duyuluyor. Üstelik şimdilerde "bilimin yaşam üstünde egemen olmaya başlaması"ndan da gurur duyuluyor. Bu duruma erişilebilir, ama bilimin yaşama egemen olduğu bu türden bir yaşamın pek bir değeri yoktur elbette, çünkü böyle bir yaşam, geçmişteki bilgiyle değil, tam tersine içgüdüyle ve güçlü düşkurmalarla, hayallerle egemen olunmuş bir yaşamdan çok daha az bir *yaşamdır* ve gelecek için de çok daha az bir yaşam sağlar. Yalnız söylendiği gibi bu yaşamın hiçbir zaman ergin olmuş, olgun bir duruma gelmiş, uyumlu kişiliklerin çağı da olmaması gerekir, tam ter-

* Uzaktan eylem(i). (Çev. n.)

** **SACHS (Hans)**, Alman şair... Ayakkabıcıydı, şarkıcılık da yapıyordu. Meistersinger'liğe (Şarkı Ustalığı) kabul edildi ve eğitimini tamamlamak için birçok Alman kentinde dolaştıktan sonra doğduğu kente dönüp oraya yerleşti. Lutherciydi. Reformda tartışılacak hiçbir yan görmüyor, onu daha çok Alman ruhunun yenilenmesi olarak yorumluyordu. R. Wagner, Hans Sachs'ı *Die Meistersinger von Nürnberg* (Nürnbergli Usta Şarkıcılar) adlı yapıtının kahramanı yaptı. (Ed. n.)

sine bu çağ, elden geldiğince yararlı ortak bir çalışma çağı olacaktır. Bu açıkça şu demektir: İnsanların elden geldiğince işe koyulup yararlı olmaları için çağın amaçlarına uygun biçimde yönlendirilmeleri gerekir, onların olgunlaşmadan önce, hatta hiçbir zaman olgunlaşmamaları için – çünkü çok sayıda bir güçten "iş pazarını" (kamu yararını, iyiliğini) yoksun bırakmak bir lüks olurdu – bu insanların ortak yararcılık fabrikasında çalışmaları gerekir. Daha güzel ötsünler, diye birkaç kuş kör ediliyor: Ben bugünkü insanların büyük babalarından daha güzel şarkı söylediklerini sanmıyorum, ama onların pek erkenden kör edildiklerini biliyorum. Onları kör etmek için kullanılan araç, alçakça ve kötü bir araç: *Apaydınlık, birdenbire değişen ışık!* Genç adam bin yıllar boyunca kamçılanıyor; bir savaştan, siyasal bir eylemden, bir ticaret politikasından hiçbir şey anlamayan gençlerin, politik tarihe girmeleri uygun (yakışık alır) bulunmuştur. Genç adam (delikanlı) böylece tarihten nasıl çabucak akıp gidiyorsa, biz modernler de sanat galerilerinden öylece çabucak geçip gidiyoruz, böyle dinliyoruz konserleri de. Bir şeyin ötekinden başka türlü ses verdiği, tınladığı, bir şeyin ötekinden başka etki yaptığı pekâlâ hissedilir: Bu yabancılaşma duygusunu gittikçe yitirme, artık hiçbir şeye fazla şaşmama, sonunda da her şeyden hoşlanma – işte tarih kültürü denilen de bu. Sözü saklamadan söylersek: Akın eden şeylerin (bilgilerin) yığını öylesine büyük ki, yabancılaşmış, barbar ve zorlu olan, güçlü ve "korkunç yığın halinde toparlanmış" olarak genç ruha öylesine baskı yapıp zorla giriyor ki, bu genç ruh isteyerek gösterdiği bir kalın kafalılıkla ya da vurdumduymazlıkla ancak kendisini kurtarmasını biliyor. Daha ince (keskin) ve daha güçlü bir bilinçle bezenmiş olan bir yapıda (doğada) aynı zamanda bir başka duygu da kendini gösterir: Tiksinti, iğrenme. Genç insan böylece yerinden yurdundan olmuş ve bütün törelerden ve kavramlardan kuşkulanmıştır. Şunu biliyor artık o: Her çağda başka idi bu töreler, senin nasıl olduğunla ilgili ve sana bağlı değildir onlar. İnsan melankoli ve derin bir duygusuzluk içinde düşün-

celerin kendisinde birbiri ardından geçip gitmelerini bir yana bırakır (inanç değiştirir) ve Diogenes Laertius'un Yunan filozoflarının yaşamları ve öğretileri üzerindeki yazılarını okurken Hölderlin'in sözünü ve ruh durumunu kavrayıp benimser: "Daha önce arada bir karşıma çıkan şeyi burada bir kez daha buldum, yaşadım; yani bu insan düşünce ve sistemlerindeki gelip geçicilik, alışılageldiği gibi yalnızca gerçeklikler denilen alınyazılarından hemen hemen daha acıklı, trajik göründü bana." Hayır, böyle taşkın, uyuşturucu, körleştirici, ezici ve baskı yapıcı bir tarihçilik, eski örneklerin gösterdiği gibi, elbette gençlik için gerekli değildir artık, hatta, daha yeni örneklerin gösterdiği gibi bu tarih, en yüksek ölçüde tehlikelidir de. Ama bundan böyle tarih öğrencisi, hemen hemen daha daha çocukluk çağında gözle görülür olan pek erken bir yıpranmışlığın varisi olarak bir göz önüne getirilsin. Şimdi o kişisel çalışma "yöntemini" ustası gibi çabuk kavramayı ve en seçkin, en doğru tutumu benimsemiştir; geçmişin bütünüyle soyulmuş, ayrıklaştırılmış bir bölümcüğü onun keskin zekâsına (anlayışına) ve öğrendiği yönteme bir kurban olarak sunulmuştur; o şimdiden üretmekte, hatta daha gurur verici bir sözle "yaratmakta"dır, bundan böyle de o yapıp ettikleriyle doğruluğun hizmetkarı ve dünya tarihi alanında da efendi olmuştur. Zaten o çocukken, "olmuş bitmiş" değil miydi, şimdi ise pek olmuş, düşmeye hazır bir durumda: Onu yalnızca bir sallamak yeter, bilgelik hemen gürültütülü biçimde birinin kucağına düşer; oysa bu bilgelik çürüktür, her elma da kurtlu. İnanın bana: İnsanların, olgunlaşmadan önce, bilim fabrikalarında çalışmaları ve yararlı olmaları bekleniyorsa eğer, çok eskiden bu fabrikalarda kullanılan köleler gibi, bilim de kısa zamanda yıkılır gider. Aslında yarardan bağımsız, aşama zorunluluklarının dışında düşünülmesi gereken bu gibi bağlantıları betimlemek için esirci ve işverenlerin özel dilini kullanmaya gereklilik olduğundan dolayı üzgünüm; ama en genç bilginler kuşağı anlatılmak istendiğinde, "fabrika, iş pazarı, sürüm, işletme" sözcükleri – ve bencilliği dile getiren bütün yardımcı fiil-

ler gibi sözcükler - istemeyerek dilinin ucuna geliyor insanın. Tam ayarlı, iyice orta değerlilik gittikçe daha bir orta değerli oluyor, ekonomik anlamda bilim de gittikçe daha bir orta değerli oluyor, ekonomik anlamda bilim de gittikçe daha yararlı. En yeni bilginler gerçekte yalnızca bir noktada bilgedirler, bir noktada elbette geçmişin bütün insanlarından daha bilgedirler, ancak bütün öteki noktalarda -ölçülü ve dikkatle konuşalım- tüm eski tipteki bilginlerden (eski çağların aydınlarından) sonsuzca başkadırlar. Yine de, buna karşın kendileri için onur ve kazanç toplamak istiyorlar, sanki devlet ve kamuoyu yeni paraları da eski paralarla aynı ayarda kabul etmekle yükümlüymüş gibi. Yük arabacıları kendi aralarında bir iş sözleşmesi yapmışlar ve dehanın gereksiz olduğunda karar kılmışlardır - böylelikle her arabacıya da bir damga vurulsun, diye; belki de ileriki bir çağda onların yaptıklarının yükü birlikte taşıma olduğu (topluca yük arabası görevi üstlendiği), ama birlikte ve topluca kurulmuş bir yapı olmadığı görülecektir. Modern savaşa ve fedakarlığa, kurban olmaya çağrı olan "İşbölümü! Sıraya dizilin!" buyruklarını yorulmamacasına ağızlarından düşürmeyen kimselere, bir kez şunu açık ve seçik, kesin biçimde söylemek uygun olacak: Bilimin ne denli hızlı ilerlemesini isterseniz, onu o denli çabuk ortadan kaldırmış olursunuz; yapay yolla pek çabuk yumurtlamaya zorlanan tavuğun göçüp gitmesi gibi. Bilim son on yıllarda şaşılacak bir hızla ilerledi, iyi bir şey bu; ama şimdi şu bilginlere de bir bakın hele, tükenmiş tavuklara benzerler, tıpkı onlar gibidirler. Doğrusu bunlar "uyumlu" yaratıklar değiller; bunlar sık sık yumurtladıkları için, eskisinden daha çok gıdakladıkları için, eskisinden daha çok gıdaklamasını biliyorlar yalnızca, yumurtaları da gittikçe daha küçük oluyor elbette (tıpkı kitapların gittikçe daha kalınlaştığı halde, içeriklerinin cılızlaşması gibi). Son ve doğal sonuç olarak bilimin genellikle istenilen, beğenilen "halka indirgenmesi" ("popülerleştirilmesi") (bunun yanında da "kadınsılaştırılması", "çocuksulaştırılması") ortaya çıkar, yani bilim elbisesinin "karışık halkın" bedenine

uydurularak biçilmesi; bir kez de terzilik dili Almancası'ndan bir terzilik fiilini kendimize maletmiş olalım: Goethe bu konuda bir kötüye kullanma olduğunu görüyor ve bilimlerin ancak *üstün bir praxis*'le (uygulayımla) dış dünyaya etki yapmasını istiyordu, yani bilimlerin dış dünyayı etkilemeleri gerektiğini düşünüyor ve bunu bekliyordu. Eski bilginler kuşağına üstelik böyle bir kötüye kullanma esaslı nedenlerden dolayı ağır ve sıkıcı gelir: Aynı biçimde temelli nedenlerden dolayı bu kötüye kullanma genç bilginlere kolay gelir, çünkü bu genç bilginlerin kendileri, tümüyle küçük bir bilgi köşesi bir yana, pek karışık bir publikum'durlar (halk, kamu) ve bu publikum'un gereksemelerini kendi içlerinde taşırlar. Yalnızca şöyle bir rahatça oturmakla yetinirler, böylece küçük inceleme alanlarını o popüler (halka indirgenmiş) gerekseme-merak karışımına açmayı da başarmış olurlar. Bu rahatlık jesti için üstelik "bilginin ulusuna, halkına alçak gönüllülükle eğilişi, inişi" adı öne sürülür; oysa aslında bilgin, bilgin olmayıp yalnızca halkın aşağı (yontulmamış) bir parçası olduğu oranda, yalnızca kendine eğilir. Kendinize bir halk kavramı yaratın: Onu hiçbir zaman yeterince soylu ve yüksek olarak düşünemeyeceksiniz. Halk üstüne böylesine büyük bir şey düşünseydiniz, bu halka karşı esirgeyici, merhametli de olurdunuz ve ona kendi tarih kezzabınızı bir yaşam suyu ve serinletici içki olarak sunmaktan da sakınırdınız. Ama en derin anlamında siz halk üzerinde az ve dar düşünüyorsunuz, çünkü onun geleceği üstüne hiç de gerçek, güvenilir ve iyice temellenmiş, köklü bir saygınız, özeniniz yok ve siz pratik kötümserler gibi davranıyorsunuz; yani ben bu gibiler için bir göçüş duygusunun ortaya çıkardığı, bir batış sezgisinin yönettiği ve böylece yabancıya karşı, hatta kendi iyiliğine, mutluluğuna karşı kayıtsız ve kaygısız (gevşek) olan insanlar demek istiyorum. Eğer bu toprak parçası *bizi* hâlâ üstünde taşırsa! Bizi artık taşımazsa, onda da haklıdır pekâlâ: – İşte böyle diyorlar ve *alaycı (ironik)* bir varoluşu yaşayıp sürdürüyorlar.

8.

Kendi tarih kültürü karşısında o denli yüksek sesle ve usandırıcı bir biçimde kaygısızca sevinç çığlığı atmaya özenen bir çağa, yine de bir tür *alaycı* (ironik) *bir bilince varmayı* yüklüyorsam ya da burada, bir sevinç çığlığı değil de, belki de tarih bilgisinin her türlü sevinciyle birlikte hemen geçip gideceğinden dolayı bir korku bulunduğuna ilişkin bir tür sallantılı bir sezgi yüklüyorsam, bu tuhaf görünebilir, ama hiç de çelişkili değildir. Goethe bazı kişilerle ilgili olarak Newton'un nitelikleri üzerinde dikkate değer görüş ve sezişiyle buna benzer bir bilmeceyi koymuştur önümüze: Goethe, Newton'un varlığının temelinde ya da onun kendi içinde bulunan zorunlu yapısı (doğası) üzerinde belli bir ironik görüşe varmış olan bir bilincin, düşünüp taşınarak yargılayan bir bilincin, tek tek anlarda (tek yaşantılar içinde) farkedilen bir dile gelişi olarak, sanki "kendi haksızlığının bulanık bir sezgisini" bulur. İşte özellikle daha büyük ve daha yüksek ölçüde gelişmiş bir tarih kültürü olan insanlarda, çoğunlukla genel bir kuşkuya düşecek denli bunalmış ya da bunaltılmış olan bir bilincin uyandığını görür insan; bu, bir ulusun eğitiminin, şimdi olduğu gibi öylesine ağır basan bir biçimde tarihsel olması gerektiğine inanmanın ne büyük bir saçmalık ve boş inanç olduğu bilincinin ta kendisidir; ama yine de özellikle bu en güçlü uluslar, hem de eylemde ve yapıt vermede güçlü olan uluslar, başka türlü yaşamışlar, gençliklerini başka türlü geçirmişlerdir. Ama bu boş inanç, bu saçmalık bize yaraşır, bize yakışır, ancak

–septiklerin itirazı böyle sesleniyor bizlere– biz daha sonradan, arkadan gelen kuşaklara, geç gelenlere, daha güçlü ve daha mutlu soyların sararıp solmuş son soluk filizleri olan bizlere, Hesiodus'un, insanların bir gün kır saçlı doğacaklarını ve o belirtinin görülür görülmez de Zeus'un bu soyu yok edeceği üzerindeki kehanetinin işaret ettiği bizlere. Tarih kültürü gerçekten de bir tür doğuştan kır saçlılıktır ve bunun belirtisini daha çocukluktan başlayarak içlerinde, kendilerinde taşıyan kimseler *insanlığın yaşlılığı* üzerinde içgüdüsel bir inanca varmak zorundadırlar elbette; yaşlılığa da yaşlılıkla ilgili bir uğraşı yakışık alır artık, yani geriye bakış, hesabı gözden geçirme, hesap kapama, anılar yoluyla geçmişin olaylarında avuntu arama, kısaca tarih kültürü. Ama insansoyu sağlam ve dayanıklı bir şeydir ve adımlarının –ileriye ve geriye doğru– binlerce yıl, hatta yüzbinlerce yıl boyunca incelenmesini, gözden geçirilmesini istemez; başka deyişle, bir bütün olarak kendisinin, sonsuzca küçük olan atom noktacıkları, yani tek tek insanlar tarafından incelenmesini *hiç* istemez. Bir çift bin yıl (ya da başka deyişle: Altmış yıl sayılan insan yaşamının ard arda gelen otuz dört yıllık zaman süreci), sürüp giden böyle bir zamanın başlangıcında henüz "gençlikten" sonunda da hemen "insanlığın yaşlılığından" söz edebilmek, acaba ne ifade eder! Hemen solup geçecek bir insanlığa inanmadaki bu kötürüm edici inancın temelinde, daha çok, Ortaçağ'dan kalma, Hıristiyanca teolojik bir tasarımın yanlış anlaşılması, dünyanın sonunun yakın olduğu düşüncesi, korkuyla beklenilen kıyamet günü düşüncesi saklı değil midir? Bu tasarım, tarihi yargılama gereksemesinin artmasıyla başka kılığa girmiş olmuyor mu? Sanki çağımız, olası çağların sonuncusu ve her geçmiş üzerine o, dünya mahkemesini kurmaya yetkiliymiş gibi; oysa Hıristiyan inancı o kıyamet günü yargılamasını hiçbir zaman insandan değil, ama "İnsan-Oğul"dan bekler. Eskiden, daha önceleri insanlığa da tek tek kişilere de seslenen bu *"memente mori"** durmadan işkence eden sivri bir diken ve Ortaçağ'ın bilgi ve

* "Ölümü anımsa." (Çev. n.)

vicdanının sanki iğneli ucuydu. Yeniçağ'ın buna karşı bulup çıkarılan sözcüğü: *Memento vivere**, diye çınlıyor; ama açık konuşalım, henüz oldukça çekingen, ürkek bir sesleniş bu, gırtlaktan şöyle dolu dolu, gür bir biçimde çıkmıyor, pek de dürüst olmayan bir şey var henüz kendisinde. Çünkü insanlık daha *memento mori*'ye sıkıca bağlı, ona sarılmış durumda ve kendi evrensel tarih gereksemesiyle onu açığa vurup belli etmekte: Bilim, çok güçlü kanat çırpışına karşın, engellerini aşıp özgür, bağımsız bir havaya kendini bırakabilecek durumda değildir, geriye o derin bir umutsuzluk duygusu bırakmakta ve bugün her yüksek eğitim ve kültürü melankolikçe karartan o tarihsel renge bürünmektedir. İnsan yaşamının tüm saatleri içinde sonuncusunu en önemlisi olarak göz önüne alan, genelde bu yeryüzü yaşamının sonunu önceden haber veren, bildiren ve bütün canlıları tragedyanın beşinci sahnesinde yaşamaya mahkûm eden bir din, elbette en derin ve en soylu güçleri kımıldatıp uyandırır; ama o, her yeni aşılamaya, dikmeye, gözüpek araştırmaya, özgür isteğe düşmandır; bu din bilinmeyene doğru her uçuşa karşı koyar, çünkü orada seveceği ve umacağı hiçbir şey ama hiçbir şey yoktur: Bu din oluşmakta olanın kendini kabul ettirmesine ancak istemeye istemeye izin verir, bunu da oluşanı yaşamın bir baştan çıkarıcısı olarak, yaşamın değeri üzerinde yalan söyleyen biri olarak, tam zamanında, bir yana itsin ya da kurban etsin, diye yapar. Savonarola'nın tövbe-öğütlerinin etkisi ve baskısı altında kalarak, tablolarının, elyazmalarının, süs eşyalarının, oyun kostümlerinin o ünlü kurban olarak yakılması törenini düzenlediklerinde Floransalıların yaptıkları şeyi, Hıristiyanlık da, ileriye doğru yol almaya çabalayıp ön ayak olan ve o "memento vivere"yi (yaşamı hatırla) bir parola olarak öne süren her kültüre karşı yapmak istiyor; bunu da, doğrudan doğruya, dolambaçsız bir yolla, yani düpedüz üstün bir güçle yapamadığı, yerine getiremediği zaman, tarih kültürüne bağlanarak, onunla bir bağlantı kurarak gerçekleştiriyor; hatta çoğu kez

* "Yaşamı anımsa." (Çev. n.)

tarih bilgisi olmasa bile, yine de herhalde ereğine ulaşmak için bundan böyle tarihin dilini konuşarak, her oluşmakta olanı (oluşanı) omuz silkerek yadsıyor; gecikmiş, geç kalmış ve sonradan gelen soylar olma duygusunu, kısaca doğuştan kır saçlılık duygusunu onlar üzerine yayıyor. Bütün olup bitenlerin değersizliğine, dünyanın kıyamet gününe hazır olmasına ilişkin bu pek ciddi ve katı düşünce, daha iyiyi yapmada geç kalındığına göre, bütün olup bitenleri bilmenin herhalde daha iyi olduğu gibi septik bir bilince dönüştürülmektedir. Tarih duygusu böylece kendine hizmet edenleri edilgen ve geçmişe (geriye) dönük yapar; işte bu duygu ara verdiğinde, hemen hemen pek kısa süreli, anlık bir unutmayla ancak, tarihin ateşli sıtmasıyla hasta düşmüş kimse etkin olur; ama bu etkinlik geçer geçmez de yapıp ettiğini açıklamasına, çözümleyici incelemelerle ileriye doğru, geleceğe yönelik etkide bulunmasına engel olur onun bu hastalığı; son olarak da eylemini, yapıp ettiğini soyarak, derisini yüzerek "tarih" haline getirmek içindir onun bu etkin oluşu. Biz bu anlamda bugün bile Ortaçağ'da yaşıyoruz, tarih kılık değiştirmiş ya da üstü örtülü bir tanrıbilim hâlâ: Tıpkı bilimdışı bir *profanın*, bilimsel bir kastı incelerken duyduğu korkulu saygının, ruhban (papaz) sınıfından miras alınan bir saygı oluşu gibi. Kiliseye eskiden verilen şey, şimdi, yetersiz de olsa, bilime veriliyor: Verileni bir kez kilise elde etmiş, ele geçirmişti, ama bu hiç de modern bir ruh, çağdaş bir anlayış değildi, oysa modern ruhun, öteki iyi nitelikleri yanında, oldukça cimri olduğu ve seçkin erdem olan el açıklığında beceriksizliği bilinen bir şeydir.

Belki de işaret edilen bu düşünceler hoşa gitmeyecek, belki yine tarih incelemelerinin aşırıya kaçışını, Ortaçağ'ın *memento mori*'sinden ve bu dünya yaşamının gelecekteki tüm zamanlarına karşı Hıristiyanlığın yüreğinde taşıdığı ümitsizlikten çıkarmak da aynı biçimde hoşa gitmeyecek. Ama herhalde benim de kuşku içinde öne sürdüğüm bu açıklama yerine daha iyileri konulmalıdır; çünkü tarih kültürünün kaynağı – ve bu kültürün bir "yeni çağ" ruhuyla, bir "çağdaş (modern) bilinç"le

içi bakımından tümüyle kökten olan karşıtlığı - bu kaynağın kendisi, yeniden tarih yoluyla, tarih aracılığıyla bilinmek, tanınmak *zorundadır*; tarih problemini tarihin kendisi *çözmek zorundadır*, bilim çuvaldızı kendisine *batırmak zorundadır* - işte bu üçlü *zorunluluk* (ya da gereklilik) "yeniçağ" ruhunun, anlayışının bir buyruğudur, yeter ki kendisinde gerçekten yeni, güçlü, yaşama vadeden, kaynağa özgü ve köklü olan bir şey bulunsun. Ya da biz Almanlar'ın - Roman uluslarını işin içine karıştırmamak için - bütün yüksek kültür işlerinde ancak hep "sonradan gelen, ardçı soylar" olmamız gerektiği doğru olmalı, çünkü başka bir şey *olamayız* da ondan dolayı böyle olmak zorunda kalıyoruz, tıpkı bir zamanlar Wilhelm Wackernagel'in şu pek düşündürücü sözünde dile getirdiği gibi: "Biz Almanlar sonradan gelen, ardçı, izleyici bir ulusuz; bütün yüksek bilgimizle, ayrıca inancımızla her zaman yalnızca eski dünyanın izinden gidenleriz; yine düşmanca olmayı istemeden Hıristiyanlık ruhu yanında aynı zamanda aralıksız olarak eski klasik kültürün ölümsüz ruhundan da soluk alıyoruz, eğer biri çıkıp da insanların içlerini kaplayan yaşama isteğinden, içlerini dolduran yaşama sevincinden bu iki ögeyi ayırmayı başarsaydı, tinsel bir yaşamı korumak, sürdürmek için geriye hiçbir şey kalmazdı." Ama biz kendiliğimizden de antikçağın son soyu, izleyicisi olma talihiyle kendimizi sevine sevine avutmak isteseydik de, bunu tam bir kesinlikle ciddiye almaya ve büyük bir şey olarak görmeye, kendi seçkin ve biricik ayrıcalığımızı bu kesinlik içinde tanımaya karar verseydik ya da benimsemeye inansaydık da, - yine de şu soruyu sormak zorunda kalacaktık: *Çökmekte olan antikçağın çırakları* olmak bizim bitmeyen bir alınyazımız mı olacak? Ne zaman olursa olsun herhangi (uygun) bir dönemde ereğimizi daha yükseğe ve daha uzağa koymaya hakkımız olmalı, herhangi bir zamanda İskenderiye-Roma kültürünün ruhunu -evrensel tarihimizle de- öylesine verimli ve o denli ulu, görkemli bir biçimde yeniden yaratmış olmakla övünebilmeliyiz, işte bundan böyle o zaman en soylu bir armağan olarak kendimize daha güçlü bir ödev verebilir, kendi-

mizi görevlendirebilir, bu İskenderiye dünyasının ötesine gitmeye (arkasına geçmeye) ve onu aşmaya uğraşabilir ve gözüpek, yiğit bakışımızla örneklerimizi eski Yunan'ın, büyük, doğal ve insanca olanın ilk evreninde arayabiliriz. *Ama orada da yine temellli bir biçimde tarih-dışı bir kültür gerçeğini buluruz ve buna karşın ya da daha doğrusu bundan dolayı da dile gelmez zenginlikte ve yaşam dolu bir kültür gerçeğini buluruz.* Biz Almanlar sonradan gelen soylardan, ardçılardan başka bir şey olmasaydık – benimsediğimiz, kendimize uygun bir miras gözüyle baktığımız bu kültürden daha büyüğünün ve daha övünç vericisinin taşıyıcıları ve ardçıları da olamayacaktık.

Bununla da şunu demek istiyorum, başka hiçbir şeyi değil: Çoğu kez utanç verecek derecede hoşa giden bir düşünce, ardçı son soylar olmak düşüncesi, kabaca düşünüldüğünde, büyük etkilerde bulunduğu gibi, tek tek kişilere olsun, bir ulusa olsun, gelecek için ümit dolu istekler sağlayabilir; yani bu kendimizi klasik ve olağanüstü güçlerin mirasçıları ve son soyları olarak kavradığımız ve bunda onurumuzu, bizi dürten şeyi gördüğümüz ölçüde gerçekleşir. Yoksa o soyların koruyucuları ve mezar kazıcıları olarak güvenilirliği kalmamış bir yaşamı sürdüren güçlü soyların sararıp solmuş, kavrulmuş, gecikmiş soyları olarak değil. Bu gibi geç kalmış soylar ironik (gülünç) bir varoluşu sürdürürler ancak: Yıkılıp yokoluş onların topallayıp aksayarak sürüp giden yaşamlarının ardından dörntnala gider; geçmişle ferahlamak istediklerinde bu yıkılış titretir onları, çünkü yaşayan, canlı belleklerdir onlar, ama yine de anıları, mirasçı olmayınca, anlamsız kalır. Böylece onları bulanık bir duygu kaplar, gelmekte olan hiçbir yaşam kendisini haklı çıkaramayacağından haksız yere varoldukları ya da yaşamlarının bir haksızlık olduğu duygusu sarar onları.

Ama bu gibi eskiyi koruyucu (Antiquar), gecikmiş soylarda o ironik acılı duygunun yerini utanmazlığın aldığını düşünsek, nasıl da gür bir sesle şunu söylediklerini görürüz: İnsansoyu en yüksek doruğuna erişmiştir, çünkü ancak şimdi kendi üzerinde bir bilgisi var ve kendi kendine açılmıştır artık –

böylece de bir benzetmeli anlatıda, bir masalda olduğu gibi, Alman kültürünün pek ünlü belli bir felsefesinin bilmeceli anlamının çözüleceği bir tiyatro oyunumuz olurdu. Bu yüzyılda Alman kültürü için bu felsefenin, Hegel felsefesinin, çok büyük olan, bu ana değin sürüp giden etkisinden daha tehlikeli bir dönüm noktası, daha tehlikeli bir sarsıntı olmamıştır sanıyorum. Gerçekten çağların bir son soyu olduğuna inanç, kötürüm edici, üzücü ve keyif kaçırıcı bir şey: Böyle bir inanç günün birinde yüzsüzce bir yön değiştirmeyle bu son soyu bütün daha önce gelmiş geçmiş olanların gerçek anlamı ve amacıymış gibi kutsallaştırır ve bilgince zavallılığını evrensel tarihin tamamlanması, sona erdirilmesiyle bir tutarsa, bu inanç korkunç ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkıp görünmek zorunda kalır. İşte bu türden bir düşünce Almanlar'ı "dünya süreci"nden söz etmeye ve kendi çağlarını bu dünya sürecinin zorunlu bir sonucu olarak haklı çıkarmaya alıştırdı; bu biçim bir düşünce, tarihi, "kendi kendini gerçekleştiren kavram", "halk ruhunun diyalektiği" ve "dünya mahkemesi" olarak kabul ettiğine göre, biricik egemen olarak onu, öteki zihinsel (entelektüel) güçlerin, sanat ve dinin yerine koymuş oldu.

Bu Hegel'ci anlamda anlaşılan tarihe yerici bir biçimde ve alaycı bir deyişle tanrının yeryüzünde gezinmesi dendi, oysa bu tanrı, ilkin tarihle yaratılmıştı. Ama bu tanrı, Hegelci beyinler için kendi kendine içi görülür, saydam ve anlaşılır oldu ve oluşumun diyalektik açıdan elverişli (olanaklı) olan bütün basamaklarına o daha şimdiden şu kendi kendini açmaya dek yükseldi: Öyle ki Hegel için dünya sürecinin en yüksek ve son noktası, onun kendi Berlinli varoluşuyla örtüşür, birleşir. Hatta Hegel, kendinden sonra gelen her şeyin, aslında, evrensel tarih rondo'sunun yalnızca uyumlu müzikal bir ara ezgisi, bir tınlayışı olduğunu, daha doğrusu gereksiz olarak değerlendirilmeleri gerektiğini söylemeliydi. Böyle bir şey demedi: Bunun yerine Hegel, kendi mayasını kattığı kuşaklara "tarihin gücü" karşısındaki o hayranlığı aşıladı; bu da pratikte, her an elde edilen başarının çıplak bir hayranlığa dönüştürülmesine ve olayların putlaştırılmasına götürdü: Oysa bu putlar için

pek de masalımsı (mitolojik) olana ve ayrıca tam da Alman işi bir deyişle "olayları hesaba katma" sözüne genellikle alışıldı artık. Ama "tarihin gücü" karşısında ilkin bel büküp baş eğmeyi öğrenen kimse, sonunda her güce elinde olmadan Çin usulü mekanik olarak eğilip "evet" der, bu güç ister bir hükümet ya da kamuoyu, ister bir sayı üstünlüğü olsun gene boyun eğer ve bu kimse herhangi bir gücün iplerini çektiği ölçüde organlarını da aynı uygunlukta hareket ettirir. İmdi her başarının kendi içinde akla uygun bir zorunluluğu varsa, her olay mantıksal olanın ve "İde"nin bir zaferiyse – o halde hemen dize gelinsin ve bundan böyle de "başarı"nın bütün basamaklarında diz çökülsün! Peki, buyuracak, egemenlik sürecek hiçbir mitoloji olmayacak mı artık? Nasıl yani, dinler sönüp göçmek üzere mi? Tarih gücünün dinine bakın hele, iyice çevirin gözlerinizi ideler-mitolojisi papazına* ve onun çürümüş dizlerine! Bütün erdemler bile yeni inancın peşinde değiller mi? Ya da, tarihsel insan kendini tarihin nesnel bir aynası haline soktursa, bu bir alçak gönüllülük değil midir? İnsanın gökyüzünün ve yeryüzünün bütün güçlerinden yüz çevirip de her güç için gücün kendisine tapması bir gönül yüceliği değil midir? Teraziyi hep elde tutarak hangi yanın daha güçlü olduğunu ve daha ağır bastığını inceden inceye gözlemek adalet değil midir? Tarihi böylesine bir inceleme ne kadar da ciddi bir okuldur! Her şeyi yansız bir gözle görmek, hiçbir şeye öfkelenmemek, hiçbir şeyi sevmemek, her şeyi kavramak, nasıl da yumuşak ve eğik başlı yapar insanı: Hatta bu okulda yetişmiş bir kimse bir kez açıkça öfkelendi ve kızdı mı, buna sevinilir, çünkü bunun yalnızca artistik (yapmacık) olsun, diye yapıldığı bilinir, bu bir *ira* ve *studium* da olsa, yine de tümüyle *sine ira et studio*'dur.**

Böyle bir mitoloji ve erdem karışımına karşı yüreğimde nasıl da tozlanıp eskimiş düşünceler taşıyorum! Ama bir kez çıksınlar dışarı da, gülünsün hep onlara. Ben de şöyle derdim: Tarih boyuna damgasını vurarak şunu öğretir: "Bir zamanlar...

* Bu deyim, Marks'ın Hegel için söylediği "İdeler mistiği"ne gönderme yapıyor. (Çev. n.)
** ***İra:*** Öfke, ***studium:*** Sevgi; ***sine ira et studio:*** Ne kin ne sevgi. (Çev. n.)

(şöyle şöyle)... idi" (es war einmal); ahlak: "Yapmamalısınız" ya da " yapmamalıydınız" der. Böylece tarih gerçekten ahlakdışı ya da ahlaka aykırı olanın bir hatıra defteri haline gelir. Oysa, tarihi aynı zamanda bu gerçekten ahlakdışı olanın yargılayıcısı olarak göz önüne alan kimse ne de ağır bir yanılmaya düşecekti! Örneğin **Rafaello**'nun otuz altı yaşında ölüm yolculuğuna çıkmak zorunda kalması, ahlakı yaralar: Böyle bir varlığın ölmemesi gerekirdi (diye düşünülür). Gerçeğin koruyucuları ve savunucuları olarak bundan böyle tarihin yardımına koşmak isterseniz, şöyle diyeceksiniz: Rafaello, kendinde bulunan ne varsa hepsini dile getirmişti, daha uzun yaşasaydı da güzeli hep aynı güzel olarak yaratabilecekti ancak, yeni bir başka güzel olarak değil ve daha buna benzer şeyler. Böylece, elde edilen başarıyı hem de gerçek olayı putlarınız haline getirmekle, şeytanın avukatları olursunuz: Oysa gerçek (olgu) her zaman aptaldır ve her çağda da bir danaya, tıpkı tanrıya baktığı aynı gözle bakar. Tarihin savunucuları olarak üstelik bilgisizlik size fısıldıyor, esinlemede bulunuyor: Çünkü yalnızca Rafaello gibi böyle bir *natura naturans*'ın* ne olduğunu bilmediğiniz için böyle bir yaratıcının bir zamanlar varolduğunu ve artık varolmayacağını görmek size bir şey anlatmıyor. Şu sıralarda biri çıkıp, Goethe'nin 82 yıllık ömrüyle kendini tüketmiş olduğunu bize öğretmeye kalktı: Oysa ben Goethe'nin yanlızca Eckermann'la yaptığı konuşmalar gibi bir konuşmadan pay alabilmek ve böylece günün lejyonerleri tarafından verilen çağa uygun bütün öğretimlerden kendimi sakınmak için Goethe'nin bu tükenmiş denilen birkaç yılını, taptaze üstün çağdaş yaşama biçiminin sağlayacağı bir araba dolusu tüm onur ve sevinçle seve seve değişirdim ve bu ödülü elde etmeyi ne de çok isterdim. Aslında pek az canlının böylesi ölüler karşısında yaşamaya hakkı vardır! Çokların yaşaması ve bu gibi az kişilerin artık yaşamaması kaba bir doğruluktan (hakikatten) başka bir şey değil, yani düzeltilemez bir aptallık (çılgınlık), ahlaktaki "bu böyle olmamalıydı" karşısın-

* Yaratan, yaratıcı doğa. (Çev. n.)

da, kabaca bir "bu –bir kez– böyle." Evet, ahlakın karşısında böyledir işte! Çünkü sözü edilmek istenilen hangi erdem olursa olsun, insanın adaleti, gönül-yüceliği, yiğitliği, bilgeliği, esirgemesi ve acıması – hepsinde de onu erdemli yapan, olayların o kör gücüne, gerçeğin zorbalığına karşı çıkması ve o tarih-çalkantılarının yasalarından başka yasalara kendini bağlı kılmasıdır. Böyle bir kimse boyuna tarihin dalgalarına karşı yüzer hep, ister varoluşunun son çılgın gerçekliği olarak tutkularıyla savaşırken olsun ister kendini doğrulukla (adaletle) görevlendirirken olsun, tarihin akışına karşı yüzer hep, yalan onun çevresini sarıp her yanına parlak ağını germiş de olsa. Tarih, genelde, "tutku ve yanılmaların evrensel sistemi"nden başka bir şey olmasaydı eğer, Goethe'nin *Genç Werther'in Istırapları*'nı okuyanlara öğütlediği gibi insanın tarihte, sanki tarih sesleniyormuşcasına şunu okuması gerekirdi: "Adam ol ve ardımdan gelme, beni izleme!" Neyse ne mutlu ki, tarih, *tarihe karşı*, yani gerçeğin kör gücüne karşı savaşan büyük savaşçıların anılarını belleğinde saklıyor, unutmuyor ve bu savaşçıları, daha çok, sevinçli bir gururla "bu böyle olmalı"nın ardından gitmek için "bu böyledir"le kaygılanan gerçek tarihsel yaratıklar (doğalar) olarak ortaya çıkarmakla kendini teşhir ediyor. Evet onlar bunu insan soyunu mezara götürmek (ya da onu anlamak) için değil, yeni bir soyun temelini atmak (kurmak) için yapıyorlar – bu da durmadan ileriye götürüyor onları: Kendileri son-kuşaklar olarak doğmuş olsalar bile – bunu unutturacak bir yaşama biçimi var; sonradan gelen, gelecek kuşaklar onları ancak ilk-kuşak olarak tanıyacaklar.

9.

Çağımız yoksa böyle bir ilk-kuşak mıdır? - Gerçekten de, çağımızın tarih duygusunun yeğinliği o denli büyüktür ve öylesine evrensel ve saltık sınırsız bir biçimde kendisini açığa vurup belirir ki, gelecek çağlar hiç değilse bu bakımdan öncülüğünü öveceklerdir; yeter ki kültür anlamında anlaşılan, *gelecek zamanlar* olsun bu. Ama işte tam da bu noktada ağır bir kuşku kalıyor geriye. Çağdaş (yeni) insanın kendini büyük görüşünün (gururunun) hemen yanında gene kendi üstüne olan alayı (ironisi) yer alıyor; tarihleşmiş bir atmosfer ve sanki gün bitiminin akşam karanlığı havası içinde yaşamak zorunda olduğu bilinci, gençlik ümitlerinden ve gençlik güçlerinden artık hiçbir şeyi gelecek için kurtaramayacağı korkusu yer alıyor. Şurada burada daha da öteye, *kinizm*'e doğru bir gidiş görülür ve tarihin gidişi, hatta bütün evrenin gelişmesi çağdaş insanın geleneklerine tıpatıp uygun olarak, şu kinik yasaya göre, haklı çıkarılır: Şimdi nasılsa gelecek de yine aynı öyle olmak zorundaydı, insanlar şimdi nasılsalar, gelecekte de tıpkı öyle olmak zorundaydılar, başka türlü değil, bu zorunluluğa kimse karşı duramaz, İroniye katlanamayan kimse bu türden bir kinizm'in rahatlığı içine çekilip kurtulur; üstelik şu son on yıl o insanın kendisine en güzel buluşlarından birini armağan olarak verir, o da kinizm için yuvarlak ve tam bir formüldür: Kinizm kendi düşünme türüne, zamana uygun ve hiç mi hiç düşünmeden yaşamak biçimine, "evrensel sürece kişiliğini tam bir veriş" adını takar, böyle bir betimleme yapar. Kişilik ve evrensel süreç! Evrensel süreç ve yeryüzü piresi-

nin kişiliği! İnsan boyuna bütün hiperbollerin hipebolünü: Dünya, dünya, dünya sözünü işitmek zorunda kalmasaydı da keşke, herkes daha dürüst olarak yalnızca insan, insan, insan diyebilseydi! Yunanlılar'ın ve Romalılar'ın kalıtçıları mı onlar? Hıristiyanlığın kalıtçıları mı yoksa? Bütün bunlar o kinikler için hiçbir şey ifade etmez görünüyor; ama evrensel sürecin kalıtçıları! Evrensel sürecin dorukları ve erek noktaları! Çağdaş insanda dile gelmiş olan, genelde her oluş bilmecesinin anlamı ve çözümü, bilgi ağacında en olgun meyve! – ben buna şişip kabarmış bir yükseklik duygusu diyorum; bütün çağların ilk-kuşakları, en son gelmiş de olsalar, bu seçik belirtilerde tanınacaktır. Tarih incelemeleri hiçbir zaman bu denli ileri gitmemişti, hatta düşünde bile; çünkü şimdilerde insan tarihi, hayvan ve bitki tarihinin sürüp gitmesinden başka bir şey değildir; hatta denizlerin en derinlerinde, en diplerinde tarihin evren araştırıcısı (tarihsel evrenci-üniversalist), en ilkel bitkisel canlı biçiminde, kendi kendisinin izlerini de bulur; insanın daha önce gelip geçmiş olduğu o pek uzun yolu bir mucize gibi hayretle şaşkın şaşkın seyrederken, daha da şaşırtıcı bir mucize karşısında, bu yolu bir bakışta kavrayabilen çağdaş insan karşısında gözü kararır, başı döner. Modern (çağdaş) insan, evrensel sürecin piramidi üzerinde azametle ve mağrur duruyor ve bilgisinin kilit taşını bunun üstüne koyarak dört bir yanıyla kendisine itaat eden doğaya şöyle çıkışır gibi görünüyor: "Biz ereğimize vardık, biz ereğiz, biz sonuna ermiş yetkin yaratığız, tümüyle doğayız."

Ey XIX. yy.'ın pek mağrur, burnu büyük Avrupalı'sı, çokça kuru gürültü ediyorsun! Senin bilgin doğayı sonuna dek kuşatmıyor, onu sona erdirmiyor, tam tersine kendi doğanı, kendini öldürüyorsun yalnızca. Bilen kişi olarak üstünlüğünü bir kez de yapabilen kişi olarak geride kalışınla (geriliğinle) ölç. Elbette sen bilginin güneş ışınları üzerinde yükselip duruyorsun göğe, ama aynı zamanda kaos'a düşüyorsun. Yürüyüş biçimin, yani bilen olarak tırmanışın, senin alınyazındır; bastığın yerler senin için kesin olmayana doğru çekiliyor, gidiyor. Yaşa-

man için hiçbir dayanak yok artık, yalnızca örümcek ağları, bilginin her yeni atılımının parça parça ettiği örümcek ağları. – Ama bu konuda ciddi sözler yeter artık, çünkü bu konuda eğlenceli bir söz de söylenebilir.

Evren ağının ortasındaki büyük örümcek, çağdaş insan tarafından bütün ilke, dayanak ve temellerin çılgınca ve düşüncesizce parçalanıp lif lif ayrılmasını, boyuna akan ve eriyen bir oluş içinde çözülüp dağılmasını, her olmuş olanın (bütün oluşumların) yorulmamacasına didiklenmesini ve tarihselleştirilmesini – bununla ahlakçılar, sanatçılar, din ve hatta devlet adamları da uğraşsınlar ve ilgilensinler isterlerse; bütün bunları, *alaya alan, gülünç hale sokan* (parodist) *bir filozofun*, parıldayan büyülü aynasında görmekle, biz bugün bir yol neşelenmek istiyoruz; bu alaycının kafasında zaman da onunla eylenen, kendisinin ironik bir bilincine varmıştır. Daha açıkça –Goethe'nin diliyle söylersek)–, "alçaklığa değin" varmıştır. Hegel der ki "Tin (Geist) bir harekette bulundu mu, biz filozoflar da yerimizden oynarız": Zamanımız bir sıçrama yaptı, kendi kendisiyle eğlenmeye, ironiye doğru bir sıçrama. Ve bakın işte **E. von Hartmann** da bu sıçramayla, devinimle birlikte kendi ünlü bilinçsizlik felsefesini – ya da daha açıkça söylemek gerekirse – kendi bilinçsiz ironi felsefesini yazdı. Hartmann'ınkinden daha eğlenceli bir buluşu ve daha filozofça bir şaklabanlığı pek az okuduk doğrusu; Hartmann tarafından *oluş* üstüne aydınlatılmamış bir kimse, daha doğrusu içten düzene sokulmamış bir kimse, bir zamanlar varolmuş olmak için (ve artık varolmamak için) gerçekten hazırdır, olgunlaşmıştır. Evrensel sürecin başlangıcı ve ereği (amacı) bilincin ilk kımıldanışlarından hiçlik'e doğru, geriye fırlatılmış-oluşa dek, evrensel süreç için bizim kuşağımızın iyice belirlenmiş ödeviyle birlikte, her şey öylesine nükteyle bulunmuş olan bilinçsizliğin esinlenme-kaynağını göstererek ve apokalips ışığında parıldayarak, bütün şeyler o denli aldatıcı ve o denli dürüst bir ciddilikle taklit edilmiştir ki, sanki bu yalnızca bir eğlence-felsefesi değil de, gerçekten ciddi bir felsefeymiş gibi. – İşte

böyle bir bütün, kendi yaratıcısını bütün çağların ilk felsefi parodi (alaylama) yazarlarından biri olarak ortaya çıkarır: Öyleyse onun sunağına, ona, gerçek evrensel bir ilacın bulucusuna, – **Schleiermacher**'in hayranlığını dile getirdiği zamanki deyimini çalarak söyleyelim – şöyle kıvrımlı (lüle) bir saç sunalım. Çünkü tarih kültürünün ölçüyü kaçırmasına, aşırılığına karşı bütün evrensel tarihler arasında hangi ilaç Hartmann'ın parodisinden daha iyileştirici olurdu?

Hartmann'ın bilinçsiz ironisinin dumanı tüten üç ayaklı sunağından (Dreifusse)* bize bildirdiklerini soğukkanlılıkla açıklamak istenirse, şunu söylemek gerekecek: Hartmann, insanlık, bir kez bu yaşamı gerçekten doyasıya benimsemek istiyorsa, çağımızın nasılsa tam da öyle olması gerektiğini bildiriyor: Buna biz de yürekten inanıyoruz. Çağın o korkunç kemikleşmesi, kemiklerdeki o huzursuz ve tedirgin edici takırdama – David Strauss'un safça bize en güzel gerçeklik, diye betimlediği gibi – Hartmann'da yalnızca sonradan, arkadan gelen *ex causis efficientibus*** değil de, tam tersine hatta önceden gelen *ex cause finali**** olduğu haklı bir biçimde gösterilir; yalancı şaklaban mahşer gününden bu yana ışığını çağımız üzerine saçıyor ve orada çağımızın pek iyi oluşuyla karşılaşıyor; yani yaşamın dayanılmazlığından, sindirilmezliğinden dolayı elden geldiğince çok acı çekmeyi isteyen ve o mahşer gününün gelmesini öyle hemen isteyemeyen kimse için çağımızın pek iyi oluşuyla karşılaşıyor. Gerçi Hartmann insanlığın şimdi yaklaştığı çağa, yaşam çağı anlamında, "erkek çağı" diyor: Ama bu da Hartmann'ın betimlemesine göre mutlu bir durumdur, bu durumda yalnızca "Tam uyumlu ve sağlam bir orta ölçülülük" vardır, sanat da burada "Berlinli borsacı için örneğin kaba güldürü" ne ise odur; böyle bir durumda "çağın dehalara da gereksinimi yoktur artık, çünkü incileri domuzun önüne atmak olurdu bu. Şundan dolayı dehaya gereksinim

* ***Dreifusse:*** Delfoi Tapınağı'nda kehanette bulunan rahibenin oturduğu üç ayaklı kürsü. (Çev. n.)

** ***ex causis efficientibus:*** Etkileyici nedenden, nedenler yüzünden. (Çev. n.)

*** ***ex causa finali:*** Ereksel nedenden, son-neden yüzünden. (Çev. n.)

yoktur, çünkü çağ dehalara uygun olan evreden daha önemli bir evreye" yani toplumsal gelişme evresine geçmiştir; bu evrede her işçi "zihinsel bakımdan yetişip gelişmesi için kendisine yeterince boş zaman bırakan bir iş süresinde rahat bir yaşam sürer." Şaklabanın şaklabanı, sen bugünkü insanlığın özlemini dile getiriyorsun: Ama aynı zamanda insanlığın bu erkeklik çağının sonunda, tam uyumlu (ayarlı) orta ölçülülüğe doğru giden o entelektüel gelişmenin sonucu olarak, nasıl bir görüntünün ortaya çıkacağını da biliyorsun – iğrençlik. Her şeyin acınacak durumda olduğu apaçık görünüyor, ama gelecek daha da acınacak duruma girecek, "Deccal'ın (Hıristiyanlığa karşı çıkanın) etkisini çevresine gittikçe yaydığı apaçık" – ama bu böyle olmak *zorunda*, her şey buraya varmak *zorunda*, çünkü biz her şeyimizle en iyi yoldayız – yani bütün var olanlardan tiksinti duymak yolunda. "Öyleyse efendinin bağında (tarlasında) işçi olarak evrensel süreçte güçlü ve dimdik ileri, çünkü kurtuluşa, çözüme götürebilecek olan yalnızca süreçtir!."

Efendinin bağı! Süreç! Kurtuluşa, çözüme doğru! Yalnız "oluş" sözcüğünü tanıyan tarih kültürünün, nasıl isteyerek biçimsiz bir parodi (gülünç biçimde taklit etme) şekline büründüğünü, arkasına saklandığı acaip maskesiyle kendisi üstüne en zirzopça şeyleri nasıl söylediğini kim görmez ve işitmez! Peki bu son şaklabanca çağrının bağdaki işçilerden istediği de nedir? Hangi işte onlar dimdik ve var güçleriyle ileri atılmaya çaba göstersinler? Ya da başka türlü sorarsak: Oluş ırmağında yüzen ve boğulan çağdaş süreç yobazının (bağnazının) daha kendisi ortada iken, bir kez o iğrenç şeyi devşirmek, o bağın nefis üzümlerini toplamak için tarih kültürü olan aydın, daha başka ne yapabilir? – Hiçbir şey, yaşamış olduğu gibi yaşamını sürdürmekten, sevmiş olduğu gibi sevmeyi, nefret etmiş olduğu gibi nefret etmeyi ve şimdiye değin okumuş olduğu gazeteleri okumayı sürdürmekten başka hiçbir şey; onun için yalnızca tek bir günah vardır – yaşamış olduğundan başka türlü yaşamak. Ama onun ne biçim, nasıl yaşadığını pek çok taşbaskısı-

nın açık ve seçik biçimdeki iri harflerle dizilmiş yazılarıyla dolu o ünlü sayfalar bize bildiriyor, çağdaş kültürün bütün şampiyonları kör bir hayranlığa varan bir çılgınlık içinde bu yazılara kapılmışlardır, çünkü bu yazılarda onlar kendilerinin haklı çıkarılmasını okuduklarına, hem de kendini haklı çıkarmasını, kendi haklılığını gizemli bir aydınlık ve ışık içinde (apokalips'ce bir ışıkta) okuduklarına inanıyorlardı. Çünkü bu bilinçsiz parodi yazarı, her tek kişiden, "evrensel sürece, bu sürecin ereği olan evrensel kurtuluş uğruna, kişiliğini tam bir veriş" istiyordu: Ya da daha açık bir deyişle: "Yaşam istencinin evetlenmesi şimdilik biricik doğru olarak ilan edilir; çünkü kişinin yaşamdan yüreksizce bir yüz çevirmesiyle ve kendini çekmesiyle değil, yaşama ve yaşamın acılarına tam bir kendini vermesiyle ancak evrensel süreç için bir şeyler yapılabilir", "bireysel istencin yadsınmasına çaba göstermek öylesine akılsızca ve yararsız bir şeydir ki, hatta bir bakıma kendini öldürmekten de daha çılgıncadır, akılsızcadır." "Düşünen bir okuyucu, daha başka açıklamalara gerek kalmadan, bu ilkelere yönelmiş olan pratik bir felsefenin nasıl biçimlenebileceğini ve böyle bir felsefede yaşamla bozuşmanın değil, yalnızca tam bir uzlaşmanın bulunabileceğini anlayacaktır."

Düşünen okuyucu şunu anlayacak: Ve Hartmann da yanlış anlaşılabilirdi! Onu yanlış anlamak ne kadar da eğlenceli olur! Bugünün Almanları bu denli, böylesine ince olabilecekler mi? Açık sözlü bir İngiliz onlarda *delicacy of perception*'ın* eksikliğini görüyor, hatta şunu söylemeye de cesaret ediyor: *"In the German mind there does seem to be something splay, something bluntedged unhandy and infelicitious"*** – büyük Alman parodi yazarı, acaba buna karşı koyabilecek miydi? Gerçi onun açıklamasına göre, "insan-soyunun, tarihini bilinçle kurduğu o ideal duruma" yaklaşıyoruz: Ama ondan daha ideal olan bir durumdan, insanlığın Hartmann'ın kitabını bilinçle okuyacağı, bir durum-

* Algılama inceliği, duyarlığı. (Çev. n.)

** Alman kafasında yüzeysel (yalıtkan), körelmiş, kullanışsız ve açıkça dile getirilemeyen bir şey var gibi görünüyor. (Çev. n.)

dan oldukça uzak bulunduğumuz açık. Buraya varıldı mı artık hiç kimse "evrensel-süreç" sözcüğünü, dudakları arasından gülümsemeden çıkarmayacak; çünkü hemen, Hartmann'ın parodi biçimindeki inciline o, "Alman kafası"nın (German mind) bütün dürüstlüğü ve doğruluk severliği, hatta Goethe'nin dediği gibi, "baykuşa yüz buruşturan ciddilikle" kulak verildiği, bu İncil'in içine girildiği, onun için savaşıldığı, saygı gösterildiği, yayıldığı ve yüceltilip göklere çıkarıldığı zamanlar anımsanacak. Ama evren ilerlemek, ileri gitmek zorundadır, o ideal durum hayalde kalamaz, onun için savaşılmalı ve o kazanılmalıdır, ancak bu neşeyle, coşkuyla yol kurtuluşa çıkar, şu yanlış anlaşılan baykuş ciddiliğinden kurtuluşa. Bir zaman gelecek, genelde artık yığının göz önüne alınmadığı, tam tersine yeniden tek tek kişilere, insan teklerine, oluşun çılgınca akan ırmağında bir çeşit köprü olan kişilere değer verildiği bir zaman gelecek ve o zaman da evrensel sürecin ya da aynı zamanda insanlık tarihinin her türlü kuruluşundan bilgece çekinilecek. Bu kimseler herhangi bir süreci sürdürmezler, tam tersine zamandışı-çağdaş (zeitlos-gleichzeitig) olarak yaşarlar, bu da böyle bir birlikte-etkide bulunmaya izin veren tarih sayesinde olur ve onlar Schopenhauer'in bir zamanlar sözünü ettiği dahiler-cumhuriyeti (Genialen-Republik) halinde yaşarlar; zamanların geniş, ıssız boşlukları arasından bir dev öbürüne seslenir, bacakları arasında sürtünerek dolaşan cücelerin gürültü patırtısından rahatsız olmadan yüksek düşüncelerle dolu (tinsel düzeydeki) görüşmesini (hohe Geistergespräch) sürdürür. İşte tarihin görevi, onlar arasında aracı olmak, böylece de her zaman yeniden büyük adamların yaratmalarına fırsat vermek ve onlara güç kazandırmaktır. Hayır, olamaz, *insanlığın ereği* en sonda bulunamaz, tam tersine, *en yüksek örneklerinde* bulunabilir ancak.

Buna karşılık bizim şakacı kişimiz, hayranlarının hayranlığa-değer oluşu kadar gerçek olan hayranlığa-değer diyalektiği ile şunu söyler elbette: "Evrensel sürece geçmiş içinde sonsuz bir süreklilik yüklenseydi gelişme kavramına katlanılamazdı,

çünkü tasarımlanan herhangi bir gelişme, böyle bir şey olmasa da, önceden geçilmiş olacaktı" (Ah, şaklaban!) "aynı biçimde sürece, geleceğe doğru sonsuz bir süreklilik de yükleyemeyiz; her ikisi de bir ereğe doğru gelişme kavramını ortadan kaldırır" (Ah, bir daha şaklaban!) "ve evrensel süreci Danaid'lerin* kalburla su taşımasına eşit kılarlar. Mantığa uygun olanın mantığa aykırı olan üzerinde tam bir zaferi" (Ah, şaklabanların şaklabanı!) "evrensel sürecin zaman bakımından sonluluğu, kıyamet günü ile biraraya gelmek zorundadır." Hayır sen açık ve alaycı ruh, mantığa aykırı olan bugünkü gibi hâlâ sürüp gittikçe ve egemen oldukça, örneğin "evrensel süreçten" herkese uyarak, senin söz ettiğin gibi, hâlâ böylesine söz edilebildiği sürece, kıyamet günü henüz uzak demektir: Çünkü bu yeryüzünde eğlenilecek, aydınlık daha çok şey var, birtakım kuruntular (hayaller) çiçekleniyor, örneğin çağdaşlarının senin üzerindeki kuruntusu, senin hiçliğine geri fırlatılmak için henüz olgun değiliz: Çünkü biz, sen bir kez anlaşılmaya başlandığın zaman, çok daha eğlenceli şeyler olacağına inanıyoruz, sen ey anlaşılmamış bilinçsiz. Ama yine de senin okuyucularına peygamberce bildirdiğin gibi, tiksinti, iğrenme büyük bir güçle çıkıp gelecekse, şimdiyi ve geleceği betimlemende haklı olacaksan – hiç kimse bu ikisini senin kadar bu denli tiksintiyle hor görmemiştir – senin önerdiğin bir biçimde, gelecek cumartesi akşamı saat tam on ikide senin dünyanın göçüp gideceğini çoğunlukla birlikte sevinçle kabule hazırım ben de; buyrultumuz da şöyle sona ersin: Yarından başlayarak zaman olmayacak artık ve bir tek gazete bile çıkmayacak. Ama belki de bir etki yapmayacak bu, biz de boşuna buyrultu, karamâme çıkarmış olacağız: Bundan böyle o zaman da güzel bir deney yapmak için herhalde zamandan yoksun kalmayacağız. Bir terazi alalım ve kefelerinden birine Hartmann'ın bilinçsizliğini, ötekine de Hartmann'ın evrensel sürecini koya-

* Danaos'un elli kızı, düğün gecelerinde, biri hariç öteki bütün kocalarını öldürdükleri için Tartaros'da dibi olmayan bir fıçıya su doldurmaya mahkûm edilirler. Danaid'lerin fıçısı deyimi de bu yüzden hiç tatmin olmayan, doymayan, aldığını hemen tüketen anlamında kullanılagelmiştir. (Çev. n.)

lım. Her ikisinin de aynı ağırlıkta çekeceğine inanan insanlar vardır: Evet, çünkü her kefede denk ağırlıkta, kötü bir sözcük ve aynı derecede iyi bir şaka bulunmakta. – Hartmann'ın şakası bir kez kavrandı mı, hiç kimse Hartmann'ın evrensel süreç sözcüğünü şaka olmaktan öteye kullanmaz artık. Gerçekten, tarih duygusunun ölçüsüzlüğüne, varolma ve yaşamın zararına olarak süreçten aşırı haz duymaya, bütün perspektiflerin akılsızca bir yer değiştirmesine karşı alayla yapılabilecek kötülüklerin her türlüsüyle öne çıkmanın zamanı çoktan geldi; bilinçsizlik felsefesinin yazarı için övgü olarak her şeyden önce, "evrensel süreç" tasarımında gülünç olanı iyice sezdirtmeyi ve anlatışındaki olağanüstü ciddilikle daha da kesin sezdirtmeyi başardığını söyleyebiliriz. Biraz eğlenmek istediğimize göre, "dünya" niçin var, niçin böyledir, "insanlık" niçin var sorusuyla şimdilik hiç de ilgilenmeyelim: Çünkü küçük insan sürüngeninin (solucanının) kendini beğenmişliği yeryüzü sahnesinde en eğlendirici ve en eğlenceli olan bir şeydir; ama sen tek kişi, birey olarak niçin varsın, bunu sor kendine, bunu sana kimse söyleyemezse, o zaman varoluşunun anlamını bir tür *a posteriori* olarak haklı çıkarmayı da yalnızca bir kez dene; bunu da kendine bir erek, bir amaç, bir "niçin" yüksek ve soylu bir "niçin" sorusunu yönelterek yap. Yalnızca bu "niçin"de göçüp git – *animae magnae prodigus** olarak, büyük ve olanaksız olanda, göçüp gitmekten daha iyi başka bir yaşama ereği bilmiyorum ben. Buna karşılık en üstün, en yüce oluş öğretisi, bütün kavramların, bütün örneklerin ve türlerin akıcılığı öğretisi, insanla hayvan arasındaki her türlü temel ayrılığın eksikliği üzerindeki öğretiler – doğru, ama öldürücü bulduğum öğretiler – bugün yerleşmiş olan öğretim-taşkınlığı içinde daha bir çağ boyunca halkın önüne atıldığı zaman, halk bencil küçüklükler ve zavallılıklar içinde, kuruyup katılaşmaya (kemikleşmeye) ve bencillik tutkusuna kapılarak göçüp giderse, yani her şeyden önce dağılıp çözülür, parçalanır ve halk olmaktan çıkarsa, kimse şaşmamalı buna: İşte o za-

* Görkemli yaşamın (canlılığın) verimliliği. (Çev. n.)

man belki de halk yerine bireyin bencilliği düzeni (bencil çıkarcılığın sistemi), kardeş olmayanların açgözlü bir işletmecilik, çıkarcılık amacıyla kardeşlik bağları kurmaları ve buna benzer yararcı, çıkarcı bayağılıklara dayanan yaratmalar geleceğin sahnesinde görüneceklerdir. Bu yaratmaları hazırlamak için tarihi, *yığının* bakış açısından yazmaya ve tarihte, bu yığının gereksinimlerinden çıkarılacak olan yasaları, yani toplumun en alttaki balçık ve kil katmanındaki devinim yasasını aramaya devam etmek yeter. Yığın bana yalnızca üç bakımdan gözden geçirmeye değer gibi görünüyor: İlkin yığın, büyük adamların, yıpranmış levhalar üzerinde kazılmış ve kötü kâğıda çıkarılarak hazırlanmış silik, bulanık kopyaları olarak; sonra büyük adamlara karşı duran, karşı çıkan bir şey olarak ve en sonra da büyük adamların araçları olarak; öte yandan yığını şeytan alsın, bir de istatistikleri! Nasıl, istatistikler tarihte yasalar bulunduğunu mu tanıtlayıp gösterecek? Yasalar mı? Evet, istatistikler yığının ne denli bayağı ve tiksinti verici bir tek-biçimliliğe sahip olduğunu gösteriyorlar: Büyük güçleri olan çılgınlığın, gülünç özenticiliğin, sevgi ve açlığın etkilerine yasalar mı denecek? Şimdi biz bunu kabul etsek de, sağlam (kesin) bir yargı kalır yine de ortada: Tarihte yasalar bulunduğu ölçüde, yasaların da, tarihin de hiçbir değeri yoktur. Ama günümüzde tam da bu türden bir tarihe değer veriliyor; yığının büyük itkilerini (güdülerini) tarihte başlı başına ve en önemli bir şey olarak kabul eden, büyük adamları da yalnızca yığının en seçkin bir dile gelişi ve köpüklü dalgalar arasında görülebilen su kabarcıkları olarak dikkate (göz önüne) alan bir tarihe. Yığın eğer kendinden büyük olanı doğuracaksa, düzensiz yığından (kaostan) da öyleyse düzen doğacaktır; sonunda da elbette doğuran yığına bir övgü (hymnus) yazılır. O zaman da, uzun bir süre böyle bir yığını harekete getirmiş olan her şeye ve söylendiği gibi, "tarihsel bir güç" olan her şeye "büyük" denilir. Ama bu, bile bile nicelikle niteliği karıştırmak değil midir? Kaba yığın gelişigüzel herhangi bir düşünceyi, örneğin bir dinsel düşünceyi, eksiksiz ve uygun bulsa, onu vargücüyle,

şiddetle savunsa ve yüzyıllar boyunca kendisiyle birlikte sürükleyip çekip götürse: İşte bundan dolayı, yalnızca bundan dolayı o düşünceyi bulan ve kuran kimse büyük olacak. Ama neden böyle! En soylu ve en yüksek olan, yığını (kitleyi) hiç mi hiç etkilemez; Hristiyanlığın tarihteki başarısı, tarihsel gücü, direnmesi, dayanıklılığı ve sürekliliği, bütün bunların hepsi, ne mutlu ki, kurucusunun büyüklüğüne bağlı olmadığını gösterir, çünkü aslında onlar kendi kurucusuna karşı gösterilecek şeylerdi. Oysa Hıristiyanlıkla bu tarihsel başarı arasında daha çok bu dünyayla ilgili ve bu dünyaya yaraşır, pek karanlık bir katman (tabaka) var; tutku, yanılma, güç-erk kazanma, ün tutkusu (şeref isteği) ve Roma İmparatorluğu'nun etkisini sürdürüp giden güçlerinden doğan bir katman; Hıristiyanlığın, bu yeryüzünde sürüp gitmesini sağlayan ve aynı zamanda ona dayanıklılığını veren bu dünyanın zevklerini ve nimetlerini kendisinden aldığı bir katman (tabaka). Büyüklüğün başarıya bağımlı olmaması gerekir, **Demosthenes**'in bir tek başarısı bile olmasaydı, o yine de büyüklüğü hak ederdi. Hıristiyanlığa en salt, en gerçek biçimde bağlı olanlar onun evrensel başarısını, o "tarihsel güç" denilen gücünü her zaman kuşku ile karşılamışlar ve ilerletmekten çok engellemişlerdir; çünkü onlar kendilerini "bu dünyanın" dışına çıkarmaya uğraşmışlar ve "Hıristiyanlık idesinin süreci" ile ilgilenmemişlerdir; işte bu yüzden de tarihte çoğu kez hiç bilinmeden (tanınmadan) ve ad bırakmadan kalmışlardır. Hıristiyan anlayışıyla söylenirse: Bu dünyanın egemeni, başarı ve ilerlemenin baş ustası böylece şeytan olur ve her tarihsel güç içinde şeytan gerçek güçtür ve bu yüzden de o, temelde hep böyle kalacaktır – tarihsel gücü tanrılaştırmaya ve başarıya alışmış bir çağda, bu saptama, kulağa hiç hoş gelmese de. Çünkü çağımız özellikle nesneleri yeniden adlandırmaya, hatta şeytanı yeniden vaftiz etmeye çalışmaktadır. Hiç kuşkusuz bu, büyük bir tehlike (korku) saatinin varlığını gösterir: İnsanlar, bireylerin, grupların ya da yığınların bencilliliğinin, her çağda tarihsel hareketlerin kaldıracı olduğunu hemen keşfedecek gibi görünüyorlar; ama

aynı zamanda bu keşiften dolayı hiç de üzüntü duyulmuyor, tam tersine, bencillik bizim tanrımız olmalıdır gibi bir buyruk çıkarılıyor. İşte bu yeni inançla, bilerek ve isteyerek açıktan açığa, gelmekte olan tarih, bencillik üzerine oturtulmaya hazırlanılıyor: Ancak bunun akıllıca bir bencillik olması gerekir, yerini iyice sağlamlaştırmak için kendine bazı sınırlar koyan ve tarihi yalnızca akılsızca, çılgınca olan bencilliği tanımak için inceleyen bir bencillik. Bu incelemede, temeli atılmakta olan bencilliğin evrensel sisteminde devlete çok özel, apayrı bir görev düştüğü öğrenildi: Akılsızca bencilliğin korkunç taşkınlıklarına karşı, devlet askeri ve sivil güçleriyle her türlü akıllı bencilliğin patronu (efendisi) olmalıdır. Aynı amaçla tarih de – hem de hayvan ve insan tarihi olarak – usdışı ve akılsız olduğundan dolayı tehlikeli olan halk yığınlarına ve işçi tabakalarına özenle bulaştırılıyor, karıştırılıyor; çünkü en küçük bir tarih kültürünün bile kaba ve donuk içgüdü ve istekleri kırmaya ya da bu istekleri incelmiş bencilliğin yoluna sokmaya elverişli olduğu biliniyor. *In summa:** Şimdi insan, E. von Hartmann'la birlikte söylersek, "yeryüzü yurdunda geleceğe dönük kullanışlı,oturmaya elverişli bir düzeni dikkatle göz önünde bulunduruyor." Aynı yazar böyle bir döneme, "insanlığın erkeklik çağı" diyor ve bununla da sanki erkek denince yalnızca uyanmış bir bencil ve bir özçılgını anlaşılırmış, akla gelirmiş gibi, bugün "erkek" denilen şeyi gülünç bir hale getiriyor; nasıl o, aynı biçimde böyle bir erkeklik çağından sonra bunun ardından bir yaşlılık çağının geleceğini peygamberce gizliden gizliye bildirdiği gibi, ama bununla gene de onun eğlenişini, alayını açıkça çağımızın yaşlılarına yaydığı görülüyor: Çünkü onların olgun görüş yeteneğinden, kavrayıcı bakışından söz ediyor, bu görüş, bakış yeteneğiyle bu yaşlılar "geçmişteki yaşamlarında çılgın bir fırtına içinde geçen bütün acılarını bir bakışta görürler ve şimdiye değin erişmeye çalıştıkları sözde ereklerindeki boş gururu kavrarlar." Hayır, o öne sürülen ve tarih içinde kurulmuş olan bir bencilliğin erkeklik

* ***in summa:*** Toplu olarak bir arada; burada 'toparlarsak' anlamında kullanılıyor. (Çev. n.)

çağına, yaşama aykırı bir istekle ve değer vermeden bağlı olan bir yaşlılık çağı karşılık olur, sonra da bir bakıma son bir edim, bu son perde ile de,

Kendine özgü biçimde değişen tarih son bulmakta,
İkinci çocuklukta bütün her şeyi bir unutma,
Ne göz, ne diş, ne tad, bir de ne varsa başka.

Yaşamımız ve kültürümüz için tehlikeler bundan böyle bu kurumuş, dişsiz ve tad almayan yaşlılardan mı, yoksa Hartmann'ın o "erkekler" dediği kimselerden mi geliyor: Her ikisine karşı, biz *gençliğimizin* hakkını dişlerimizle sımsıkı tutalım ve kendi gençliğimizde geleceği o gelecek-hayaline saldıranlara karşı savunmaktan yılmayalım, yorulmayalım. Ama bu savaşta biz özel olarak kötü bir gözlem yapmak durumundayız: *Tarih duygusunun bugüne, şimdiye acı çektirten aşırılıkları kasıtlı olarak artırılıyor, bilinçlice yüreklendiriliyor ve bu aşırılıktan da yararlanılıyor.*

Ama tarihin bu aşırılığından gençliğe karşı yararlanılıyor; her yerde erişilmeye çalışılan bencilliğin erkekçe olgunluğuna gençliği yöneltmek ve o erkekçe olanla-erkekçe olmayan bencilliğin aydınlatıcı, yani bilimsel-gizemli (büyüleyici) ışığıyla gençliğin doğal olan karşı duruşunu kırmak, söndürmek için bu aşırılıktan yararlanılıyor. Belli bir üstünlük verilmekle, güçle tarihin ne yapabileceği biliniyor, hem de kesin olarak, iyice biliniyor: Gençliğin en güçlü içgüdülerinin: Ateşliliğinin, direnişinin ve kafa tutmasının, sevgisinin kökünü kazıdığı, adalet duygusunun ateşini söndürdüğü (sıcaklığını giderdiği), yavaş yavaş olgunlaşacak istekleri, tutkuları, hemen olup bitme, hemen yararlı, sonuç verici ve verimli olma gibi karşı-istek ve tutkularla dizginleyip bastırdığı ya da geri ittiği, duygularındaki dürüstlüğü ve korkusuzluğu kuşkulu bir biçimde aşındırdığı, gözden düşürdüğü iyice biliniyor; hatta ta-

rih incelemesi bunu, gençliği en güzel ayrıcalığından, büyük bir düşünceye tam bir inançla bağlanma ve daha büyük bir düşünceyi de kendinden geliştirebilme gücünden yoksun bırakmak için yapabilir. Tarihin kesin, belli bir aşırılığı, bütün bunları yapabilir, bunu gördük: Hem de çevrenin (ufkun) ve perspektiflerin durmadan değişmesi, etrafı kuşatıp kaplayan bir atmosferin ortadan kaldırılması yüzünden, insanı *tarih-dışı* duymaya ve eylemeye artık bırakmamasıyla (yapabilir). İnsan işte o zaman, ufkun (çevrenin) sonsuzluğundan kendisine döner, en küçük bencillik alanına çekilir ve orada kavrulmak, kuruyup tükenmek zorunda kalır: Bu, insanı belki de kurnazlığa götürür, ama bilgeliğe hiçbir zaman. İnsan, söz dinler, olayları hesaplar ve onlarla uzlaşır, öfkelenmez, göz kırpar (anlaşma yolu arar) ve başkasının kazanç, (yarar) ve zararında kendisinin ya da sınıfının (partisinin) çıkarını aramayı öğrenir; gereksiz utanmayı bırakır (unutur) ve böylece adım adım Hartmann'ın "erkek adam"ına ve "yaşlı"sına değin varır. Ama E. von Hartmann'ın, bu şaklabanın, bildirdiği gibi ereği uğruna, dünyanın kurtuluşu uğruna genç adamın böyle *olması gerektiği istenir* – şimdi böylesine sinikçe istenilen "evrensel sürece kişiliğin tam verilişinin" anlamı da işte budur. İmdi, Hartmann'ın o "erkek adamları" ve yaşlılarının istenci ve ereğiyle dünyanın-kurtuluşu oldukça güç olacağa benzer: Ama dünya bu adamlardan ve yaşlılardan kurtulmuş olsaydı, kesinlikle kendi de kurtulurdu. Çünkü o zaman gençliğin egemenliği başlardı. –

10.

İşte bu noktada *gençliği* düşünerek, "Kara! Kara!" diye bağırıyorum. Karanlık, yabancıl denizlerde tutku ile yapılan araştırıcı ve yanıltıcı seferlere çıkmak yetti artık, hem de fazlasıyla yetti! Nihayet işte kıyı göründü: Nasıl olursa olsun oraya demir atmak, karaya çıkmak gerek, en kötü liman bile, ümitsiz ve kuşkulu sonsuzluklar içinde durmadan, yeniden dönüp dolaşmaktan iyidir. Ama ilkin karaya iyice bir yanaşalım, tutunalım; daha sonra iyi limanlar da bulur, bizden sonra gelecek olanların yolunu kolaylaştırırız.

Tehlikeli ve ürküntü vericiydi bu yolculuk. Gemimizin denizlere ilk açıldığını seyrettiğimiz o sessiz gözleyişten ne denli uzağız şimdi. Tarihin doğurduğu tehlikelerin acısını duyarak, kendimizi bütün bu tehlikelerden en ağırına uğramış bulduk; tarihin aşırılığı sonunda yeniçağ insanlarının üzerlerine çöken o acının izlerini bizlerin de taşıdığını ortaya serelim; eleştirisinin ölçüsüzlüğü, insanlığının olgun olmayışı içinde, sık sık ironiden sinizme, gururdan kuşkuya geçişi içinde, çağdaş insanın karakterini, onun zayıf kişiliğinin yapısını niye saklıyayım; işte bu inceleme de bunu açıkça gösteriyor. Ama bununla birlikte bir dahinin yerine arabamı sürüp götüren esinleyici güce güveniyorum; şimdi *modern (çağdaş) insanın gençliğe verdiği tarihsel eğitime karşı bir protesto-da bulunmaya* beni zorlayarak ve protesto edenin de, insanın her şeyden önce yaşamayı öğrenmesini ve tarihi ancak *öğrenilmiş bir yaşamın hizmetinde* kullanmasını isteye-

rek beni doğru yola yönelten gençliğe güveniyorum. İnsanın bu karşı çıkışı (protestoyu) anlaması için genç olması gerekir; hatta öyle ki, burada neye protestoda bulunmanın gerektiğini sezmek için bugünkü gençlerimizde erken ortaya çıkan (ve çağa uygun) kır saçlılık içinde hiçbir zaman yeterince genç olunamadığını da anlamak gerekir. Bir örneği yardıma çağırayım. Almanya'da, şiir denilen şeye karşı birkaç genç adamda doğal bir içgüdünün uyanması, aşağı yukarı bir asırdan daha fazla değildir. Bir önceki kuşakların, kendi çağlarında, kendilerine içten yabancı olan ve doğal gelmeyen o sanattan bir kez olsun söz etmedikleri, hiç düşünülebilir mi? Bunun tam tersi olduğu bilinen bir şey: Onlar tüm güçleriyle "şiir" üstüne düşünmüşler, yazmışlar, tartışmışlardı, sözcükler, sözcükler, sözcükler üstüne gene sözcüklerle. Bir sözcüğün yaşama sokulup böylece diriltilmesi, o gevezelerin ölümü de olmuyordu hemencecik; belki bir anlamda onlar bugün bile hâlâ yaşıyorlar; çünkü Gibbon'un da dediği gibi, gerçi, bir dünyanın göçüp gitmesi için zaman, pek çok zaman gerekirse de, Almanya'da, bu "yavaşlığın ülkesinde" yapma-düzme bir kavramın göçüp gitmesi için de çok daha fazla bir zaman gerekir. Her ne olursa olsun: Bugün belki de şimdi yüzyıl öncekinden yüz kat kadar daha fazla insan vardır, şiirin ne olduğunu bilen; belki de yüzyıl sonra, kültürün ne olduğunu ve Almanlar'ın ne denli sözünü etseler ve mağrur olsalar da bugüne değin hiç de kültürleri olmadığını, birlikte öğrenmiş olan, daha yüzlerce insan olacak. Bir zamanlar bize, Gottsched'e klasiklik tanınlamasının ya da Ramler'in bir Alman Pindaros'u olarak sayılmasının inanılmaz ve budalaca göründüğü gibi, onlara da Almanlar'ın kendi kültürlerini beğenmeleri öylesine inanılmaz ve budalaca görünecek. Belki de bu kültürün yalnızca bir tür kültür üzerine bilim, üstelik de pek düzme, sahte ve pek yüzeysel (sığ) bir bilim olduğu yargısına varacaklar. Sahte ve sığ bir kültür, yaşam ve bilimin çelişikliğine, karşı olumuna katlanıldığından dolayıdır, gerçek kültür uluslarının kültürlerindeki öz niteliğin hiç mi hiç görülmediğinden dolayıdır: Kültür ancak ya-

şamdan gelişip serpilebilir; oysa Almanlar"a kültür, yapma bir çiçek gibi takılmış ya da sanki bir şekerleme tabakası ile örtülmüştür ve bundan dolayı da hep yalancı ve verimsiz kalmak zorundadır. Alman gençliğinin eğitimi ise doğrudan doğruya bu yapay ve verimsiz kültür kavramından yola çıkar: Onun ereği, doğru, tam ve yüksek olarak düşünülürse, hiç de özgür aydın değildir; tam tersine bilgin, hem de elden geldiğince çabuk yararlı olacak bilimsel insan, yaşamı iyice açık ve seçik olarak tanımak için yaşamın ötesine çıkıp yerleşen insandır; bu kültürün sonucu (ürünü) ise genel-ampirik açıdan bakıldığında, tarih ve estetik kültürü açısından darkafalı bir adam, devlet, kilise ve sanat üstüne eski görüşlü bir kurnaz ve yeni biçim bir gevezedir; ikinci dereceden binlerce duyuş (duyum) için o bir Sensorium,* gerçek bir açlık ve susuzluğun ne olduğunu bilmeyen doymak bilmez bir midedir. Böyle bir erek ve böyle bir sonuçla (ürünle), bir eğitimin ancak doğaya aykırı bir eğitim olduğunu, bu kültür içinde henüz olgunlaşmamış, yetişmemiş bir insan duyar yalnız, gençliğin içgüdüsü duyar bunu yalnızca; çünkü gençliğin doğa içgüdüsü vardır henüz, bu içgüdü, böyle bir eğitimle ancak, yapay bir biçimde ve hoyratça kırılıp dağıtılır. Ama yeniden bu eğitimi kırmak, söküp atmak isteyen bir kimse, gençliğe bir sözcü olarak yardım etmek zorundadır, gençliğin bilinçsiz karşı koyuşlarını kavramların açıklığı ile aydınlatmak ve onu bilinçli ve yüksek sesle, açık açık konuşan bir bilinç haline getirmek zorundadır. Ama gençlik böylesine yabancı bir ereğe nasıl ulaşacak?

Her şeyden önce boş, saçma bir inancı yıkarak, o eğitim işleminin *zorunluluğuna* olan inancı dağıtarak. Yine de bugünkü o pek acınacak gerçeğimizden başka hiçbir olanağın bulunmadığı sanılsın isterse. Biri ortaöğretim ve eğitimin son on yıllık ürünlerini incelesin bir kez: Programlarının, eğitim sistemlerinin tüm değişkenlikleri ve çelişmelerin tüm şiddeti içinde, eğitimin bütün amacının ne denli tek-biçimli düşünülmüş olduğunu, şimdiye dek alınan sonucun, bugün anlaşıldı-

* Beyinde bütün duyum güçlerinin toplandığı yer. (Çev. n.)

ğı anlamda "aydın adam"ın, her ileriki eğitimin zorunlu ve akla uygun bir temeli olarak nasıl düşüncesizce kabul edildiğini görmekle konuyu inceleyenin nasıl yüreği burkularak kaygılı bir şaşkınlık içine düştüğü farkedilecektir. Ama o tekbiçimli kanon (temel kural) böylece aşağı yukarı sesini şu biçimde yükseltecekti: Genç adamın eğitiminde kültür üstüne bir bilgi olamaz, hele doğrudan doğruya yaşamla ve kendi yaşantılarıyla ilgili bilgi hiç olamaz. Üstelik tarih bilgisi olması bakımından bu kültür üzerine bilgi genç adamın içine işleyecek; yani kafası, yaşamın doğrudan görülenmesinden ve içine girilmesinden değil de, geçmiş çağlar ve uluslar üzerindeki pek dolaylı bilgiden çıkarılmış olan bir yığın kavramla dolacak. Bazı şeyleri kendiliğinden yaşamak ve kendi yaşantılarının tam ve canlı bir sisteminin kendi içinde geliştiğini duymak isteği – böyle bir istek uyuşturulmuş ve körleştirilmiştir sanki, yani bütün çağların, hele en büyük çağların en yüksek ve en dikkate değer yaşantılarını birkaç yılda kendi içinde toplamak sanki olacak şeymiş gibi, bir yığın aldatıcı hayallerle uyuşturulmuştur. İşte bu, bizim genç plastik sanatçılarımızı bir ustanın atölyesine ve her şeyden önce de biricik doğa ustanın tek atölyesine gönderecek yerde, galerilere ve müzelere gönderen anlayışa, yönteme tıpatıp benzeyen pek eğlendirici bir yöntemdir. Tarih içinde böylesine çabucak gelip geçen gezginler olmakla sanki geçmiş çağların tutumu, sanatları ve yaşamlarının kendine özgü verimliliği görülebilirmiş gibi! Sanki doğanın kendisi, beceriksizler ve laf ebeleri ortaya çıkarmak istenmiyorsa, temelden ve durmadan öğrenilmesi ve esirgenip kaçınmadan üzerinde işlenmesi gereken bir sanat, bir elişi zanaatı değilmiş gibi!

Platon kendi yeni toplumunun (yetkin devlette) ilk kuşağının güçlü bir *zorunlu-yalanın* yardımıyla yetiştirilmesinin gerekli olduğunu kabul eder; çocuklar, uzun bir süre hep birlikte düşlere dalarak yerin altında oturmuş olduklarına inanmalı ve orada kendilerini baş usta doğanın yoğurup biçimlendirdiğini öğrenmelidirler. Bu geçmişe karşı koymak olacak iş de-

ğildir! Tanrıların eserine karşı gelmek olanaksızdır! Bu yasa önüne geçilmez, şaşmaz bir yasa olarak kabul edilmelidir: "Filozof olarak doğan bir kimsenin gövdesinde altın, bekçi olarak doğanın ise yalnızca gümüş, işçi olarak doğanın da demir ve tunç vardır. Bu madenleri karıştırmak nasıl mümkün değilse" diye açıklıyor Platon, "kastların düzenini değiştirip altüst etmek de o denli olanaksızdır; bu düzenin *aeterna veritas*'ına* olan inanç, yeni eğitimin ve dolayısıyla da yeni devletin temelidir". – Bunun gibi çağdaş (modern) Alman da kendi eğitiminin, kendi kültür türünün *aeterna veritas*'ına böyle inanıyor: Ama zorunlu-yalanla biricik *zorunlu-doğruluk* bir kez karşı karşıya getirildi mi Platon'un devleti nasıl yıkılırsa, bu inanç da öylece yıkılır gider: O zorunlu-doğruluk da Alman'ın hiçbir kültürü olmadığıdır, çünkü eğitimin temelinde böyle sağlam bir kültür hiç mi hiç yok da ondan. Kökü ve sapı olmayan bir çiçek olmak istiyor Alman: Öyleyse onu boş yere istiyor demektir. Bu yalın bir doğruluktur; hoş olmayan, beğenilmeyen, kaba bir doğruluk, ama gerçek bir zorunlu-doğruluk.

İşte *bizim ilk kuşağımız* bu zorunlu-doğruluk içinde eğitilmek zorundadır; bundan en çok acı çeken de odur kuşkusuz, çünkü bu doğrulukla bu kuşak kendi kendisini eğitmek zorundadır, hem de eski ve ilk bir doğadan (yapıdan) ve alışkanlıktan çıkarak, yeni bir alışkanlık ve yeni bir doğa, yeni bir yapı haline gelmek için kendine karşı kendisini eğitmek zorundadır: Öyle ki eski bir İspanyol deyişiyle kendi kendisine şöyle söyleyebilirdi: *"Defienda me Dios de my"****, yani daha önce eğitilmiş olan o doğamdan (yapımdan) beni sakın. İşte bu ilk kuşak o doğruluğu acı verici ve zorlayıcı bir ilacı içer gibi damla damla içmek zorundadır ve bu kuşağın her bir bireyi, bütün bir çağ üzerine daha kolayca katlanabileceği genel bir yargıyı kendisi hakkında vermek için kendi kendini yenmek zorundadır: Biz şimdi kültürsüzüz, daha kötüsü, yaşamaya, doğru ve yalın bir biçimde görmeye ve işitmeye, en yakın ve doğal ola-

* Öncesiz-sonrasız doğruluk. (hakikat).

** Tanrım, beni benden koru. (Çev. n.)

nı mutlu bir biçimde kavramaya yetkili olmaktan çıkmışız, şimdiye değin bizim hiçbir kültür temelimiz olmadı bile, çünkü içimizde gerçek bir yaşam bulunduğu kanısında değiliz de ondan. Unufak edilmiş, birbirinden ayrılıp dağılmış, bütün içinde yarı mekanik bir biçimde kendiliğinden bir iç (inneres) ve bir dışa (ausseres) bölünmüş olarak, canavar dişleri gibi kavramlarla kaplanmış, kavram-canavarları yaratarak, üstelik söz hastalığından acı çekerek ve henüz sözcüklerle damgalanmamış kendi her özel duyumumuza karşı güvensizlik duyarak ezilmişiz: Böyle cansız ama yine de korkunç biçimde hareketli, oynak bir kavram ve sözcük fabrikası olarak benim de hâlâ kendi hakkımda *cogito, ergo sum** demeye hakkım var da *vivo, erogo cogito*** demeye yok. İçi boş bir "varolma" (sein) sağlanmıştır bana, ama dolu ve yeşermiş bir "yaşam" (leben) değil; benim ilkel duygum bana yalnızca, düşünen bir varlık olduğumu gösteriyor, canlı bir varlık olduğumu değil, *animal* (canlı) olmadığımı, olsa olsa yalnızca bir *cogital* (düşünen) olduğumu bana bildiriyor. Bana önce yaşamı verin, ben de size ondan bir kültür yaratayım! – işte bu ilk kuşağın her bireyi böyle sesleniyor ve bütün bu bireylerin herbiri birbirlerini aralarındaki bu çağrıyla, bu sesle tanıyorlar. Bu yaşamı kim bağışlayacak (verecek) onlara?

Ne tanrı ne de insan: Yalnız kendi biricik *gençlikleri:* Gençliğin bağlarını çözün, böylece gençlikle birlikte yaşamı da kurtarmış olacaksınız. Çünkü yaşam yalnızca saklanmış, gizlenmiş duruyor, hapiste gibi, henüz kuruyup dağılmış ve ölmüş değil! – Sorun onu kendinize bir yol!

Ama zincirlerinden, bağlarından boşanmış bu yaşam hastadır ve onun sağlığına kavuşturulması gerek. Birçok kötülükler onu güçten düşürmüş, yalnız zincirlerini anımsamakla acı çekmiyor o – burada bizi her şeyden önce ilgilendiren, *tarih hastalığından* dolayı acı çekiyor. Tarihin aşırılığı yaşamın biçimleyici, yoğurucu (plastik) gücünü zayıflatmıştır, geçmişi

* Düşünüyorum, öyleyse varım (Descartes).
** Yaşıyorum, öyleyse düşünüyorum (Nietzsche). (Çev. n.)

güçlü bir besleyici olarak kullanmayı bilmiyor artık. Hastalık korkunçtur ama yine de! Gençlikte doğanın verdiği uzağı görme yetisi olmasaydı, bunun bir hastalık olduğunu ve sağlık cennetinin uçup gittiğini kimse bilmeyecekti. Ama bu gençlik yine bu aynı doğanın iyileştirici içgüdüleriyle, bu cennetin yeniden nasıl kazanılacağını sezip görür; gençlik tarih hastalığına karşı, tarihin aşırılığına karşı merhem ve ilaçları tanır: Peki öyleyse nedir adları bu ilaçların?

Şaşırılmasın bundan böyle, zehir adlarıdır çünkü bunlar: Tarihsel olana karşı çare – *tarih-dışı ve tarihüstüdür.* Bu adlarla işte yeniden incelememizin başlangıcına ve onun dayanak noktasına, onun sessizliğine dönüyoruz.

"Tarih-dışı" sözcüğüyle ben, *unutabilme* ve sınırlı bir *ufuk* içine kapanıp kalma sanatı ve gücünü belirtiyorum; gözlerini oluştan ayırıp, bakışını yaşama, öncesiz-sonrasızlık ve eş-anlamlılık niteliğini veren şeye, *sanata ve dine,* çeviren güçlere de "tarihüstü" diyorum. *Bilim* – çünkü ancak zehirin sözünü edecek olan odur – o güçte, bu erklerde karşı duran güç ve erkleri görür; çünkü bilim ancak nesnelerin incelenmesini doğru ve gerçek bir inceleme olarak, yani her yerde bir olmuş olanı, bir tarihsel olanı gören ve hiçbir zaman bir var olanı, bir öncesiz-sonrasız olanı görmeyen bilimsel bir inceleme olarak kabul eder; bilim ne denli unutmadan ve bilginin ölümünden nefret ederse, bütün ufuk sınırlamalarını kaldırmaya ne denli çalışır ve insanı bilinen oluşun sonsuz-sınırsız ışık dalgalarından bir denizin içine atarsa, sanat ve dinin sonsuza sürüp giden güçleriyle de, öylesine, içten bir çelişme içinde yaşar.

İnsan orada yaşayabilseydi bari! Bir depremde kentler nasıl yerle bir oluyorsa, insan volkanik zemin üzerinde evini nasıl korka korka çabucak kuruyorsa, aynı biçimde bilimin harekete geçirdiği *kavram-depremi* insanın tüm huzur ve güveninin temelini ortadan kaldırdığında, yaşamın kendisi de öylece zayıflar, güvensiz olur ve yıkılır gider. İmdi, yaşam mı bilgi ve bilime egemen olmalıdır, yoksa bilgi mi yaşama? Acaba bu iki güçten hangisi daha yüksek ve daha belirleyicidir? Kimsenin

kuşkusu olmasın: Yaşam daha yüksek ve egemen olan bir güçtür, çünkü yaşamı yok eden bilgi, kendi kendisini de ortadan kaldırmış olacaktır. Bilgi yaşamı şart koşar, öyleyse her varlığın kendi varoluşunu sürdürmesi yolunda gösterdiği, taşıdığı aynı ilgiyi, bilgi de yaşamı korumak için gösterir. Öyleyse bilimin daha yüksek bir bakıcı ve gözeticiye gereksinimi var; *yaşamın sağlık öğretisi* bilimin hemen yanında yer alır; böyle bir sağlık öğretisinin vereceği yargı şu olacaktı: Tarih-dışı olanla tarih-üstü olan, tarihin yaşamı kaplamasına (örtmesine) karşı, yani tarih hastalığına karşı doğal çözüm yollarıdır, doğal çarelerdir (panzehirlerdir). Olabilir ki biz tarih hastaları, bu ilaçlardan da acı çekeceğiz. Ama onlardan acı çekmemiz, başvurulan iyileştirme yönteminin doğruluğuna karşı bir kanıt değildir.

İşte ben burada *gençliğin*, savaşçı ve yılan öldürücülerin bu ilk kuşağının görevini biliyorum, bu kuşak, şu gelecekteki mutluluk ve ilerideki güzellik hakkında bir önseziden başka bir şeyi olmadan, daha mutlu ve daha güzel bir kültürün ve insanlığın önünde gider. Bu gençlik hastalıktan da hastalığın çarelerinden de aynı biçimde acı çekecektir: Ama yine de kendinden önceki kuşaklardan, bugünün aydın "erkeklerinden" ve "yaşlılarından" daha güçlü bir sağlığı ve genelde daha doğal bir yapısı olduğundan dolayı övünebileceğine inanır. Ama onun görevi, bugünün o "sağlık" ve "kültür"e ilişkin kavramlarını sarsmak ve o melez kavram-canavarına karşı kin ve nefret uyandırmaktır; onların kendi sağlıklarının daha güçlü olduğunu gösteren belirti özellikle şu olmalıdır: Onların, yani bu gençliğin kendisi, çağımızın pek yaygın olarak ortalıkta dolaşan sözcük ve kavram parçalarından hiçbir kavramı, hiçbir sözcük parçasını kendi özlerinin (varlarının) belirtisi olarak kullanamaz; tam tersine ondan etken olan savaşçı, ayırıcı ve bölücü bir gücün olduğuna ve her saatte gittikçe daha yükselen bir yaşam-duygusu bulunduğuna inanılır yalnızca. Bu gençliğin daha önce de bir kültürü olduğu tartışılsın isterse – ama hangi gençlik için bu bir sitem olurdu? Kabalığı ve ölçü-

süzlüğü yüzüne vurulsun isterse – ama o kendini tutmak, karar verebilmek için henüz yeterince yaşlı ve bilge değil; ama her şeyden önce onun olmuş bitmiş bir kültürü varmış gibi görünmeye ve bunu savunmaya gereksinimi yoktur ve o gençliğinin bütün avuntu ve ayrıcalıklarının tadını çıkarır, özellikle de yiğit ve gözüpek dürüstlük ayrıcalığının ve ümidin coşkun avuntusunun tadını çıkarır.

Ben bu ümit edenlerin bütün bu yalın sözleri yakından anlayacaklarını ve onları kendi yaşantılarıyla kişisel olarak düşünülmüş bir öğretiye geçireceklerini biliyorum; başkaları ise bu arada, pekâlâ boş da olabileceğini sandıkları, kapalı kaplardan başka bir şeyi farketmemiş olabilirler; taki kapların dolu olduğunu ve uzun zaman öyle kapalı kalamayacak olan kinlerin, saldırıların, hak isteklerinin, yaşama içgüdüsünün ve tutkuların bu basbayağı sözler içine doldurulmuş ve birbiri üstüne yığılmış bulunduğunu bir kez daha kendi gözleriyle görene dek. Her şeyi ışığa çıkaracak zamana kuşku duyan bu kimseleri bir yana iterek, sonuca varmak için o ümit edenlerin toplumuna dönüyorum; onlara tarih hastalığından kurtulmalarının, iyişleşmelerinin gidişini ve gelişmesini göstermek, böylece de, yeniden tarihle uğraşmak ve yaşamın egemenliği altında geçmişteki o üç türlü anlamda, yani anıtçı, koruyucu (eskiçağcı) ya da eleştirici anlamda yararlanmak üzere yeniden yeterince sağlıklı olacakları zamana dek kendi özel tarihlerine, onlara bir benzetmeyle anlatmak için başvuruyorum. O zamana ulaştıklarından bugünün, çağın "aydınları"ndan daha bilgisiz olacaklar; çünkü birçok şeyi unutmuş, hatta o aydınların her şeyden önce bilmek istedikleri şeye bir gözatmak için bütün isteklerini yitirmiş bulunacaklar; onların ayırıcı belirtileri, o aydınların görüş açısından bakıldıkça, özellikle "yetişmemişlikleri" (kültür almamış oluşları), kayıtsızlıkları ve birçok ünlü şeylere, hatta bazı iyi şeylere karşı kapalı oluşlarıdır. Ama iyileşmelerinin o son noktasında yeniden *insan* olacaklar ve insana benzer katışıksız yığın olmaları sona ermiş olacak – bu da bir şeydir! Bundadır henüz ümitler! Yüreğimiz sevinçten taşmıyor mu, siz ey ümit edenler?

Peki, nasıl varacağız bu ereğe? diye soracaksınız. O ereğe doğru yola çıkışınızın hemen başında Delphoi tanrısı size şu ünlü sözü ile seslenir; "kendini tanı!" Bu pek güç bir sözdür: Çünkü o tanrı, Herakleitos'un dediği gibi, "hiçbir şeyi gizlemez ve hiçbir şeyi bildirmez, tam tersine yalnızca gösterir." Peki neyi gösterir size?

Yüzyıllar önce Yunanlılar bizim şimdi içinde bulunduğumuz aynı tehlike içinde bulunuyorlardı, yani yabancı olanın ve geçmişin baskını ile "tarih" ile göçüp gitme tehlikesi karşısında. Hiçbir zaman mağrur bir dokunulmamışlık içinde yaşamamışlardı Yunanlılar: "Kültür"leri uzun zaman daha çok dışarıdan gelme, Sami, Babil, Lidya, Mısır gibi kavimlerin yabancı biçim ve kavramlarının bir kaosu idi, dinleri de bütün doğunun gerçek bir tanrılar-savaşı idi: Aşağı yukarı bugünkü "Alman kültürü"nün ve dininin yabancıların tümünün ve geçmiş çağların hepsinin kendi içinde savaşan bir kaosu oluşturduğu gibi. Ama yine de Hellen kültürü o Apollon'ca söz sayesinde katışık bir yığın olmaktan kurtuldu. Yunanlılar, Delphoi'nin öğretisine uyarak kendi kendileri, yani kendi gerçek gereksinimleri üzerinde düşünmekle ve görünüşteki-gereksemeleri yok etmekle, yavaş yavaş *kaosa düzen vermeyi* öğrendiler. Böylece de yeniden kendilerine sahip çıktılar; bütün doğunun yüklü mirasçıları ve torunları (epigonları ve artçıları) olarak kalmadılar uzun zaman, toparlandılar; o ünlü sözün pratik yorumlanmasıyla, kendi kendilerine tutuştukları o çok güçlü savaşlardan sonra, devraldıkları hazineyi çoğaltıp artıran en mutlu mirasçılar ve bütün gelecekteki kültür uluslarının ilk-kuşakları ve ana-örnekleri oldular.

Bu durum içimizden herbiri için bir simgedir: Kendi gerçek gereksinimlerine dönüp düşünerek, kendi içindeki düzensizliği (kaosu) düzene sokmak zorundadır içimizden herbiri. Dürüstlüğünün, ciddi ve doğrucu karakterinin, herhangi bir zamanda, o zamana değin boyuna başkalarının söylediklerini yinelemiş olmaya, öykünmüş olmaya karşı, bir kez de kendisinin başkaldırması gerekmektedir; işte o zaman kültü-

rün, *yaşamın süslenmesinden* (dekorasyonundan) başka bir şey olabileceğini, yani aslında yalnızca kendini başka türlü gösterme ve saklama olan süslenmeden (dekorasyondan) başka bir şey olabileceğini kavramaya başlar; çünkü her süs süsleneni saklar. Böylece onda Yunanlılar'ın kültür kavramı - Romalılarınkiyle karşıtlık içinde - iç ve dış olmadan, kendini saklama ve uzlaşım olmadan, yeni, düzeltilmiş ve iyileştirilmiş bir doğa olarak kültür kavramı, yaşam, düşün, görünüş, istenç arasında bir uyum olarak kültür, kendini açığa vurur. Yunanlılar'ı bütün öteki kültürler üzerinde zafere ulaştıran şeyin, *töresel* doğalarındaki (yapılarındaki) üstün güçleri olduğunu ve doğruluğun her çoğalmasının aynı zamanda *gerçek* (Wahren) kültüre hazırlayıcı bir ilerleme olması gerektiğini kendi yaşantılarıyla öğrenir böylece: İsterse bu doğruluk (gerçek kültür) ortalıkta pek de saygı gören kültürlü (aydın) olmayı ciddi biçimde zarara soksun, bütün bir süslemeci (dekoratif) kültürü devirsin isterse.